dünya SOLU

3 AYLIK
SOSYALİST
ÇEVİRİ
DERGİSİ
BAHAR-YAZ'9·
SAYI: 7

Castro-Kruşçev Yazışmaları
Granma

Emperyalizme Ne Oldu?
Prabhat Patnaik

Marx, Engels ve Ulusal Sorun
Ephraim Nimni

Nimni'nin Yorumunun Eleştirisi
Enzo Traverso-Michael Löwy

Irak'ta Kürtler
David McDowall

Basın-Yayın İletişim ve Sınıf Mücadeleleri
Jacques Fath

Yeni Atlantizm
Georges Girard

Düşüş mü Yükseliş mi?
Z. Brzezinski-Y. Krasin

İÇİNDEKİLER

1 Sunuş.....**Dünya Solu**
6 Alman İdeolojisi Çevirileri Üzerine.....*C.Badem*
13 Castro-Kruşçev Yazışmaları.....*Granma*
29 Emperyalizme Ne Oldu? .....*P. Patnaik*
33 Marx, Engels ve Ulusal Sorun.....*E. Nimni*
57 Nimni'nin Yorumunun Eleştirisi.....*E.Traverso*
M. Löwy
69 Irak'ta Kürtler.....*D. McDowall*
87 Medya ve Sınıf Mücadeleleri.....*J. Fath*
98 Yeni Atlantizm.....*G. Girard*
109 Düşüş mü Yükseliş mi?.*Z. Brzezinski-Y. Krasin*

Sahibi: **Ahmet Zengin**
Yazılışleri Müdürü: **Candan Badem**
Yayın Kurulu: **Aslı Heybetli - Turan Kocaoğlu**
Yalçın Küçük-Şevki Ömeroğlu-Tarık Tayfun

Yönetim Yeri: Büyük Reşit Paşa Cad. 40/4 Beyazıt-İst.
Tel: 513 84 29

Dizgi: Dönem Dizgi
Baskı: Aydınlar Matbaacılık/ Mayıs '91

Bir AKIŞ & DÖNEM Yayını

Sunuş

Yedinci sayısına ulaşan Dünya Solu Türkiye'deki tek sosyalist çeviri dergisi. Hakkını vermeye çalışıyor.

Türkiye'de sol yayıncılığın önemli bir bölümünü çeviriler oluşturuyor. Marksist klasiklerin çevirileri, 1920'lerin Aydınlık çevirilerini ve '30'ların Bibliotek çevirilerini saymazsak '60'larda başlıyor. Uzun yıllar kaynak dil Fransızca oluyor, entellektüel Türk solcusu dünyayı *Le Monde*'dan okuyor. M. A. Aybar, "barış içinde geçiş", "güleryüzlü sosyalizm" vb. tezleri FKP'nin dilinden çeviriyor. ODTÜ'nün ilk mezunlarıyla birlikte İngilizce çeviriler çığırı açılıyor. Hızlı ve özensiz çeviriler dönemi başlıyor.

Sol çevirilerde şimdiye dek dört belirgin çeviri anlayışı ayırdediliyor: Sol Yay., Sosyal Yay., Birikim ve TKP çevirileri. Birincisi en çok bilinenidir, aynı zamanda tahrifata en yatkını oluyor. Genellikle konusunu bilmeyen, özensiz çevirmenlere yaptırılıyor. Yalçın Küçük bazılarına işaret etmiş bulunuyor. '80 sonrasında yeni baskılar çıkarken pek düzeltilmedikleri görülüyor.

Sosyal Yay. çevirileri çok ilginç, koyu bir Osmanlıca hayranlığı sergiliyor. Artık tükenmiş olan bu anlayıştan bazı örnekler verelim. Çevirmen C. Karakaya, yaptığı çevirilerin (Ücret, Fiat ve Kar; L. Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu; Stalin'in Marksizm ve Dil'i) başındaki önsözlerinde kendi çeviri anlaşını da açıklıyor. "Yani dilde inkılapçılığı, inkılapçı bir muhtevanın bütün müessiriyeti içinde ifadesi olarak anladık ve tatbik ettik. Bu anlayışın, hakiki inkılapçılığı daima önce muhtevada gören ve ancak böyle bir muhtevanın realiteye

intikali sırasında kendine bulduğu en uygun şekli inkılapçılık ve yenilik sıfatına layık gören Marksizmin ruhuna uygun biricik anlayış olduğunu düşünüyoruz." (Ücret, Fiat ve Kar, 3. Baskı, sf. 9). Bütün bu laf salatası, dilde devrimciliği "burjuva", "reaksiyoner" olarak niteleyen 'inkılapçı' çevirmenimizin "tasfiyeci" "öz türkçeciler"e karşı açtığı savaşta sarfediliyor. Stalin'i de kendi destekçisi sanan çevirmen Marksizm ve Dil'e yazdığı önsözde de şunları söylüyor: "Her türlü kapalı zümre ve sınıf dilinin reaksiyoner baskısına direnen halkımızın türkçesi kendiliğinden inkılapçı bir dildir" (Marksizm ve Dil, Sosyal Yay. 2.Baskı, sf.9). Gerçekten çok ilginç. Nihayet *Katkı*'nın önsözünün ünlü cümlesinin çevirmenimizin elinde ne hale geldiğini görmek ilginç olacaktır: "Hayatlarının sosyal istihsalinde insanlar muayyen, zaruri, iradelerine tabi olmayan bazı münasebetlere girişirler; bu istihsal münasebetleri onların maddi istihsal kuvvetlerinin belli bir gelişme derecesine tekabül eder" (agy).

TKP çevirileri ise aşırı "öztürkçe". O kadar ki, marksizm-leninizmi bile "marksçılık-lenincilik" yapıyorlar.

Birikim'in tek özelliği Yeni Sol'un Türkiyê acentalığını üstlenmesi oluyor. Çevirilerinin düzeyli olduğu söylenebilir. Önsöz yazarı M. Belge aynı zamanda edebi çeviriler de yapar. Hatta bazılarına göre bir Joyce uzmanıdır. Ancak *Dublinliler* çevirisinde uzmanımızın *"favorites and outsiders"* için "gözdelerle yabancı sayılanlar" gibi pek edebi bir karşılık kullandığını görüyoruz (Joyce, Dublinliler, İletişim Yay, 3.Baskı, sf.74). Doğrusu böyle bir çeviri el sözlüğü ile yabancı dil öğrenenlere yakışıyor. "Favorites and outsiders", burada, at yarışlarında "favori olan ve olmayan atlar " anlamına geliyor.

Çevirilerin belli bir programa göre çıktığını söylemek kolay değil. Piyasa koşulları burda da kendini dayatıyor. Bunun yanında anti-komünist çevirilerin de bir pazarı olduğunu eklemek gerekiyor. 1960'larda Popper'in Açık Toplum ve Düşmanları kitabı Amerikan dolarıyla çevirtiliyor ve 80'lerde yeniden basılıyor. Ancak Maurice Cornforth'un buna yanıtını çevirmek kimsenin aklına gelmiyor.

Türkiye hep geriden izliyor. Örnek olsun Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin çözülüşü yaşanırken "kuruluş"a ilişkin temel yapıtlar yeni çevriliyor (E. H. Carr'ınkiler gibi).

1990'lara girerken çeviri hızı arttı, dil bilenlerin artmasına bağlanabilir. Ancak ne yazık , dil bilenlerin artması çeviri dü-

zeyini pek yükseltmedi.

Dünya Solu devrimin merkezinin bir kez daha Avrupa'dan doğuya kaydığını tespit ediyor, bu çeviri dillerinde de bir kaymayı ifade ediyor.

Dünya Solu Türkiye solunun dünyaya açılan penceresi olmak istiyor.

TDK'na dayalı dil devrimciliği sona ermiştir. Ecevit'e dayalı ilericiliğin bitmesiyle eşzamanlıdır. Dilde gelişme artık dilin yapısının geliştirilmesidir. Türkçesi bulunan terimlerin Türkçesinin kullanılmasından yanayız, ancak Türkçe adına aşırı basitleştirmelere yönelmemek gerekiyor. Bu anlamda çevirilerin bir ölçüde "çeviri kokması" doğal oluyor. Çevirilerin içeriğine olduğu kadar biçimine de sadık kalmak gerekiyor. Can Yücel'in çevirisiyle Shakespeare bir Anadolu köylüsü ağzıyla konuşuyor. 66. Sone'yi Can Yücel çevirmiyor, oradan esinlenerek yeni bir şiir yazıyor.

Bu Sayımız

Bu sayımızla birlikte marksist klasikleri yeniden asıllarıyla birlikte okumaya başlıyoruz. *Alman İdeolojisi*'nin iyi bir başlangıç olduğunu düşünüyoruz. *Alman İdeolojisi (Feuerbach)*'ın piyasada bulunmayan eski çevirileri (Selahattin Hilav, *Sosyal Yayınlar*; Tektaş Ağaoğlu, *Öncü Kitabevi*, 1978, parça) olmakla birlikte biz şu an okurların büyük çoğunluğunun elindeki çevirileri eleştirmekle yetindik. Bu konuda okurlarımızın da katkılarını bekliyoruz.

Ulusal sorun uzun zamandır tartışma gündeminde. Ephraim Nimni'nin yazısı *Siyaset*'in 14, 15 ve 16. sayılarında yer almıştı. Çevirinin bazı yerlerini düzelterek ve çevrilmeyen bölümleri, dipnotları ve kaynakçayı da ekleyerek bütün halinde sunuyoruz. Yine *Science and Society*'nin Yaz 1990 sayısında Enzo Traverso ve Michqael Löwy'nin Nimni'nin yazısına yönelik bir eleştirisi çıktı, tam biz çevirmek üzereyken Çanakkale cezevinden okur çevirmenimiz Turan Kocaoğlu'nun mektubu geldi. Kocaoğlu yazıyı çevirmiş ve yayınlamamız için göndermiş; zamanlaması ve seçimi çok iyi oldu. **Dünya Solu**'nu yayın kurulu üyesi titizliğiyle izliyor. Biz de bir formaliteyi uygulayıp onu da künyemize katıyoruz. Buradan onayını diliyoruz.

Monthly Review'ün Kasım 1990 sayısında Prabhat Patnaik "Emperyalizme Ne Oldu?" diye soruyor. Patnaik Amerikan marksist yazınından emperyalizm teriminin kaybolmasına değiniyor. Patnaik bunun nedeninin tam da emperyalizmin güçlenmesinde olduğunu yazıyor. Yazı Körfez Savaşından önce yazılmış olmasına karşın sonraki gelişmeler onu ancak doğruluyor.

Aralık '90 da Küba KP merkez yayın organı *Granma*'da yayınlanan, 1962 Füzeler Bunalımı'na ilişkin Castro-Kruşçev yazışmaları ilk kez günışığına çıkıyor. *Granma*'nın sunuşu, arşivin açılmasını, Kruşçev'in anılarının ABD'de yayınlanması ve anılarda Castro'nun krizde sorumsuz ve maceracı bir tutum içerisinde gösterilmesinin zorladığını belirtiyor.

Bu sayımızın anti-komünisti Brzezinski. *World Marxist Review*'ün sayfalarında leninizmin ne kadar totaliter olduğunu anlatıyor. Marksizm-Leninizm Enstitüsü müdürü Yuri Krasin de ona yanıtında liberal bir "leninizm"i savunuyor. Brzezinski Stalin'in Lenin'in mirasını devraldığını, onun kurduğu sistemi sürdürdüğünü söylüyor.Buna karşılık liberal leninizmin tüm teorik özü "Lenin iyiydi, Stalin leninizmi bozdu" biçiminde özetlenebilir.

Bu arada bir noktaya açıklık getirmek gerekiyor. Dünya Solu'nda daha önce de iki anti-komünist yazı çevrildi. Özellikle geçen sayımızdaki Fukuyama'nın yazısından sonra bazı dostlarımız bu yazıları niçin yayınladığımızı anlayamadıklarını söylediler. Hatta bazıları Hegelci tarih anlayışına mı kaydığımızı sordular! Elbette Dünya Solu non-ideolojik bir yayın değil. Bütün dünya ve dünya solu bahar-yaz 1990 boyunca Z'nin (Stalin Mozolesine) ve Fukuyama'nın (Tarihin Sonu mu?) yazılarını tartıştı. Liberal sağın yeni temsilcisi Fukuyama'nın yazısı birçok yerde, bu arada Dünya Solu'nda Fransız *Connaitre* dergisi ile (Le Fin d'Historie) aynı zamanda yayınlandı. Bizde sivil toplumcu Nilüfer Göle Fukuyama'yı dersinde okuttu. Fukuyama marksizmin ve tarihin sonunu ilan ediyor. Ne yazık, Fukuyama'yı çürütmek için Alman İdeolojisi'nden birkaç alıntı bile yeterli. Marksizmin sonu gerçekten tarihin sonu olurdu, ancak liberalizmin sonu insanlığın bilinçli tarihinin başlangıcı olacak.

Dünya Solu Türkiye solunun dünyaya geniş bir açıdan bakması gerektiğini düşünüyor. Bugün Türkiye solunda hala bazı kesimlerin reel sosyalizme, Sovyetler Birliği'ne yaklaşımında kullanılan eleştiriler, kavramlar burjuva sosyolojisinin

kavramlarıyla, anti-komünist propaganda ile bir noktada çakışabiliyor.

Türkiye dışındaki Kürtler üzerine marksist kaynak bulmak oldukça zor. Ancak bazı akademik çalışmalar en azından tarihsel arkaplanı sunabiliyor. Geçen yıl içinde Londra'daki *Minority Rights Group* (Azınlık Hakları Grubu) tarafından Kürtler üzerine bir rapor yayınlandı. Raporun yazarı David McDowall bu alandaki çalışmalarıyla tanınıyor. En son Stockholm Konferansı'nda (15-17 Mart 1991) "Geçmişten Bugüne Kürt Sorunu" üzerine konuştu. Sözkonusu raporun Irak Kürtleri ile ilgili bölümünü sunuyoruz.

SBKP MK organı *Kommunist*'ten çevrilecek yazı bulamıyoruz. *Kommunist* hemen hemen *WMR* ile aynı çizgide.

Bu sayımızda Fransız Komünist Partisi'nin yayın organı *Cahier du Communisme*'den iki yazı var. FKP 'nin son politikaları partideki sağa kayışa karşı dinamikler olduğunu gösteriyor. Bundan sonra FKP yayınlarını dikkatle izlemeyi sürdüreceğiz.

Son olarak eksiklerimiz ve yapmak istediklerimize değinmek istiyoruz. Ne yazık ki bütün dikkatimize rağmen bazı küçük çeviri ve baskı hataları oluyor. Ancak küçük de olsa okurlarımızın hoşgörmemesini diliyoruz. Örneğin geçen sayıda 97. sayfa, ikinci paragraf, altıncı satırdaki "durdurulamayacağı" sözcüğü "doldurulamayacağı" olacaktı.

Belli başlı konular ve bölgeler üzerine özel sayılar çıkarmak istiyoruz. İlgilenen dostlarımız bizimle ilişkiye geçebilirler.

Gelecek sayıda yine dolu bir içerikle buluşmak dileğiyle.

Dünya Solu

"Alman İdeolojisi" Çevirileri Üzerine

Candan Badem

Dünya Solu, marksist klasiklerin çevirilerindeki yanlışlardan kurtulmak gerektiğini düşünüyor. Birinci sayısında Y. Küçük yazdı, "sevgi ve sorumluluk" istiyor. Yayınevinin adının "sol" olması yanlışları, hatta tahrifatı önlemiyor. Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in eserlerinin çevirilerinin asıllarıyla karşılaştırılmaları gerekiyor. Kimsenin nasıl olsa kimse karşılaştırmaz diye düşünmeye hakkı yok.

Alman İdeolojisi, Marx ve Engels'in 1845-46 arasında Brüksel'de birlikte yazdıkları, marksizmin ilk olgun eseri. Sol Yayınları tarafından yayınlanan çeviri (Çeviren Sevim Belli, 2. Baskı, 1987) eserin yalnızca birinci cildinin Feuerbach üzerine olan bölümünü içeriyor. Geçen yıl içinde yine bu bölümün Melsa Yayınları'ndan yeni bir çevirisi (Çeviren Hamdullah Erbil, 1990) çıktı. Çevirmen, Önsöz'ünde Sol Yayınları çevirisinin yanlışlarının yeni bir çeviriyi zorunlu kıldığını yazıyor. Gerçekten öyle . Ancak hemen söyleyelim bu ikincisi trajikomik bir çeviri. Bu çevirmenin niyetinden bağımsız olarak böyle.

Şimdi yanlışları ve bu 'özenli çeviri'yi görelim. Öncelikle şunu belirtelim, Alman İdeolojisi'nin elyazmaları Almanca. Sol Yayınları Fransızcadan çevirirken Melsa çevirisi İngilizce bir kaynaktan. Biz karşılaştırmaları eserin Almanca aslından *(Karl Marx-Friedrich Engels, Werke, Band 3, Berlin 1962,* aktaran *Studienausgabe in 4 Banden, Band 1, Fischer Taschenbuch Verlag, 1976)* ve SBKP Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün yayınladığı İngilizce çevirisinden *(Marx-Engels, The German Ideology, Progress Publishers, Moscow 1976)* yapacağız.

Yanlışlar eserin başlığıyla birlikte başlıyor.Tam başlık aslında şöyle: ***Die deutsche Ideologie. Kritik der neuesten deutschen Philosophie in ihren Reprasentanten Feuerbach, B.Bauer und Stirner, und des deutschen Sozialismus in seinen verschiedenen Propheten.*** İngilizcesi şöyle verilmiş: **The German Ideology. Critique of Modern German Philosophy According to its Representatives Feuerbach, B. Bauer and Stirner, and of German Socialism According to its Various Prophets.** Sol Yayınları çevirisinde bu tam başlık veriliyor: "Alman İdeolojisi. En Son Temsilcileri Feuerbach, B. Bauer ve Stirner'in Kişiliğinde Alman Felsefesinin ve Bu Farklı Yalvaçların Kişiliğinde Alman Sosyalizminin Eleştirisi" (sf. 27) .

Ancak burada "bu farklı yalvaçların (Feuerbach, Bauer, Stirner) kişiliğinde" Alman sosyalizminin eleştirisi yapılmıyor, K. Grün'ün, Fourierizmin, Saint-Simon'izmin, "hakiki sosyalizm"in eleştirisi yapılıyor.Başlığın doğru çevirisi de şu oluyor: **Temsilcileri Feuerbach, B.Bauer ve Stirner'e Göre En Yeni Alman Felsefesinin ve Çeşitli Peygamberlerine Göre Alman Sosyalizminin Eleştirisi.**

Melsa çevirmeni yukarıdaki başlığın ikinci kısmını (...ve Bu Farklı Yalvaçların Kişiliğinde Alman Sosyalizminin Eleştirisi) Sol Yayınları çevirmeninin yorum yaparak eklemekten kaçınmadığını söylüyor. Sol Yayınları çevirisi yanlış ancak ekleme yapmıyor. Melsa çevirmeninin elindeki kaynağın ise Alman İdeolojisi'nin yalnızca birinci cildinin başlığını taşıdığı anlaşılıyor.

Çevirmen "Feuerbach-Materyalist ve İdealist Anlayışların Karşıtlığı" bölümü birinci paragrafından aktarıyor:

"According to German ideologists, Germany has in the last few years gone through an unparalleled revolution. In the decomposition of the Hegelian system which began with Strauss has developed into a universal ferment into which all the 'powers of the past' are swept." (Burada ikinci cümlenin başındaki "İn" sözcüğü baskı hatası olmalı, aslında yok, C.B.). Almanca bilen okurlarımız için Almancasını da sunuyoruz:

"Wie deutsche Ideologen melden, hat Deutschland in den letzten Jahren eine Umwalzung ohnegleichen durchgemacht. Der Verwesungsprozess des Hegelschen Systems, der mit Strauss begann, hat sich zu einer Weltgarung entwickelt, in welche alle 'Machte der Vergangenheit' hineingerissen sind."

Burada Sol Yayınları çevirisini de aktarmakta yarar var:

"Bazı Alman ideologlarına inanmak gerekirse, Almanya bu son yıllar içinde daha önce eşi görülmemiş bir altüst oluşa sahne olmuş. Strauss ile başlayan Hegelci sistemin ayrışması süreci "geçmişin güçlerinin" tümünün sürüklendikleri evrensel bir mayalanmayla sonuçlanmış"(sf.32).

Melsa çevirmeni "swept" sürüklenmek değil, silinip süprülmek anlamına gelir diyor ve ekliyor: "Hadi bunu da hoşgördük diyelim". Ne yazık, biz hoşgöremiyoruz. Burada acemi çevirmenin bir özelliği ortaya çıkıyor, sözlüğü açıyor ve ilk Türkçe karşılığa bakıyor. Oysa "swept" yani "sweep into" fiili burada gerçekten sürüklenmek anlamına geliyor.Nitekim Almanca aslında *"hineingerissen"* var, sürüklenmek demek oluyor.Şimdi bu pasajın doğru çevirisini sunabiliriz:

"Alman ideologlarına göre, son yıllar içinde Almanya benzersiz bir altüst oluştan geçmiş. Strauss ile başlayan Hegelci sistemin ayrışma süreci bütün 'geçmişin güçleri'nin içine sürüklendikleri bir dünya mayalanmasına dönüşmüş." İngilizce çeviride "revolution" var, ancak Almanca aslı "Revolution" değil, "Umwalzung", *Anti-Dühring*'te geçen türden bir altüst oluşu belirtiyor, "devrim"i değil.

Çevirmenimiz nihayet Önsöz'ünde verdiği son "düzeltme" örneğiyle iyice kendini ele veriyor. Aynen şöyle:

"8. THE INCONSISTENCY OF THE IDEALIST CONCEPTION OF HISTORY IN GENERAL AND OF GERMAN POST-HEGELIAN PHILOSOPHY IN PARTICULAR"

"Genel Olarak İdealist Tarih AnlayışınınTutarsızlığı, Özel Olarak Hegel Sonrası Alman Felsefesi" biçiminde Türkçeleştirilebilecek olan bölüm başlığının ne hale getirildiğini gördükten sonra, artık başka örnek vermeye gerek yoktur sanırım." (Melsa Yayınları sf.11).

Sol Yayınları çevirisinde sözkonusu bölüm başlığı şu halde:" Tarihin Daha Önceki İdealist Anlayışının, Özellikle Hegel Sonrası Alman Felsefesinin Temelsizliği" (sf.73).

Ne yazık ki iki çeviri de yanlış. Doğrusunu yazıyoruz:"**Genelde İdealist Tarih Anlayışının ve Özelde Hegel Sonrası Alman Felsefesinin Tutarsızlığı**".

Bu arada şunu da ekleyelim bu bölüm başlıkları eserin Almanca aslında yok, İngilizce çevirisinde var.

Sorun yalnızca yabancı dil bilgisi değil, aynı zamanda çevirmenin alanını sevmesi gerekiyor. Yoksa "temel araştırma alanlarından biri" felsefe olan birinin "yasa felsefesi" diye bir kategori olmadığını bilmemesini neyle açıklayacağız? (Melsa Yayınları 17 nolu dipnot, sf.100). İngilizcesiyle "philosophy of law" ya da "philosophy of right" ve Almancasıyla "Rechtsphilosophie", hukuk felsefesi oluyor.

Başlıkla başlayan yanlışlar, Alman İdeolojisi'nin önsözünün ilk cümleleriyle sürüyor. Üçüncü cümlede (ilk iki cümlenin doğru çevirisi için bkz. Sol Yayınları sf.29) Melsa çevirisi "insan beyninin ürünleri insanın ellerinden doğmuştur..." diyor (sf.13). Almanca aslında "*Die Ausgeburten ihres Kopfes sind ihnen über den Kopf gewachsen*" var ve Progress çevirisi şöyle: "*The products of their brains have got out of their hands*". Sol Yayınları çevirisi oldukça uzun: "Onların beyinlerinin ürünleri olan bu tasarımlar ulaştıkları yüksekliklerden insanları egemenlikleri altına alacak kadar yücelmişlerdir."

Burada Sol Yayınları çevirmeninin ya da Fransızcaya çevirenin cümleye yorum kattığı söylenebilir. Ancak bu "ürünler" insanların elinden doğmuyor, çıkıyor ya da kurtuluyor.Daha doğru ve Almanca aslına uygun olarak, "**Beyinlerinin ürünleri onların üstüne çıkmıştır**" demek gerekiyor ("onları aşmıştır" da denebilir).

Önsözün son paragrafının ilk cümlesinin pervasız çevirisi şöyle : "Zamanın birinde cesur ve atılgan bir arkadaş 'insanlar, kafalarında yerçekimi fikri olduğu için suda batarlar' fikrine saplanmıştı" (Melsa Yayınları sf.14).

Marx'ın ya da Engels'in ağzına böyle sözler nasıl yakıştırılır, anlamakta güçlük çekiyoruz. Bu "cesur ve atılgan arkadaş"ın aslında ay-

nı kaldığı halde bu paragrafın sonunda "yiğit arkadaş" haline gelmesi bir yana, Marx ve Engels'in böyle 'arkadaş"ları nasıl olurdu, merak ediyoruz.

Almancasında "*ein wackrer Mann*" var ve Progress çevirisinde "*a valiant fellow* " olarak geçiyor. Sol Yayınları "saf adamın biri" demiş, (sf.30) . Yanlış. Bu cümlenin Türkçesi şöyle: **"Bir zamanlar cesur bir adam, insanların yalnızca ağırlık (yerçekimi, çev.) fikrine saplandıkları için suda boğulduklarını sanıyordu"** .

Önsöz'den sonraki ilk bölümde (Materyalist ve İdealist Anlayışların Karşıtlığı) Alman pazarının "ucuz ve *üstün* (abç) ürünler yüzünden" (Melsa Yayınları sf.16) bozulduğunu öğreniyoruz! Aynı yerde Sol Yayınları çevirisi ise "sahte bir tapon mal üretimiyle" diyor (sf.33) . Progress çevirisinde "*cheap and spurious production* " (sf.33) ve aslında "*fabrikmassige und Scheinproduktion* " (sf.83) olarak geçiyor. Doğru çeviriyle, "fabrikasyon ve taklit (sözde) üretim yoluyla" demek gerekiyor.

Devam etmeden önce burada Melsa çevirmeninin bir doğrusuna değinmek gerekiyor. Çevirmen haklı olarak, Sol Yayınları çevirmenini, "*intercourse*" (ilişki) terimini bir yerde "iletişim" bir yerde "durum" gibi farklı biçimlerde çevirmekle suçluyor. Buna biz de birkaç örnek verebiliriz, Sol Yayınları çevirmeni yine aynı "intercourse" ya da Almancasıyla "*Verkehr* " için bu kez "değişim" diyor ve böylece "*form of intercourse* " ya da aslıyla "*Verkehrsform*", "değişim tarzı" haline geliyor (Sol Yayınları sf.102, 103, 111, 113) . Melsa çevirmeni doğru olarak "ilişki biçimi" olarak çevirmiş. "Verkehrsform", "üretim ilişkileri" kavramının ilk tohumunu taşıyor. Sol Yayınları çevirmeni bir yerde daha "Verkehr" için bu kez "ticaret" ve yine "değişim" karşılığını kullanıyor (sf.50) . Almanca metinde, "ilişki", "ticari ilişki" ve "ticaret" karşılığı olarak sırasıyla "*Verkehr* ", "*kommerzieller Verkehr* " ve "*Handel* " sözcükleri aynı paragraf içinde geçiyor, 'ticaret' ve 'ilişki'nin birbirine karıştırılmaları mümkün görünmüyor. (Studienausgabe, sf.107) .

Ancak ne yazık, Melsa çevirmeni eleştirdiği türden yanlışlardan kurtulamıyor. Böylece acemi çevrimenin ikinci bir özelliği ortaya çıkıyor, tam çeviremediği terimler için ya değişik yerlerde değişik Türkçe karşılıklar kulanıyor ya da bunları yanyana bazen birini parantezе alarak veriyor. Buna aynı paragraf içinde iki örnek vermek mümkün. Üretim tarzı kavramı Türkçede yerleşmiş olmasına karşın çevirmenimiz bundan habersiz görünüyor. Almancasıyla "*Weise der Produktion* " ve İngilizcesiyle "*mode of production* " karşılığı olarak "üretme yöntemi (üretim biçimi) " ifadesini kullanıyor. Aynı paragrafta bu kez "yaşam tarzı" için yine iki karşılık, "hayat modeli, yaşama yöntemi" yanyana bulunuyor. "*Lebensweise* " ya da "*mode of life* " karşılığı oluyor (Bkz. Melsa Yayınları sf.20, Progress sf.37, Studienausgabe sf.86) . Genel olarak söylersek, Melsa çevirmeni Sol Yayınları çevirisindeki karanlık noktaları aydınlatmıyor, açık olan yerleri de karartıyor.

Bundan önceki paragraflar da yine her iki çeviride düzeltilmeye

muhtaç. Karşılaştırmayı okura bırakarak bazı pasajların Türkçesini ve Almancasını yazıyoruz:

2. MATERYALİST TARİH ANLAYIŞININ ÖNCÜLLERİ

"Başlangıçtaki öncüllerimiz, keyfi öncüller, dogmalar değildir, bunlar kendilerinden soyutlamanın ancak imgelemde yapılabileceği gerçek öncüllerdir.Bunlar gerçek bireyler, onların eylemi ve hem verili olarak buldukları hem de kendi eylemleriyle üretilen maddi yaşam koşullarıdır. Bu öncüller dolayısıyla tamamen ampirik bir biçimde saptanabilir.

...İnsanların kendileri, geçim araçlarını üretmeye başlar başlamaz, kendilerini hayvanlardan ayırdetmeye başlıyorlar, bu onların bedensel yapılarıyla (organizasyon, çev.) *koşullu* (abç) bir adımdır. İnsanlar geçim araçlarını üretmekle, *dolaylı* (abç) olarak kendi maddi yaşamlarını üretirler.

İnsanların geçim araçlarını üretim tarzları, herşeyden önce verili olarak buldukları ve yeniden üretmek zorunda oldukları geçim araçlarının doğasına bağlıdır "

"Die Voraussetzungen, mit denen wir beginnen, sind keine wilkürlichen, keine Dogmen, es sind wirkliche Voraussetzungen, von denen man nur in der Einbildung abstrahieren kann. Es sind die wirklichen Individuen, ihre Aktion und ihre materiellen Lebensbedingungen, sowohl die vorgefundenen wie die durch ihre eigne Aktion erzeugten. Diese Vorausset-zungen sind also auf rein empirischem Wege konstatierbar.

...Sie selbst fangen an, sich von den Tieren zu unterscheiden, sobald sie anfangen, ihre Lebensmittel ***zu produzieren****, ein Schritt, der durch ihre körperliche Organisation* ***bedingt*** (abç) *ist.Indem die Menschen ihre Lebensmittel produzieren, produzieren sie* ***indirekt*** (abç) *ihr materielles Leben selbst..."* (Melsa Yayınları sf.20, Sol Yayınları sf.38, Progress sf. 37, Studienausgabe sf.86).

Sol Yayınları çevirisinde J. Milhau'nun bir Sunuş'u bulunuyor. Milhau sunuş yazısında "Materyalist Tarih Anlayışının Özü. Toplumsal Varlık ve Toplumsal Bilinç" bölümünden uzunca bir alıntı yapıyor. Herhalde bu alıntı esas metinle aynıdır diye düşünüyoruz, doğal olarak. Ancak küçük bir karşılaştırma, büyük bir sorumsuzluğu açığa vuruyor, aynı kitabın sunuşunda geçen alıntı kitabın metninden farklı. Buradan, Sunuş yazısını başkasının çevirdiğini ya da çevirmenin iki çeviriyi birbirine uydurma zahmetine katlanmadığı sonucu çıkıyor (Karş. Sol Yayınları sf.14 ve 46, Melsa Yayınları sf.27).

Melsa çevirisinde sf.38'de 4. bölüm başlığında, *Estrangement of Social Activity* "sosyal faaliyetin *yarattığı* (abç) yabancılaşma" olarak geçiyor. Toplumsal faaliyetin kendisi neden yabancılaşma yaratsın ki? Sözkonusu olan toplumsal faaliyetin yabancılaşmasıdır.Daha sonra ikinci cümlede modern ekonomistlerin, mülkiyeti *"diğerlerini düzene koyan emek-güç""* olarak tanımladığını öğreniyoruz. Doğrusu bir tanımı bu kadar bozmak için epeyce uğraşmak gerek. Sözkonusu cümlenin Almancası, İngilizcesi ve doğru Türkçesi şöyle:

"Die freilich noch sehr rohe, latente Sklaverei in der Familie ist das erste Eigentum, das übrigens hier schon vollkommen der Definition der modernen Ökonomen entspricht, nach der es die Verfügung über fremde Arbeitskraft ist" (sf.97).

"This latent slavery in the family, though still very crude, is the first form of property, but even at this stage it corresponds perfectly to the definition of modern economists, who call it the power of disposing of the labour-power of others" (sf.52).

"Aile içindeki, elbette henüz çok ilkel, gizil olan bu kölelik, ilk mülkiyettir, fakat bu haliyle bile modern ekonomistlerin, onun, başkalarının emek gücünden tasarruf (hakkı) olduğu tanımına mükemmel uymaktadır."

Evet, bir noktada çevirmene katılmamak olanaksız, hatanın çoğu "cümlenin ne anlama geldiğini hiç hesaba katmadan sözcükleri peşisıra sıralayan çevirmende ve o kitabı yayınlayan yayıncıdaymış" (Melsa Yay, sf.7, çevirenin önsözü).

Alman İdeolojisi'ndeki çeviri yanlışlarına hiç değinen yok değil. Aydın Giritli, Gelenek 'deki bir yazısında, aynı bölümden bazı pasajları düzelterek aktarıyor. Giritli Sol Yayınları çevirisini, bilimsel ve estetik açıdan "çok sakıncalı ve özensiz" bulduğunu belirtiyor (Gelenek, Sayı 11, Ekim '87, sf.41).

Bu kısa yazının amacı bütün yanlışları göstermek değil. Bunun için değişik yerlerden örnekler verip geçiyoruz.

Almancada "*weltgeschichtlich* " ve İngilizcede "*world- historical* " terimi var, Türkçeye "dünya-tarihsel" olarak çevrilebilir. Sol Yayınları çevirmeni bunun yerine "tarihsel evrensel", "dünya tarihi planı üzerinde", "dünya tarihi" ve "evrensel tarih ölçüsünde" gibi değişik karşılıklar bulurken, Melsa çevirmeni doğrusunu kullanıyor. Ancak yine garip yanlışlar yapmaktan kurtulamıyor: "Deneysel olarak komünizm ancak *hükmedilen* (abç) halkların "hep birden" ve aynı andaki bir hareketi olarak mümkündür, ki bu, üretici güçlerin evrensel gelişmesini ve o üretici güçlerle sınırlı dünya ilişkilerini öngerektirir" (sf.42). Bu cümlenin Sol Yayınları çevirisi ise doğru başlayıp yanlış bitiyor (Bkz.sf.64). Doğru çeviriyle şöyle demek gerekiyor: **"Komünizm ampirik olarak ancak *egemen halkların* (abç) (Alm. *die herrschenden Völker*, İng. *dominant peoples*) "hep birden" ve* eşzamanlı hareketi olarak mümkündür, bu da üretici güçlerin evrensel gelişimini ve buna bağlı olan dünya ilişkilerini (*Weltverkehr*) varsayar"** (Studienausgabe, sf.99, Progress, sf.57).

Bundan sonraki ikinci paragrafta Melsa çevirmeninden Marx ve Engels'in komünizmi "doğruluğu bulunması ve emin olunması gereken bir olgu" (!) ve "*şu andaki herşeyi* " (abç) ortadan kaldıran bir hareket olarak gördüğünü öğreniyoruz. Gerçekte ise Marx ve Engels daha alçakgönüllü. Şöyle diyorlar:

"Komünizm bizim için, yaratılması gereken bir durum, ger-

**Marx-Engels Gesamtausgabe* 'de "veya" olarak geçiyor.

çekliğin kendisini ona uydurmak zorunda olduğu (kalacağı) bir ideal değildir. Biz *bugünkü durumu* (abç) ortadan kaldıran gerçek harekete komünizm diyoruz."

"Der Kommunismus, ist für uns nicht ein Zustand, der hergestellt werden soll, ein Ideal, wonach die Wirklichkeit sich zu richten haben (wird) . Wir nennen Kommunismus die wirkliche Bewegung, welche den jetzigen Zustand (abç) *aufhebt "* (sf.100) .

"Communism is for us not a state of affairs which is to be established, an ideal to which reality (will) have to adjust itself. We call communism the real movement which abolishes the present state of things" (sf.57) .

Melsa çevirisi baştan sona gerçekten inanılmaz yanlışlarla dolu. Böyle iddialı bir çeviride böylesi hatalar hayret verici ve oldukça da üzücü. Yerimizin azlığından dolayı bazı örnekler vermekle yetiniyoruz.

"Genel Olarak İdeoloji, Özel Olarak Alman İdeolojisi" bölümünün birinci paragrafında çevirmen Almanca "umfassend" ve İngilizce "comprehensive" (kapsamlı) ve "comprehensible" (anlaşılır) terimlerini birbirine karıştırmış böylece "kapsamlı bir eleştiri" , "anlaşılır bir kritik" olmuş (Melsa, sf.17, Studienausgabe, sf.84, Progress, sf.34) .

33. sayfada bu kez "yersel (Alm. *irdische*, İng. *earthly*) temel" karşılığı "maddi, dünyasal ve tarihsel temel" kullanıyor, acemi çevirmenin ikinci özelliği yine karşımıza çıkıyor.Sol Yayınları çevirisi ise "ayakları *yere* bas"maktan söz ediyor (sf.54) .

Yine aynı bölümün sonunda bu kez "meşru" (*legitim*) karşılığı "doğru ve yasal", "bağları" (Alm. *Bande* , İng. *bonds*) için de "zincirleri-ipleri" karşılığını kullanıyor. İkinci kısmın altıncı bölümünün ilk paragrafında, "geleneksel (Alm. *überkommen* , İng. *traditional*) faaliyet"in "ticari faaliyet" olarak geçtiğini görüyoruz (Melsa, sf.43, Studienausgabe, sf.109, Progress, sf.58) . Sol Yayınları "kendisine aktarılmış olan faaliyet tarzı" biçiminde çevirmiş (sf.66) . Newton tarafından keşfedilen mekanik, "makine bilimi" olmuş (Melsa, sf.71). "Büyük ölçekli sanayi" (Alm. *grosse Industrie*, İng. *large-scale industry)* "ağır sanayi" olmuş (sf.71) ."Birikmiş emek" ve "birikmiş sermaye" (akkumulierte Arbeit, akkumuliertes Kapital) için "yoğunlaşmış emek" ve "yoğunlaşmış sermaye" kullanılmış."Veçhelerinden biri" (*eine der Seiten* ya da *one of its aspects)* denecek yerde "birçok içeriğinden biri" denmiş.

Örnekler çoğaltılabilir. Ancak bu kadarı yeterli.

Sonuç olarak, Alman İdeolojisi hala Türkçeye kazandırılmayı bekliyor.

Castro - Kruşçev Yazışmaları

Granma, 2 Aralık 1990

Komutan Ernesto Che Guevara Yoldaş, Fidel Castro'ya veda mektubunda şöyle diyordu : "Sizin yanınızda Karayipler krizinin parlak ve üzücü günlerinde halkımızla birlikte olmanın gururunu duydum. O günlerde çok az devlet adamı sizden daha parlak olabilirdi. Aynı zamanda sizin düşünce tarzınız ve tehlikelerle ilkeleri değerlendirme tarzınızı benimsemiş olmaktan ve sizin yolunuzu tereddütsüzce izlemiş olmaktan gurur duyuyorum."

Yaklaşık otuz yıl sonra, bu "tehlikeler" ve "ilkeler", o olayların tam bir özetinde bugün ve her zaman anahtar kelimeler olacaktır.

Bugünkü Küba nüfusunun yarısından çoğu 22-28 Ekim 1962'nin o çetin günlerinde daha doğmamıştı. Bugünün genç insanları bugüne dek insanlığı en fazla nükleer savaşın eşiğine getirmiş olan bu krizin koşullarını ve sonucunu büyüklerinin anlattıklarından ve birtakım sanat ve edebiyat eserlerinden öğrendiler.

Fakat, Sovyetler Birliği, ABD ve Küba'da bu olayları yaşayanların çoğunun bile 26-31 Ekim 1962 tarihleri arasında Sovyetler Birliği başbakanı Nikita S. Kruşçev ile Küba Devrimi'nin önderi Başkomutan Fidel Castro arasında verilen mesajlarla, bugüne dek yayınlanmamış olan bu mektuplarla ilgili bilgisi yoktur.

Neden şimdi yayımlıyoruz?

Küba hükümeti krizin kaynağı, gelişimi ve sonuçlarını aydınlatabilecek birçok belgeye, maddi deliller ve tanıklara sahiptir. Ayrıca o çetin dönemde ülkemizin kaderini belirleyen belli başlı siyasal ve askeri önderler hala hayattadır.

O zamandan beri geçen 28 yılda o olaylarla ilgilenen gazeteciler, bilim adamları ve hatta siyasal liderler çeşitli fırsatlarla, Küba'nın görüşünü sormaksızın temel kararlara neden olan en tartışmalı taraflarını ve süreçleri aydınlatmak için, kriz deneyimleri hakkında teoriler formüle etmeye çalıştılar.

Küba hükümeti sabırlı ve dikkatli olmuştur. Küba'nın o olaylardaki konumu hakkındaki spekülasyonları çürütmek için acele bile etmedik.

Elimizdeki belgeler arasındaki, tabii ki Sovyetler Birliği arşivlerin-

de de bulunan, bu beş mektubu şimdi yayınlıyoruz. Bir tartışmayı zorlamamak için ve ilgili üç tarafın gizli arşivlerini açıp krizin tüm ayrıntılarını açıklamakta bir konsensüse varmalarını beklemenin mümkün olabileceğini düşündüğümüz için onları şimdi yayınlamayı gerçekten planlamamıştık. Tabii her zaman bu alanda insiyatif kullanma hakkını koruduk.

Küba sözkonusu olduğunda saklayacak hiçbir şeyimiz ve tarihsel gerçeklerin bilinmesinden hiçbir korkumuz yoktur.

Yoldaş Fidel Castro 28 Eylül'de devrim savunma komitelerinin 30. yıldönümü törenindeki konuşmasında bu beş mesajı bütünüyle yayınlama niyetini ima etmişti. O konuşmada Yoldaş Fidel, Kruşçev'in anılarının 3. bölümünde bulunan ve krizin en şiddetli anında Yoldaş Fidel'in ABD'ne karşı önleyici bir nükleer saldırıda bulunmak için kendisini zorladığını söylediği otobiyografik notlarına değindi. Bu versiyon Eylül sonlarında anılardan alıntıların bir parçası olarak *Time* dergisinde yayımlandı.

Bu, Yoldaş Fidel'in konuşmasında değindiği, bu belgeleri yayınlama kararına neden oldu ve biz anıların ABD'de ve Avrupa'da *Khrushchev Remembers: The Glasnost Tapes* başlığıyla yayınlanmasıyla aynı zamana denk gelmesi için önlem aldık.

Böylece bu mektuplar *Granma*'nın günlük yayınıyla aynı günde Avrupa'da yayımlanıyorlar. Bu karar kaçınılmaz oldu, çünkü anıların bir özetini yapan *Time*, başka şeylerle birlikte, anılar yazarının, Fidel Castro'nun 1962 Küba füze bunalımı sırasındaki "müthiş (apocalyptic)cüret" inden söz ettiğini söylüyor.

Kruşçev'in şunları söylediği iddia ediliyor: "Sonra Küba'daki büyük elçiliğimizden bir telgraf aldık. Castro'nun ABD'nin birkaç saat içinde Küba'ya saldırmaya hazırlandığına dair güvenilir raporlar aldığını iddia ettiğini söylüyordu. Bizim kendi haberalma servisimiz Başkanla çabucak bir anlaşmaya varmazsak saldırının muhtemelen kaçınılmaz olduğunu bildirmişti."

Sonra ekliyor: "Castro füzelerimizin yok edilmesini önlemek için ABD'ye karşı önleyici (caydırıcı) bir atakta bulunmamız gerektiğini ileri sürdü. Önderlik içindeki yoldaşlarım ve ben dostumuz Fidel'in bizim niyetimizi anlamadığını farkettik. Biz füzeleri ABD'ye saldırmak amacıyla değil, fakat ABD'nin Küba'ya saldırmasını önlemek için yerleştirmiştik."

Herkes Kruşçev'e atfedilen bu alıntının ABD'de ve dünyada Küba aleyhtarı histerinin körüklenmesi amacına hizmet etmeyi amaçladığını kolaylıkla görebilir.

Bu Bush yönetiminin Doğu Avrupa'da ortaya çıkan değişiklikler ve SSCB'nin karmaşık iç durumu nedeniyle zafer sarhoşu olduğu bir zamanda ortaya çıktı. İftira kampanyaları ile dünyanın geri kalanından bizi tecrit edeceğini umdukları her türlü baskılar gibi Küba'ya karşı uygulanan ekonomik ambargo da arttırılıyordu - radyo ve televizyon programları halkımızın kafasını karıştırmak ve içten yıkmak gibi boş bir çabayla saldırı için kullanılıyor. Bütün bunların amacı

kendisi için askeri saldırganlığın gözden çıkarılmadığı sosyalist devrimimizi yok etmektir..

Yoldaş Fidel Castro tarafından Ekim 26, 28, 31 1961'de Kruşçev'e gönderilen mektupların objektif ve soğukkanlı bir şekilde okunuşu, ABD'ye karşı olası bir nükleer saldırının tartışıldığı gerçek bağlamı gösterir. Bu yazılarda karışıklığa yer verecek hiçbirşey yoktur, ancak bu mektupların karşılıklı olarak gönderilme koşulları incelenmeden, Kruşçev'in yalnızca anılarında değil, Yoldaş Fidel'e gönderdiği mektupta da bulunan yorumunun nedenlerini aydınlatamayız.

Belgelerin kabaca okunması durumun dramatik doğasını aydınlatmasına rağmen, Yoldaş Fidel'in ilk mesajını gönderdiği sırada hüküm süren durumu anlamak için olayın bellibaşlı noktalarını kısaca özetlemek zorundayız.

60'ların başındaki Sovyetler Birliği'nin henüz ABD'yle nükleer bir eşitliğe ulaşmadığını unutmamalıyız. Yayınlanmış verilere dayanan şu anki bilgimiz, ABD 5.000 nükleer savaş başlığı ve yaklaşık 500 kıtalararası füzeye sahipken SSCB'nin yalnızca 300 dolayında savaş başlığı ve o tipte ancak birkaç düzine füzeye sahip olduğunu gösteriyor.

Bunun ötesinde, Sovyet askeri doktrini savunmacıyken ABD'ninki saldırgandı.

Playa Giron saldırısının başarısızlığının ardından Küba ve SSCB ABD'nin doğrudan Küba'yı vurmaya hazırlandığından emin oldular ve bu olgular ve gizli servis raporlarınca doğrulandı.

Anlaşma nükleer savaş başlıklarıyla donatılmış kısa ve orta menzilli füzelerin Küba'ya yerleştirilmesi ve 40.000'den fazla Sovyet askerinin topraklarımızda bulunmasını kararlaştırıyordu.

Sovyetler silahların yerleştirilmesini önerirken bunlarla Birleşik Devletler'den gelecek gerçek bir saldırı tehdidi karşısında Küba devriminin caydırıcı gücünü arttırmayı amaçladıklarını söylediler.

Füzelerin Küba'ya yerleştirilmesinin Sovyetler Birliği'nin hem hız hem de etkinlik açısından bir ABD nükleer saldırısına karşılık verme yeteneğini arttırdığı ve böylece ABD kaynaklarına göre ABD topraklarındaki nükleer füze rampalarının % 85'inin vurulabilir olduğu da doğrudur.

En başından beri Yoldaş Fidel ve Küba önderliği Sovyet füzelerinin bizim bölgemizdeki varlığının ülkemizin siyasal alandaki imajını etkileyebileceği ve ABD'yle farklı türden çatışma tehlikelerini arttırabileceğinin farkındaydı.

Ne de Kruşçev'in, tekliflerinin, bir yanda SSCB ile sosyalist topluluk ile öte yandan emperyalizm arasındaki kuvvetler dengesini düzeltmek olan gerçek doğasını anlamada başarısızlığa düştüler. Ancak onları reddetmek korkakça bir ulusal bencillik davranışı olacktı.Yoldaş Fidel'in özel konuşmalarında sıkça söylediği ve Nikita Kruşçev'in bizzat kendisinin açıkça bildirdiği gibi SSCB'nin ABD kaynaklı bir saldırı durumunda Küba'yı savunmak için müca-

dele etmesini beklediğimiz bir zamanda biz de kaçınılmaz olarak Sovyetler Birliği için riske girmek zorundaydık.

Keza Küba stratejik korumayı, ABD'nce ülkemize karşı her zaman sürdürülen konvansiyonel savaş riski karşısında edindi ve herhangi bir nedenle dünya savaşı çıksaydı nasıl olsa etkilenecektik.

Böylece kriz zamanında düzenli birliklerde 270.000 kişi ve halk savunmasında 150.000 asker olmak üzere toplam 400.000'den fazla savaşan kadın ve erkek varken, 43.000 Sovyet askeriyle birlikte 42 kısa-orta menzilli füze Küba'ya ulaştı.

Atomik silahlar Küba'ya gelince Küba hükümetinin, vazgeçilmez olan, ulusal bağımsızlığını korumak için gerekli saydığı caydırma araçlarına sahibolma hakkına dayanarak ve emperyalizme ne tür silahlara sahip olacağımız konusunda hiçbir hak tanımayarak silahların varmasıyla birlikte Küba-Sovyet anlaşmasının kamuoyuna açıklanması bu anlaşmada kararlaştırıldı. İki ülke de uluslararası hukukun kesin ilkeleri çerçevesinde hareket etmişti.

Krizin gelişimine bakarak, emperyalistlerin konuyla ilgilenme biçimi de düşünüldüğünde, ülkemizin askeri yapılanması açık bir hale geldiği ve her türlü karışık söylenti uluslararası platformda dolaştığı için, Küba, Küba-SSCB arasındaki anlaşmanın açıklanmasını önerdi. Fakat Kruşçev, "Askeri anlaşma yıl sonuna doğru yapılacak olan Küba ziyareti sırasında halka açıklanıncaya kadar füze yerleştirilmesinin gizli tutulması gerektiğinde ısrar etti. SSCB ve ABD arasındaki kesin güç dengesini bilebilecek tek insan Kruşçev olduğu için Küba'nın bu görüşü kabul etmekten başka alternatifi yoktu.

Ayrıca Sovyet başbakanı, adanın askeri yapılanma planı Küba ve SSCB onu kamuoyuna açıklamadan önce meydana çıksa bile SSCB'nin gerektiği kadar ileri gitmeye niyetli olduğunu da belirtti.

Washington'un 22 Ekim itibariyle çevreye ve Küba'ya yakın alana yaydığı dev askeri potansiyel hatırlanınca sözde "karantina"nın sadece Küba'daki füzelerin ve öteki stratejik noktaların üzerine yapılacak bir hava saldırısı ya da doğrudan ve geniş çaplı bir istila için bir başlangıç olduğu çok açıktır.

26 Ekim'de, ülkemiz hem nükleer hem de karadan havaya füzelerin düzinelerce uçaksavar bataryası tarafından korunmasını kapsayan savunma planını kabul ettikten ve en ince ayrıntısına dek uyguladıktan sonra Yoldaş Fidel bir mesaj yazdı ve onu aynı gece Havana'daki Sovyet büyükelçiliğinde büyükelçi Alexei Alexeiev'e dikte ettirdi. O sırada ABD deniz kuvvetleri adayı kuşatmıştı, 250.000 denizci ve kara askeri artı 1.000'den fazla uçak ve 250 gemi Pentagon tarafından belirlenen varyantlardan birini kullanarak ülkemize saldırmaya hazırdı. Fidel'in açıklamış olduğu gibi, o yıpratıcı gün kendi kendine geride yapılacak ne kaldığını sorduğunda, Kruşçev'i kararlı davranmaya ve gerçekten savaş patlayacak olursa düzeltilemeyecek hatalar yapmamaya zorlayan bir mesaj göndermeye karar verdi.

Esas olarak, Yoldaş Kruşçev'e bu mesajın içeriği şuydu, bizim gö-

rüş ve raporlarımıza göre, bir hücum her an gelişebilirdi ve en muhtemel varyantı "bazı hedeflere onları yoketmekle sınırlı bir hava saldırısı"ydı.

Başkomutanımız konuyu öyle bir olgunluk, soğukkanlılık ve sorumluluk ile ele aldı ki, ABD kendini ağır bir hava saldırısıyla sınırlarsa, böyle bir saldırının oluşturacağı çok büyük can ve mal kaybına rağmen Sovyetlerin askeri bir karşılık vermesini önermedi. Bunun ötesinde, Küba kesinlikle düşman uçakları tarafından kriz başladığından beri devam eden hava sahasının ihlaline karşı çıktı, çünkü bu füze rampalarına ve öteki askeri hedeflere, sürpriz bir saldırıyı kolaylaştırıyordu. Bu nedenle 27 Ekim'de Küba askeri komutası uçaksavar topçularına hava sahamızı ihlal eden uçaklara ateş açması emrini verdi ve bu haber Sovyet ordusuna geçirildi.

Yoldaş Fidel bir işgalin "mümkün olmasına karşın daha az muhtemel" olduğunu hissetti. Toprağında hepsi tehlikede olan 43 bin Sovyet askerinin bulunduğu Küba'nın böyle bir işgali Sovyetler Birliğine karşı bir savaş ve böylece Sovyet bölgesine eşzamanlı ya da müteakip bir nükleer saldırı demek olacaktı. Yoldaş Fidel'in olayların rasyonel gelişimi olarak gördüğü şey ancak bu bağlamdaydı, ABD Küba'yı işgal edecek olursa Sovyet tepkisini beklemeyecek ve nükleer bir saldırıyı başlatacaktı. Bu durumda Yoldaş Fidel SSCB'yi "ona karşı emperyalistlerin ilk nükleer darbeyi vurabilecekleri koşullar"a, haklı bir savunmayla böyle bir tehlikeyi o zaman ve her zaman için yok ederek asla izin vermemeleri için uyardı.

Öyleyse, Kruşçev, gerçekte böyle bir fikir hiçbir zaman öne bile sürülmemişken, neden Yoldaş Fidel'in ABD'ye karşı önleyici bir nükleer saldırıyı savunduğu şeklinde bir yorum yapıp sonra da bunu anılarında tekrar doğruladı.

Mesajların kendisinde karışıklığa neden olacak hiçbir nokta bulunmamasına rağmen, belki de hatalı fakat samimi bir şekilde bu sonuca ulaştı.

Dürüst olan hiç kimse bu olayları; o günler de insanlığın karşı karşıya kaldığı görülmemiş gerilimi krizi yönlendiren liderlerin omuzlarındaki büyük sorumluluğu ve 28 yıl önce, sadece küçük bir grup uzmanımız varken, altyapı, kadrolar, teknik personel ve hatta çevirmenlerin bile başlangıç düzeyinde olduğunu görmeden edemez. SSCB ve Küba arasındaki iletişim araçları ve şifreleme sistemleri - ki bugünkülerle karşılaştırılamaz bile- Sovyetlerin 60'ların başlarında ulaştığı- gelişim düzeyini yansıtıyordu.

Böyle bir durumda ve danışma sürecinde ne kadar büyük dikkat gösterilmiş olursa olsun, kimse bazı hatalar bulunması olasılığını reddedemez. ABD tarafından hızlandırılan olayların gidişi karşısında, SSCB'nin kendisini bir ilk nükleer saldırıya açık bırakmaması gerektiği kavramında içerildiği biçimiyle bu ölüm kalım meselesi, Kruşçev tarafından Moskova'nın önleyici bir ilk saldırıda bulunmaya teşvik edildiği biçiminde anlaşılmış olabilir.

Küba'daki Sovyet temsilcilerinin, Küba önderliğinin ve halkının,

olası bir geniş çaplı saldırı-hatta nükleer bir saldırı karşısında boyun eğmemekteki kararlılığını aktarırken farkında olmadan bu algılayışa katkıda bulunmuş olabileceğine de gözardı edemeyiz.

Göreceğiniz gibi, sonraki mektuplar Yoldaş Fidel'in bu yanlış yorumu silmek için gösterdiği çabaları yansıtır.

Uzun yıllar, Batılı haber ajansları, hiç de daha az uğursuz olmayan amaçlarla, başkomutanın bizzat kendisinin bir U-2 casus uçağını 27 Ekim 1962'de Banes'te düşürdüğüne dair hayali raporlar yayınladı.

Bu karışıklığın nasıl çıktığını belirleyemedik, o zamanlar Kruşçev de bu davranışı bizim kuvvetlerimize mal etti, yani ülkenin siyasal önderliği ve başkomutanından gelen talimatlar doğrultusunda, Devrimci Silahlı Kuvvetler kurmayı Küba hava sahasını ihlal eden düşman uçaklarına ateş açılması emrini vermişti. Bu düşüncesiz bir tepki değildi, aksine duruma uyan bilinçli bir hareketti.

Fakat, uçaksavar füze grupları Sovyet Savunma Bakanlığının doğrudan komutası altında Küba'ya gönderilen Sovyet askeri kontenjanının bir parçası olduğu halde, sonradan çok iyi anlaşıldığı gibi, kriz günlerinde Küba'nın uçaksavar topçuları sadece makineli tüfekler ve toplara sahipti.

Hiç şüphe yok ki, uygun silahlara sahip olsaydık, Küba tereddüt etmeksizin yüksek irtifada uçan düşman casus uçaklarını vururdu, fakat gerçek şu ki, uçak Tuğgeneral G.A.Voronkov komutasındaki Sovyet uçaksavar füze grupları tarafından vuruldu. Sonradan Küba emekli olan Voronkov'u birinci dereceden Ernesto Che Guevara Nişanı ile ödüllendirdi.

U-2'nin düşürülmesi olayında, Kruşçev bu ayrıntılardan habersizdi ve anılarında da görülebileceği gibi, uçaksavar füzelerinin yalnızca Sovyet personeli tarafından kullanıldığını ve Küba'daki Sovyet Kuvvetlerinin hava sahamızı ihlal eden uçaklara ateş edilmesi emrine uyduklarını, muhtemelen hiç bir zaman öğrenemedi. Önleyici nükleer saldırının kilit noktası gözönüne alınınca, sonraki davranışı, son dakikaya kadar samimiyetle kendi versiyonuna inandığını gösterir. Anılarının ABD baskısında yazılanlarına göre, 1963'te Yoldaş Fidel SSCB'yi ziyaret ettiğinde, Fidel'in 26 Ekim'de mesaj dikte ettirdiği Alexei Alexeiev'in önünde, sözde konu tartışılırken, İspanyolca konuşamayan ve kendi fikrini desteklemek için Rusça metnedayanan Kruşçev, metnin "savaş" ve "saldırı" sözcüklerini içerdiğini söylüyor.

Küba metninde "saldırı" sözcüğü bulunmasına rağmen "savaş" sözcüğü yoktur. Fakat çok açık ve kesin bir bağlamda ve açık anlamlı bir niteleme ile: "İkinci varyant gerçekleşirse ve emperyalistler Küba'ya işgal amacıyla saldırırlarsa...".

Anılar yanlış değilse ve bu konuda değiştirilmemişse olaylardan uzun yıllar sonra Kruşçev'in anılarını yazdığında hala o tümüyle yanlış yoruma sarıldığını ve sonuna dek ona inanmaya devam etmiş olduğunu kabul etmeliyiz.

Bununla birlikte, esas ve tarihsel önemdeki fark Yoldaş Fidel'in

SSCB ve ABD'nin Küba'nın arkasında bir anlaşmaya varmaları karşısında duyduğu büyük üzüntü ve acıyı ifade ettiği 31 Ekim tarihli mektupta içerilmiştir. Bu mektupta, hatalı önleyici saldırı kavramı hakkındaki açıklama kusursuzdur ve akıl, saygı, cesaret ve ilkelere sadakatı ustaca birleştirmesi nedeniyle, hem bugün hem de gelecekte Küba'nın siyasal önderleri için vazgeçilmez bir örnek oluşturur.

Aynı şekilde SSCB'nin başında Küba devrimci sürecine karşı tutumuyla, Nikita S.Kruşçev'in tarihsel sicilini de gözden geçirmek zorundayız. Kruşçev asla siyasal cesaretsizlikle suçlanamaz. Zamanla örnek hale gelen partilerimiz ve hükümetlerimiz arasındaki ilişkilerin gelişiminde karşı tarafın hatalı olduğunu hissettiğimizde, bunu samimi ve kardeşçe bir tavırla söyleyebildik.

Kruşçev Sovyetler Birliği ve Küba Devrimi arasındaki siyasal, ekonomik ve ticari ilişkilerin öncüsüydü. Her zaman halkın ve onurlu bir biçimde başkanlık yaptığı devletin çıkarlarını temsil etti ve enternasyonalist bir davranış sergiledi.

Kruşçev Küba halkının Sovyetler Birliğine karşı duyduğu sonsuz minnettarlık içinde daima onurlu ve saygın bir yere sahip olacaktır. Hayatının geri kalanında krizden kaynaklanan başlıca olumlu katkının ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğine söz vermesi olduğuna inandı. 28 yıl sonra, diyebiliriz ki, ABD işgalin dışında Küba Devrimini yok etmek ve örneğini silmek için mümkün olan herşeyi yaptı.

Herşeyden önce Küba'nın güvenliği ve bağımsızlığı korundu, çünkü şu veya bu yolla öncellerinin hatalarını tekrarlayan sekiz ABD hükümeti Küba halkının birlik ve bilincinde bir çatlak ya da zayıf nokta yaratamadı.

Fidel'in 30 Ekim'de Kruşçev'e söylediği gibi tehlikeler ve tehditlerle karşılaşan ülkemiz daima aynı şekilde karşılık verdi: Savaşa hazırlanarak.

Bir dünya krizi olan Füze Krizi'nin sonucu olarak, sadece Küba için değil fakat dünyanın her yanındaki devrimci hareketlerin deneyimi için de tarihsel değerde bir katkı varsa, bu Küba'nın Amerikan emperyalizmine karşı garanti olarak yaptığı beş talepte özetlenebilir:

1. ABD'nin dünyanın her tarafında Küba'ya karşı uyguladığı ekonomik ambargo ve öteki tüm ticari ve ekonomik baskıları sona erdirin.

2. Yıkıcı faaliyetleri, silah ve patlayıcıların hava ve deniz yoluyla ülkeye sızdırılmasını, paralı askerlerle istila örgütlemeyi, ABD ve suç ortakları olan bazı ülkelerden yönetilen casus ve sabotörlerin ülkeye sızmasını durdurun.

3.ABD ve Puerto Rico'daki üslerden yönetilen korsan saldırıları sona erdirin.

4.ABD savaş gemileri ve uçaklarının hava ve deniz sahamızı ihlallerini durdurun.

5. Guantanamo Deniz Üssü'nden geri çekilin ve ABD tarafından tu-

tulan Küba sahasını geri verin.

Che'den esinlenen Kübalılar olma gururuyla 1962 Ekiminin parlak ve üzücü günlerinde tarihsel gerçeği ve Baragua'da Antonio Maceo'nun sergilediği morali bulduk. O zamanda ülkemizin karşılaştığı en büyük tehlike nükleer yok edilme değil teslim olmaktı. Bu kez bir Zanjon Paktı yoktu, fakat bölgemizin denetlenmesini empoze etme yoluyla bizi küçük düşürmek isteyenlere karşı koymakta aynı direnç ve cesarete ihtiyaç duyuldu. Bunu kabul etmemek artı beş talep bir 20. yüzyıl Baragua'sı haline geldi.

Halkımızın ölümsüz belleğinde sürekli yaşayacak olan ve bize yeni tehlikeler karşısında güç veren ders budur.

MEKTUP 1

Havana, 26 Ekim 1962

Sevgili Yoldaş Kruşçev;

Durumun analizinden ve elimizdeki raporlardan, önümüzdeki 24 ila 72 saat içerisinde saldırının neredeyse kesin olduğunu düşünüyorum.

İki olası varyant var: Birinci ve en muhtemel görüneni, bazı hedeflere karşı onları yoketmekle sınırlı bir amacı olan hava saldırısıdır. Anladığım kadarıyla, bu varyant çok sayıda kuvvet gerektirecektir, ayrıca saldırının onları sınırlayabilecek olan en tiksindirici biçimidir.

İnanınız ki ne olursa olsun saldırıya sebatla ve azimle karşı koyacağız.

Küba halkının morali son derece yüksektir ve düşmana kahramanca karşı koyulacaktır.

Şu anda size kişisel görüşümü aktarmak istiyorum. İkinci varyant yerine getirilirse ve emperyalistler işgal amacıyla Küba'ya saldırırlarsa, bu saldırgan politikanın insanlık için içerdiği tehlike o kadar büyüktür ki, bu olayın ardından Sovyetler Birliği emperyalistlerin ona karşı ilk nükleer saldırıyı gerçekleştirebilecekleri bir duruma hiçbir zaman izin vermemelidir

Size bunları anlatıyorum çünkü inanıyorum ki emperyalistlerin saldırganlığı son derece tehlikelidir ve uluslararası hukuk ve ahlakı ihlal ederek Küba'yı canavarca istila işini gerçekten yerine getirirlerse, bu böyle bir tehikeyi açık meşru savunma eylemiyle sonsuza dek bertaraf etme anı olacaktır, çünkü bu çözüm ne denli sert ve korkunç olursa olsun başka bir yol yoktur.

Bu saldırgan politikanın nasıl geliştiğini, emperyalistlerin dünya kamuoyuna aldırmayarak ve ilkeler ve hukuku önemsemeyerek, nasıl denizleri ablukaya aldığını, nasıl hava sahamızı ihlal ettiğini ve nasıl saldırı hazırladığını, aynı zamanda sorunun ciddiliğinin farkında

olmalarına rağmen görüşmeler için her olanağı nasıl engellediğini görmek görüşlerimi etkilemiştir.

Siz barışın yorulmak bilmez savunucusu oldunuz ve olmaya devam ediyorsunuz. İnsan üstü çabalarınızın sonucu ciddi olarak tehdit edildiğinde, bu saatlerin ne kadar acı olması gerektiğini anlayabiliyorum. Bununla birlikte, son ana kadar barışın korunacağı umudunu besledik ve buna elimizden geldiğince katkıda bulunmaya istekliyiz. Fakat aynı zamanda oldukça reel ve oldukça yakın gördüğümüz bir duruma soğukkanlılıkla göğüs germeye hazırız.

Bir kere daha, şahsınıza pek derin şükran ve takdirlerimizle birliktebize karşı cömert ve kardeşçe davranmış olan Sovyet halkına halkımızın sonsuz şükran ve hüsnü kabulünü aktarıyorum. Size önünüzdeki çok büyük görevler ve ciddi sorumluluklarınızda başarılar diliyorum.

Kardeşçe.

Fidel Castro.

MEKTUP 2

Sevgili Yoldaş Fidel Castro;

Başkan Kennedy'ye 27 Ekim tarihli mesajımız sorunu sizin lehinize çevirmeyi ve Küba'yı saldırıdan korumayı ve savaşın patlamasını önlemeyi sağlamaktadır. Görünüşe göre sizin de bildiğiniz gibi Kennedy'nin yanıtı, ABD'nin kendi kuvvetleriyle Küba'ya saldırmayacağı ya da müttefiklerinin saldırı yapmalarına izin vermeyeceği konusunda güvenceler veriyor. Bu durumda, ABD başkanı 26 ve 27 Ekim 1962 tarihli mesajlarıma olumlu yanıt vermiştir.

Başkanın mesajına yanıtımızın taslağını çıkarmayı şimdi tamamladık. Bunu burada aktarmayacağım, şu an radyodan yayınlanan metni elbette biliyorsunuzdur.

Buradan hareketle size şu an, krizdeki bu değişme anında duygularınıza kapılmamayı dayanıklılık göstermeyi tavsiye ederim. Saldırgan eylemlere ve ABD tarafından uluslararası hukuğun en temel normlarının ihlaline karşı kızgınlık duygularınızı anladığımı söylemeliyim.

Fakat şimdi hüküm süren, hukuktan ziyade Pentagon'daki militaristlerin akıldışılığıdır. Anlaşmanın yakın olduğu sırada Pentagon bunu bozmak için bahane arıyor.Bu yüzden kışkırtıcı uçuşları düzenliyor. Önceden bölgeniz üzerinde uçarken bunları vurmamanıza rağmen, dün bunlardan birini vurdunuz. Saldırganlar böyle bir adımı kendi amaçları için kullanacaklardır.

Bu yüzden, size dostça sabır, dayanıklılık ve hatta daha çok dayanıklılık göstermenizi tavsiye etmek istiyorum. Doğal olarak, bir saldırı olursa, bunu her vasıtayla defetmek zorunlu olacaktır. Fakat provokasyonlardan etkilenmemize izin vermemeliyiz, çünkü anlaş-

mazlığa Küba'nın istilasına karşı garanti yaratan açıkça sizin lehinize bir çözümün belirdiği sırada, Pentagon'un dizginsiz militaristleri anlaşmayı bozmaya ve sizi size karşı kullanabilecek eylemlere kışkırtmaya çalışıyorlar. Sizden onlara bunu yapmaları için bir bahane vermemenizi rica ediyorum.

Kendi hesabımıza, Küba'daki durumu dengelemek, Küba'yı istilaya karşı savunmak ve barış içinde sosyalist bir toplum inşasına gerekli olanakları temin etmek için herşeyi yapacağız.

Size ve tüm önderlik grubunuza selamlarımı gönderiyorum.

28 Ekim 1962

N.Kruşçev

MEKTUP 3

Havana

28 Ekim 1962

Sayın Nikita Kruşçev

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Başbakanı

Sevgili Yoldaş Kruşçev;

Mektubunuzu şimdi aldım. Bize gönderdiğiniz mektupla ilgili olarak hükümetimizin konumu, elbette metnini bildiğiniz ve bugün formüle edilen açıklamada yer almaktadır.

Aldığımız uçaksavar önlemleri hakkında bir noktayı aydınlatmak istiyorum. "Önceden bölgeniz üzerinde uçarken bunları vurmamanıza rağmen, dün bunlardan (uçaklardan) birini vurdunuz." diyorsunuz.

Daha önceki tek tük ihlaller belirlenmiş bir askeri amaç olmadan veya o uçuşlardan gelen gerçek bir tehlike olmadan yapıldı.

Fakat bu kez durum böyle değildi. Bazı askeri tesislere sürpriz bir saldırı tehlikesi vardı. Cezalandırılmadan hedefler üzerinde uçan potansiyel saldırgan uçaklar bu tesisleri tümden tahrip edebilecekken radarımız kapalı, oturup umulmadık bir saldırıyı beklememeye karar verdik. Bütün çabalardan ve girilen masraflardan sonra buna izin vermememiz gerektiğini düşündük. Bunlara ek olarak, bu bizi askeri ve manevi açıdan pek çok zayıflatacaktı. Bu yüzden Sovyet kuvvetlerinin durumlarına destek sağlamak için, Küba kuvvetleri tüm rezervimiz olan 50 uçaksavar bataryasını 24 Ekim'de harekete geçirdi. Umulmadık saldırının risklerinden sakınmaya çabalamış olsaydık, Küba topçu erleri için vurma emri almak zorunluydu. Sovyet genelkurmayı size vurulan uçağa ne olduğuna dair ek raporlar sunabilir.

Daha önce hava sahası ihlalleri fiilen ve gizlice yapılıyordu. Dün Amerikan hükümeti gece ve gündüz herhangi bir saatte hava sahamızın ihlali ayrıcalığını resmileştirmeye çalıştı. Egemenlik haklarımızdan birinden vazgeçmekle aynı anlama geleceği için bunu kabul edemeyiz. Bununla birlikte tam da bu noktada görüşmelere ciddi zararlar verebilecek bir olaydan kaçınmamız gerektiği konusunda aynı fikirdeyiz, bunun için Küba bataryalarına ateş açmamaları talimatını vereceğiz, fakat bu talimat yalnızca görüşmeler sürdüğü sürece ve hava sahamızın savunulması kararı hakkında dün yayınlanan deklarasyonu iptal etmeksizin geçerli olacaktır. Şu anki gergin koşullar altında rastlantısal olayların ortaya çıkabileceği de hesaba katılmalıdır.

Aynı zamanda ilkesel olarak bölgemizin teftişine karşı olduğumu size bildirmek isterim.

Barışı korumak için yaptığınız olağanüstü çabalarınızı takdir ediyorum. Bu amaç için mücadele gerekliliği konusunda tam bir uyuşma içindeyiz. Eğer bu adil sağlam ve kesin bir biçimde başarılırsa, insanlığa paha biçilmez bir hizmet olacaktır.

Kardeşçe,

Fidel Castro

MEKTUP 4

Sevgili Yoldaş Fidel Castro;

28 Ekim tarihli mektubunuzu ve Başkan Dorticos'la birlikte büyükelçimizle yaptığınız konuşmaların raporlarını aldık.

Durumunuzu anlıyor ve her an olmasını beklediğiniz ABD emperyalistlerinden gelecek bir saldırı tehdidi nedeniyle oluşan maksimum gerilimin tasfiyesinden sonraki ilk geçiş aşamasında karşılaştığınız zorlukları dikkate alıyoruz.

ABD veya onun Batı yarıküredeki müttefiklerinin askerleri tarafından Küba'nın istilası planlarından vazgeçilmesi ve karantinanın kaldırılması yani Küba'ya uygulanan ablukaya son verilmesi hakkındaki ABD taahhütü karşılığında, füze üssü saldırıya özgü bir silah olarak görüldüğü için, Küba'dan bu üssü geri çekmek üzere ABD hükümetine verilmiş sözümüzün sonucunda sizin için bir takım zorluklar yaratıldığını anlıyoruz. Bu, sizin de gayet iyi anladığınız gibi, iki süper gücün çarpışması ve füzelerin kullanıldığı bir termonükleer savaşa dönüştürülmesi olasılığının karakterize ettiği Karayiplerdeki çatışmanın tasfiyesine yol açmıştır.

Büyükelçiden öğrendiğimiz kadarıyla, bazı Kübalılar, Küba halkının füzelerin çekilmesinin açıklanmasından çok başka türde bir deklarasyonu istedikleri kanısını taşıyorlarmış, Halkın arasında bu tür bir hissin varolması mümkündür. Fakat biz, siyasi ve yönetici çevreler, herşeyi bilmeyen ve ele almak zorunda olduğumuz herşeyi hemen kavrayamayan bir halkın liderleriyiz. Bu yüzden halkın

önünde yürümeliyiz ardından bizi izleyecek ve bize saygı gösterecekleridir.

Halkın arasında geçerli olan hassasiyete kapılıp, bazı ateşli kesimler tarafından etkilenmiş ve ABD yönetimiyle mantıklı bir anlaşmaya varmayı reddetmiş olsaydık, o zaman milyonlarca insanın öleceği ve sağ kalanların imha savaşını önlemek için gerekli tüm önlemleri almayan liderleri suçlayacağı bir savaş çıkabilecekti.

Savaşı ve Küba'ya bir saldırıyı önlemek, sadece yöneticilerimiz tarafından alınan önlemlere değil, ayrıca yanıbaşımıza yerleştirilen düşman kuvvetlerinin eyleminin tahminine de bağlıydı.

Dahası, sizin ve bizim, söyledikleri gibi, sizce bilinen kararın benimsenmesinden önceki sorunlarla ilgili olarak birbirimize danışmada başarısız olduğumuza dair görüşler vardır.

Bu nedenle, inanıyoruz ki, herbiri bir sonrakinden daha uyarıcı olan telgraflarınızı ve sonunda Küba'ya saldırının gerçekleşecek olduğundan neredeyse emin olduğunuzu söylediğiniz 27 Ekim tarihli telgrafınızı alarak size danıştık, Sevgili Yoldaş Fidel Castro. Saldırının gelecek 24 ila 72 saat içinde olacağına, bunun bir zaman sorunu olduğuna inanıyordunuz. Sizden bu uyarıcı telgrafı almamız üzerine cesaretinizin bilincinde olarak bunu sağlam temelli bir alarm olarak görüyordük.

Bu, sizin hesabınıza bizimle danışma değil miydi? Bu telgrafı aşırı bir alarm işareti olarak gördüm. Yaratılan koşullar altında ve aynı zamanda ABD militaristlerinin sürekli savaş kışkırtan grubunun yaratılmış durumdan faydalanmak ve bir saldırı düzenlemek istediği haberine de dayanarak, danışmalarımıza devam etmiş olsaydık, boşa zaman harcamış olacaktık ve bu saldırı gerçekleştirilmiş olacaktı.

Küba'daki stratejik füzelerimizin emperyalistler için uğursuz bir kuvvet haline geldiği sonucuna vardık. Korktular ve roketlerimizin fırlatılabileceği korkusuyla bombalayarak ya da Küba'nın istilasını başlatarak, roketleri tasfiye etmeye kalkışabilirlerdi. Bu yüzden, tekrar ediyorum, uyarınız kesin olarak sağlam bir temele dayanıyordu..

27 Ekim tarihli telgrafınızda düşman toprağına karşı nükleer saldırıyı başlatanın ilk biz olmamızı önerdiniz. Tabii ki bunun nelere neden olacağını biliyorsunuz. Basit bir saldırıdan ziyade, bu termonükleer bir dünya savaşının başlangıcı olacaktı.

Sevgili Yoldaş Fidel Castro, motivasyonunuzu anlamama rağmen, bu önerinizin yanlış olduğunu düşünüyorum.

Nükleer bir dünya savaşının başlayabileceği sırada en ciddi anı yaşadık. Açıkça, bu durumda, ABD büyük kayıplar verecekti, fakat Sovyetler Birliği ve tüm sosyalist kamp da çok fazla acı çekecekti. Küba göz önüne alındığında, genel olarak bile, bunun onlar için ne anlam ifade edecek olduğunu söylemek oldukça güç olacaktır. İlk olarak Küba savaş ateşinin içerisinde yanacaktı. Kuşku yoktur ki Küba halkı cesaretle savaşacak ya da kahramanca ölecekti. Ancak emperyalizmle ölmek için savaşmıyoruz, fakat tüm olasılıklardan

faydalanmak, mücadelede daha az kaybetmek ve komünizmin zaferini başarmak ve galip gelmek amacıyla daha fazla kazanmak için savaşıyoruz.

Şu anda alınmış önlemlerin sonucu olarak Küba'ya füze yollamada anlaşmakla amacımıza ulaştık.ABD'den Küba'ya saldırmama ve Latin Amerikan müttefiklerine Küba'ya saldırma izni vermeme taahhüdünü zorla aldık. Bütün bunları onlardan nükleer saldırı olmadan kopardık.

Küba'yı savunmak için tüm olanaklardan faydalanmak Küba'nın bağımsızlığını ve egemenliğini güçlendirmek, askeri saldırganlığı yenmek ve zamanımızda bir dünya savaşını önlemek gerektiğini düşünüyoruz.

Ve bunu başardık.

Elbette, bir tarafın tavizi öbür tarafın taviziyle karşılanır ilkesine göre tavizler verdik, taahhüdü kabul ettik. ABD de taviz verdi. Tüm dünyanın önünde Küba'ya saldırmama taahhüdünde bulundu.

ABD hesabına bir saldırıyı ve nükleer savaşı, tavize karşılık bir taviz taahhüdüyle, Küba Cumhuriyeti'nin dokunulmazlığının tanınması ve bir dünya savaşının önlenmesiyle karşılaştırdığımız zaman, bu nedenle bu hesabın, bu karşılaştırmanın tüm sonucunun çok açık olduğunu düşünüyorum.

Doğal olarak öteki sosyalist devletleri olduğu gibi Küba'yı savunurken de ABD'in vetosuna güvenemeyiz. Kendi savunmamızı güçlendirmek ve kuvvetlerimizi takviye etmek için gerekli tüm önlemleri aldık, gelecekte de almaya devam edeceğiz, böylece gerektiğinde bir saldırıya karşılık verebileceğiz. Silah tedarikimizin sonucu olarak Küba her zamankinden daha güçlüdür. Füze üslerinin silahtan arındırılmasından sonra bile düşmanın havada, karada, denizde, adaya yanaşmalarında ilerlemesini engellemek için güçlü silahlara sahip olacaksınız. Aynı zamanda, ABD Başkanına 28 Ekim tarihli mesajımızda, Küba halkının yanında olduğumuzu ve onlara yardım sorumluluğumuzu unutmayacağımızı söyledik. Bunun kendi payımıza düşmana son derece ciddi bir uyarı olduğu herkes için açıktır.

Toplantılar sırasında ABD'ne güvenilemeyeceğini de söylediniz. Bu elbette doğrudur. Birleşik Devletler'le görüşmelerin koşulları hakkında fikirlerinizi de doğru görüyoruz. Küba üzerindeki bir Birleşik Devletler uçağının düşürülmesinin, operasyon karışıklığa yol açmadan sona erdiği için, yararlı bir önlem olduğu ortaya çıktı. Bu emperyalistlere bir ders olsun.

Düşmanlarımızın olayları kendilerine göre yorumlayacaklarını söylemeye gerek yoktur. Küba karşı devrimi de sesini yükseltmeye çalışacaktır. Ancak yerel düşmanlarınıza yardımımız olmadan tamamen üstün geleceğinizi düşünüyoruz. Şu anki durumda yabancı düşmanınızın saldırısını önlemek güvenceye aldığımız temel şeydir.

Saldırganın kaybeden taraf olarak çıktığını hissediyoruz. Küba'ya saldırmak için hazırlıklar yaptı, fakat onu durdurduk ve şu evrede, dünya kamuoyu önünde, saldırmayacağını kabul etmesi için zorla-

dık. Bunu büyük bir zafer olarak görüyoruz. Elbette emperyalistler komünizme karşı mücadelelerine son vermeyeceklerdir. Fakat bizim de planlarımız var ve önlemlerimizi alacağız.

Dünyada iki siyasal ve toplumsal sistem olduğu sürece ve bunlardan biri -bunu bizim komünist sistemimiz olacağını biliyoruz- kazanana ve tüm dünyada galip gelene dek bu mücadele süreci devam edecektir.

Yoldaş Fidel Castro, bu yanıtı size hemen göndermeye karar verdim. Meydana gelen herşeyin daha ayrıntılı bir analizi yakında size göndereceğim mektupta yapılacaktır. Bu mektupta durumun en geniş analizini yapacağım ve çatışmanın sona ermesinin sonuçları hakkındaki değerlendirmemi vereceğim.

Şimdi, görüşlerinizi uzlaşmazlığın yola koyulması için bana konuşmalar olarak yollamanızı rica ediyorum. Kendi hesabımıza bu konuşmalar gelişirken size bilgi aktarmaya ve tüm gerekli danışmaları yapmaya devam edeceğiz.

Size başarılar dilerim Yoldaş Fidel Castro. Şüphesiz başaracaksınız. Size karşı entrikalar olacaktır, fakat sizle birlikte onları etkisiz hale getirmek için gerekli tüm önlemleri alacağız ve Küba devriminin gelişip güçlenmesine katkıda bulunacağız.

30 Ekim 1962

N.Kruşçev

MEKTUP 5

Havana

31 Ekim 1962

Sayın Nikita Kruşçev

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Başbakanı

Sevgili Yoldaş Kruşçev;

30 Ekim tarihli mektubunuzu aldım. Stratejik füzelerin geri çekilmesi kararının alınmasından önce bize gerçekten danışıldığını düşünüyorsunuz. Düşüncelerinizi size Küba'dan ulaştığını söylediğiniz uyarıcı haberler ve nihayet 27 Ekim tarihli telgrafıma dayandırıyorsunuz. Ne gibi haberler aldığınızı bilmiyorum; sadece 26 Ekim akşamı gönderdiğim ve size 27'sinde ulaşan mesaj için yanıt verebiliyorum.

Olaylar karşısında yaptığımız, Yoldaş Kruşçev, kendimizi savaşa hazırlamaktı. Küba'da sadece bir tür alarm vardı ki bu savaş durumları için olandır.

Kanımızca emperyalist saldırı yaklaşınca, önleyemeyeceğimiz fakat karşı koyabileceğimiz bir saldırı olasılığı hakkında Sovyet hükümetini ve komutanlarını -yabancı saldırganlıktan Küba cumhuriyetini korumak için bizim yanımızda savaşacak Sovyet kuvvetleri olduğu

için- uyarmayı uygun gördüm.

Halkımızın moralinin çok yüksek olduğunu ve saldırganlığa kahramanca karşı koyulacağını söyledim. Mesajın sonunda size sakince olayları beklediğimizi tekrarladım.

Tehlike ülkemizi uzun süredir tehdit ettiğinden, bizi etkileyemedi ve belli bir şekilde ona alıştık.

Bizim yanımızda bulunmuş olan Sovyet askerleri bu kriz boyunca insanlarımızın direncinin nasıl övgüye değer olduğunu bilirler. Belirleyici önemdeki saatler sırasında her iki halktan askerler arasında çok derin bir kardeşlik yaratılmıştı. Şaşırtıcı, ani ve pratikte kayıtsız şartsız olan silahları çekme kararını öğrendiği zaman, en yüksek derecede şerefle ölmeye istekli sayısız Kübalı ve Sovyet insanı gözyaşı döktü.

Küba halkının ulusa ve insanlığa karşı görevini yapmaya ne denli hazır olduğunu muhtemelen bilmiyorsunuz.

Yazdığımda anladım ki mektubumun içerdiği sözcükler belki dikkatsiz okuduğunuz için, belki çeviri nedeniyle belki de bir kaç satırda çok fazla şey söylemek istediğimden tarafınızdan yanlış yorumlanmış olabilir. Gerçekte olan da budur. Yine de bunu yapmak için tereddüt etmedim. Siz, Yoldaş Kruşçev, kendimizi ve asla bilinçsiz bir tavırla değil fakat atıldıkları riski önceden bilen ve kendilerini feda etmeye istekli halkımızı bencilce düşündüğümüze inanabiliyor musunuz?

Hayır Yoldaş Kruşçev. Tarihte pek nadiren ve hatta denebilir ki hiç bir zaman -çünkü hiç bir halk böyle büyük bir tehlikeyle karşı karşıya gelmemişti-bir halk böyle evrensel bir görev duygusuyla savaşmaya ve ölmeye bu kadar istekli olmamıştı.

Nükleer savaş halinde mektubunuzda da ima ettiğiniz gibi imha edileceğimizi biliyorduk ve bunu önemsemediğimizi sanmaym. Yine de bu füzeleri geri çekmenizi ya da teslim etmemizi sizden istememize neden olmadı. Savaşı istediğimize inanıyor musunuz? Fakat sonunda saldırı olursa nasıl önleyebilirdik? Gerçek şu ki bu olay olanaklı idi, emperyalizm her çözümü engelliyordu ve bizce taleplerinin kabul edilmesi SSCB ve Küba için olanaksız idi.

Savaş başlasaydı savaşa neden olmuş bu deli insanlarla ne yapabilirdik? Bu koşullar altında böyle bir savaşın kaçınılmaz olarak hızla nükleer bir savaşa doğru gelişeceğini siz kendiniz söylediniz.

Bir kere saldırganlık kendi haline bırakıldığında, saldırganın nükleer silahları kullanmak için karar verme ayrıcalığı kabul edilmemelidir. Silahların yıkıcı güçleri çok fazla ve varış hızları çok yüksek olduğu için saldırgan başlangıçta hatırı sayılır bir avantaja sahip olacaktır.

Ve SSCB'nin saldırgan olması gerektiğini size önermedim Yoldaş Kruşçev, çünkü bu kendi hesabıma yanlıştan çok ahlaksız ve aşağılık bir şey olurdu. Fakat dışarıdan gelecek bir saldırı durumunda savunmamıza yardım için Küba'da mevzilenmiş silahlı Sovyet Kuv-

vetleri varken emperyalistler Küba'ya saldırdıkları anda, bu eylemle Küba'ya ve SSCB'ye karşı saldırgan durumuna düşecekler ve biz onları imha edecek bir saldırıyla karşılık verecektik.

Herkesin kendine göre görüşleri vardır ve benimkiler Pentagon'daki saldırgan çevrelerin tehlikesine ve önleyici bir saldırı tercihlerine dairdir.

Mektuplarınızın söyler göründüğü gibi krizin ortasında Sovyetler Birliği'nin saldırmasından çok emperyalist saldırının SSCB'nin tereddütsüz eyleme geçmesinin ve düşmanın SSCB'ya karşı ilk nükleer saldırıyı geliştireceği durumlara izin verecek hatayı yapmamasının gerektiğini öne sürdüm ve bu anlamda, Yoldaş Kruşçev, görüşümü sürdürüyorum, çünkü bunu özgül bir durumun doğru ve haklı bir değerlendirmesi olarak düşündüm. Beni yanlış olduğuma ikna edebilirsiniz, fakat beni ikna etmeden bana yanlış olduğumu söyleyemezsiniz.

Bunun yalnızca bu gibi durumlarda ve çok kişisel mesajlarda ortaya atılabilen hassas bir konu olduğunu biliyorum.

Bu konuyu hangi hakla ortaya atabildiğimi merak edebilirsiniz.

Nasıl sıkıntılı birşey olduğundan kaygılanmayarak, devrimci bir görev olarak vicdanımın sesini dinleyerek ve en cömert hayranlık duygusundan esinlenerek ve SSCB'nin insanlığın geleceği için ifade ettikleri nedeniyle ve yine 1941'de olduğu gibi bir çok yaşama ve büyük yıkıma malolan saldırganların sadakatsizlik ve ihanetinin kurbanı olmaması kaygısıyla bunu yaptım. Üstelik sadece bir sorun çıkarıcı olarak değil fakat en tehlikeli siperden bir savaşçı olarak konuştum.

Aldığınız kararda bize danışıldığını nasıl ifade edebildiğinizi anlayamıyorum.

Şu anda hiçbir şeyi yanlış olduğumun kanıtlanmasından daha çok istemiyorum. Sadece yanılmamış olmanızı diliyorum.

Şu anda tarifsiz acı ve üzüntüye maruz kalan, size bildirildiği gibi birkaç değil pek çok Kübalı vardır.

Emperyalistler bir kere daha ülkemizin işgalinden bahsediyorlar. Bu onların sözlerinin ne kadar kısa ömürlü ve güvenilmez olduğunun kanıtıdır. Halkımız yine de saldırganlara karşı yokedilemez karşı koyma isteğini muhafaza ediyor ve belki de kendilerine ve mücadele için isteklerine hiç olmadığı kadar güvenme ihtiyacı duyuyorlar.

Zor durumlara karşı mücadele edeceğiz, şu anki zorlukların üstesinden geleceğiz ve düzlüğe çıkacağız. SSCB'ye karşı hissettiğimiz dostluk bağlarını ve ebedi şükranı hiçbir şey yok edemez.

Kardeşçe,

Fidel Castro

Çeviri: **Utku Ünal - Funda Yağcı**

Emperyalizme Ne Oldu?

Prabhat Patnaik

Monthly Review, Kasım 1990

Dışardan bakan biri son on yıl içinde Birleşik Devletler'de marksist söylemde meydana gelen dönüşümü görmeden edemez:artık neredeyse hiç kimse emperyalizmden söz etmiyor.1974 yılında İngiltere'de ekonomi dersleri verdiğim Cambridge'den ayrılmıştım,15 yıl sonra şimdi tekrar Batı'ya, bu kez Birleşik Devletler'e döndüm.Ayrıldığım günlerde emperyalizm her marksist tartışmada belki de en önemli yeri işgal ediyordu ve hiçbir yerde ABD'de olduğundan çok bu konu üzerine konuşulup yazılmıyordu-hatta birçok Avrupalı marksist Amerikan marksizmini "üçüncü dünyacılık"a bulaşmış olmakla suçluyordu.Herbert Marcuse'ün yazdıklarına göre ileri kapitalizm içerisindeki sınıf çelişkilerini öyle manipüle etmişti ki ona karşı etkili bir meydan okuma girişimi (öğrenciler ve içerdeki marjinal gruplar dışında) ancak "çevre"de olabilirdi.*Monthly Review*'ün az çok benzer bir konumu vardı.Emperyalizmin üçüncü dünyadaki rolü üzerine yazılmış bir yığın kitap ve makale vardı.Bunların birçoğu kuşkusuz biraz naifti, hatta bazıları neredeyse bir komplo teorisine inanıyordu fakat bir canlılık vardı ve her yerde marksistler emperyalizm üzerine literatür için Birleşik Devletler'e bakıyordu.

Açıktır ki bugünkü durum bu değildir.Daha genç marksistler bu terimden söz edildiğinde şaşırmış görünüyorlar.Doğu Avrupa ya da *perestroika* gibi bugünün yakıcı sorunları tartışılıyor fakat emperyalizme hiçbir gönderme yapmadan.Panama'nın işgali ya da Nikaragua ve El Salvador'a askeri müdahaleye karşı radikal tepkiler emperyalizm hakkında teorik önermelere dönüşmüyor.Bu konu marksist dergilerin, özellikle daha yeni olanların sayfalarından hemen hemen kayboldu.

İlginçtir ki bu herhangi birinin bu kavrama karşı teorileştirmeler yapmasından dolayı olmadı.Emperyalizm konusundaki bu suskunluk terazinin belirgin bir biçimde bir tarafın lehine kaydığı yoğun bir tartışmanın sonucu değildir, teorik olarak bilinçli bir suskunluk değildir.Ne de son onbeş yıl içinde dünyanın emperyalizmden söz etmeyi açıkça bir anakronizm haline getirecek kadar değiştiği söylenebilir.Elbette, onbeş yıl önce yarım milyon ABD askeri Vietnam'da kanlı bir savaştan daha yeni dönmüştü, oysa şimdi böyle birşey olmuyor. Fakat şimdiye dek hiçbir marksist emperyalizmin

varlığını savaş olgusundan çıkarsamadı, tersine savaşların varlığı emperyalizme dayanarak açıklanıyordu.O zamandan bu yana yeni bir Vietnam'ın neden görülmediği dolayısıyla ayrı bir sorundur, fakat Vietnam'a bakışımızdaki teorik perspektif ne olursa olsun daha temel bir sorundur ve son onbeş yıl içinde yeni bir Vietnam olmadı diye bir kenara atılamaz.

Üstelik, o zamandan beri Vietnam ölçeğinde birşey olmasa da dünyanın bugün herhangi bir biçimde temelden farklı olduğu önermesini yalanlayan birçok şey oldu ve oluyor.Grenada'nın ve daha yakınlarda Panama'nın işgali bir ABD mahkemesinin yargı yetkisinin yabancı ülkeleri de kapsadığı savına dayanarak haklı gösterildi. Birleşik Devletler'in kendi toplumsal bunalımını, yani gençler arasındaki uyuşturucu kullanımını, tüm bir Latin Amerika kıtası boyunca ülkelerin egemenliğini ihlal etmesi ,köylülerin üretim kararlarını değiştirmek için (kokaya alternatif ürünlerin fiyatının yükseltilmesi taleplerinin sertçe reddedildiği zaman bile) çatışması dikkate değer bir manzaradır.Bunlar tek tük olaylar değildir:Birleşik Devletler'in Amerikan yasalarına göre suç işlemiş olabilecek yabancıların kaçırılmalarına hatta öldürülmelerine bile meşru olarak izin verebileceği fikri oldukça açik olarak savunulmuştur.Hemen ertesi gün de ABD Başsavcısı, kendisi için Amerikanların hayatının önde gelmesine dayanarak bir uyuşturucu ajanının ölümünde suç ortaklığı ile suçlanan Meksikalı bir doktorun kaçırılmasını açıkça doğruladı(bir de Hindistan, büyük ihmalkarlığı sonucu Bhopal'de binlerce kişinin zehirlenerek yaşamını yitirmesine neden olan çokuluslu şirketin, Union Carbide'in yönetim kurulunu kaçırsaydı ne olacağını düşünün).Ayrıca herşeyden önce Küba'yla olan ebedi mücadele bir yana Nikaragua ve El Salvador'da finanse edilen savaşlar var.

Kuşkusuz bunlar gölge olgulardır (*epiphenomena*).Uluslararası hilebazlık emperyalizmin bir belirtisidir fakat özü değil.Dünyayı karakterize eden temel bir ekonomik ilişkiler dizisi olarak emperyalizm bugün her zamankinden, en azından savaş sonrası dönemden daha da güçlüdür.Birkaç yıl önce bir Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen'den söz ediliyordu.Azgelişmiş ülkeler, derin farklılıklarına karşın çeşitli forumlarda bir araya geldiler ve uluslararası ekonomik ilişkilerde bir değişim talebini dile getirdiler.Talepler çoğu zaman pek fazla değildi, fakat bugün böylesi tüm çabalar sistematik bir biçimde (Dulles'ın deyimiyle) "geri itiliyor". Üçüncü dünyalı Yetmişyediler Grubu dağılmış durumda.Tarımsal ürün fiyatları korkunç derecede düşük kalmaya devam ediyor, bu azgelişmiş ülkeleri birlikteliklerini bozmaya ve Yediler Grubu'nun ileri kapitalist ülkelerinin karşısına bireysel başvurucular olarak çıkmaya zorluyor.Düşük tarımsal ürün fiyatları ileri kapitalist ülkelerde enflasyonun "başarılı" bir biçimde kontrol edilmesine büyük katkıda bulunduğu gibi üçüncü dünyanın geniş kısımlarında, en belirgin olarak da Afrika'da kötü beslenmenin daha da kötüleşmesine de büyük katkıları oldu.(Dünya yiyecek stoklarının rekor düzeyde yüksek olduğu bir zamanda Afrika şiddetli bir besin kıtlığı yaşıyor-

du; Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ve iktisatçıların çoğu tumturaklı bir biçimde Afrika ülkelerinin iç politikalarındaki "başarısızlıklar"a işaret ettiler, elbette bunlar doğru olabilirdi ancak kimse tarımsal ürün fiyatlarının çöküşünden dolayı Afrika'nın azalan satın alma gücünden söz etmedi.) Dahası var, şimdi üçüncü dünya pazarlarını yalnızca mallar için değil, Rosa Luxemburg'un kaydetmiş olduğu gibi hizmetler için de açmak için yeni bir hücum var.GATT gündemine hizmetlerin de dahil edilmesine muhalefette başı çeken azgelişmiş ülkeler ABD yönetimi tarafından baskı altına alınmak üzere seçilmiş bulunuyor.

Devam etmek gereksiz.Sorun sık sık söylendiği gibi azgelişmişliğin sürmesinin emperyalizmin yüzünden mi yoksa üçüncü dünyanın iç çelişkilerinden dolayı mı olduğu değildir(bu her halukarda bu ikisinin yanlış formüle edilmiş bir biçimde karşı karşıya konmasını temsil eder); sorun kapitalizmin emperyalizm olmaksızın yaşayıp yaşayamayacağı değildir(marksist yönteme yabancı spekülatif bir soru); hatta sorun şu ya da bu emperyalizm teorisyeninin doğru olup olmadığı da değildir(bu çözümleme değil hagiography'dir).Sorun, emperyalizm başlığı altında toplanan ilişkiler sistemi son onbeş yıl içinde hemen hiç değişmezken, marksistler arasında bile çok temel sorunların emperyalizme hiç gönderme yapmaksızın tartışılması paradoksudur.Doğu Avrupa'da dünkü marksistler bugün çeşitli nedenlerle emperyalizm hakkında konuşmayı bırakmış olabilirler. Bay Gorbaçov emperyalizme tek bir gönderme yapmaksızın *Perestroika* adında tüm bir kitap yazmış olabilir.Fakat Sovyet ve Doğu Avrupa marksistlerini taklit etmek zorunda olmayan Amerikan marksistleri bu sorunda aynı sağır edici suskunluğa neden düşsün?

Bunun nedeni spekülasyona teşvik edici bir biçimde tam da emperyalizmin güçlenmesi ve sağlamlaşmasında yatıyor.Vietnam emperyalizm için bir krizdi.Birleşik Devletler'in küçük bir ülkeyi tabi kılmak için yarım milyon asker göndermiş olmasının kendisi oradaki işleri "halletmede" (*manage*) bir başarısızlığın ifadesiydi; savaşı kaybetmesi olgusu ancak bu başarısızlığın iyice altını çizdi.Ne var ki o zamandan beri benzer bir bunalım olmadı.Emperyalizm işleri daha iyi "halletmeyi" öğrendi; Vietnam halkının savaşı kazanmak için ödemek zorunda kaldığı bedelin kendisi öteki üçüncü dünya ülkeleri üzerinde belki de olumsuz bir etkide bulundu.Başka yönlerden de şanslarının pek olmadığını öğrendiler.Üçüncü dünyanın kurtuluşu, şimdi birinci yada üçüncü dünyadan hemen herkesin anladığı gibi, atın engellerden birinde düşmek zorunda kaldığı bir engelli yarışa benziyor.Birincisi bizzat devrimci bir hükümetin iktidara gelmesinin birkaç yoldan önüne geçilmiştir; kazara iktidara gelse ekonomik ablukaya alınır; ardından kaçınılmaz olan toplumsal reformlar ve ekonomik zorluklar bir iç savaşı körüklemek için kullanılır; hükümet iç savaşı kazansa bile, elindeki kıt kaynaklarla bozulan ekonomisini yeniden inşa edemediğinden borç almak için dışa açılmalıdır, bu noktada IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar devreye girer ve reformların ters çevrilmesini talep eder.Birkaç yıl önce

tüm üçüncü dünyada her türden sosyalizm düşleri, yalnızca marksist sosyalizm değil fakat Nehru sosyalizmi, Nyerere sosyalizmi, Jagan sosyalizmi ve benzerleri varken bugün tüm üçüncü dünyayı (ve hatta bir zamanların sosyalist dünyasını) IMF'nin kurşuni grisine boyanmış buluyoruz.Elbette birçok kişi bunun nedeninin üçüncü dünyadaki kurtuluş sonrası rejimlerin "akılsızlıklar"ı olduğunu söyleyecektir.Bu argüman, önceki analojimizi kullanırsak, at bütün engelleri aşamıyorsa bunun atın suçu olduğunu söylemek demektir.Belki doğru fakat ben atın iyi eğitilmiş ve akıllı olduğu sürece bütün bu engelleri aşabileceğine inan mak isterim.Sorun farklıdır:atı suçlamamıza kapılıp engellere gözümüzü kapamamalıyız.Emperyalizmin engeller çıkarmakta, kendi hegemonyasına karşı potansiyel tehditleri "halletmede" çok başarılı olması olgusu bizi onun her yerde karşımıza çıkan varlığına karşı kayıtsız hale getirdi.Emperyalizm yarım milyon askerin her yere gönderilmek zorunda olmadığını ve bir yere gönderilmiş yarım milyon asker olmaksızın ahlaki hoşnutsuzluğun yayılmadığı ve emperyalizm gerçekliğinin tanınmadan kaldığını öğrendi.Sessiz olmayı göze alabilecek kadar etkili olan zorun nadiren olduğu gibi tanınması tarihin bir ironisidir; ancak etkisinin en çirkin renklerle ortaya çıkmak zorunda kaldığı bir noktaya kadar azaldığı durumlarda bu gerçeklik görünür hale gelmektedir.Bugünkü marksist söylemde, özellikle bu ülkede emperyalizm üzerindeki bu sağır edici suskunluk dolayısıyla onun bugün gösterdiği olağanüstü güçlülük ve canlılığın bir yansımasıdır.

Ne var ki bir zamanlar Louis Althusser'in Fransız Komünist Partisi'nin "proletarya diktatörlüğü" kavramını terketmesiyle ilgili olarak belirttiği gibi teorik kavramlar istediğiniz zaman kaldırıp atabileceğiniz eski bir çift ayakkabıya benzemez; tekrar size musallat olurlar.Bu örnekte bize özellikle uğursuz bir biçimde musallat olacak bir kavramdan söz ediyoruz.Emperyalizm olgusu sayesinde metropol ülkeler içinde devrimci dönüşüm olasılığı büyük ölçüde gerilediBu kavramın önemsizleştirilmesinin üçüncü dünyadaki devrimci hareketlere vuracağı darbe onlar hesabına pratik bir gerilemeyi zorlamadan edemez.Böyle bir gerileme olursa emperyalizm gerçekliği ancak üçüncü dünya içinde ona karşı sağ muhalefetin güçleneceği anlamına gelecektir.Başka bir deyişle emperyalizme karşı devrimci muhalefetin bir zayıflaması üçüncü dünyada ırkçı, fundamentalist ve yabancı düşmanı (*xenophobic*) hareketler doğuracaktır.

Çeviri: **Özgür Altan**

Marx, Engels ve Ulusal Sorun*

Ephraim Nimni

Science and Society, Vol. 53, No. 3, Güz 1989

Marx ve Engels'in ulusal sorun üzerine yazdıkları bir tarihsel durumdan ötekine büyük yorum farklılıkları gösterir. Bu yazıda onların görünürde farklılıklar gösteren çözümlemelerinin bir bütünün parçası olduğunu gösteren temel bir paradigmanın olduğunu öne süreceğim. Bu paradigmanın başlıca parametreleri tarihsel materyalizmin şu üç temel kavrayışından türetilir: Evrim teorisi, üretici güçlerin iktisadi belirlenmesi ve her ikisinden de türeyen bir kategori: Somut durum çözümlemelerindeki örosantrik (Avrupa merkezci-çev.) eğilim.

Evrim teorisi toplumsal dönüşümün, tarihi gelişimin evrensel yasaları altında kavranabileceğini gösterir. Tarih, evrensel ve hiyerarşik olarak tanımlı aşamalar aracılığıyla ilerleyen bir değişimler dizisidir. Bu teori pek çok varyasyonu olmasına karşılık, geniş anlamda maksist geleneği oluşturan ekollerin çoğunluğu tarafından kabul görür.

Üretici güçlerin iktisadi belirlenmesi ikinci parametreyi oluşturur. Bu teori, *ekonomik indirgemeciliğin* bir biçimidir, çünkü toplumsal arenadaki tüm anlamlı değişimlerin iktisadi (sınıf) ilişkileri alanında gerçekleştiğini belirtmektedir. Marx'ın bizzat kendisi altyapı ile üstyapı arasına metaforik (mecazi) bir ayrım koyarak bu teoriyi açıklamıştır.

Üstyapı az çok karmaşık çeşitli dolayım aşamalarından sonra altyapı düzeyinde oluşan değişim süreçleri ile biçimlendirilir ve belirlenir.

Üçüncü parametre, somut durum tahlillerinde ortaya çıkan örosantrik yaklaşım, kesin olarak konuşmak gerekirse yukarıdaki iki para-

*Bu yazının ilk versiyonu üzerindeki yorumları ve eleştirilerinden dolayı Ivar Oxaal, Ernesto Laclau, Bob Jessop, Bill Brugger ve Norman Wintrop'a teşekkür etmek istiyorum.

metreden türemiştir. Bu parametre, ayrı bir analitik kategori olmamasının yanısıra, ekonomik indirgemeciliğe ve evrim teorisine gönderme yapılmaksızın anlaşılamaz.

Bununla birlikte, ulusal görüngülerin marksist çözümlemesi, Avrupa dışı dünyaya uygulandığında ortaya çıkan önemli metodolojik sonuçlardan dolayı onu ayrı ele almak gerekir. Marksist gelenek; toplumsal kurtuluşun evrensel teorisini kurduğunu söylemesine karşılık, Batı kültürü dışında kurulan toplumsal formasyonları kavramaya çalışırken kullandığı etnosantrik (etnik merkezli) metodoloji yüzünden paradoksal bir konuma düşmektedir.

Örosantrizm, bu durumda, ampirik olarak gözlenen Avrupai gelişim kategorilerinin evrenselleştirildiği bir gelişme modeline karşılık gelmektedir: Farklı toplumların dönüşümleri, "Sınai olarak gelişkin olan ülke daha az gelişmiş olanına, kendi geleceğinin bir imajını sunar..." (Marx, 1977, Vol. I, 19) biçiminde ifade edilen Batılı gelişim rasyoneli çerçevesinde anlaşılmaktadır.

Ben, yukarıda değinilen parametrelerin, Marx ve Engels'in ulusal sorun konusunda görünürdeki çelişkili konumlarına bir uyum ve bütünlük verdiğini savunacağım.

Marx ve Engels'in Problematik Mirası

Marx-Engels izleyicilerinin önemli bir grubu, değişik çalışmalarında, ikincisinin ulusal soruna bütünsel teorik bir yaklaşımı olmadığını, Marx ve Engels'in her ulusal harekete yalnızca "**ad hoc**" temelde yaklaştığını ve yaklaşımlarının genellikle o anki siyasal olaylar tarafından belirlendiğini vurgulamaktadırlar (Davis, 1967; Löwy, 1976; 81; Talman, 1981; 38; Pelczynski, 1964, 264; Haupt, 1974, 13; farklı bir yaklaşım için bkz. Walicki, 1982, 375).

Bu konuma karşıt olarak, ben, Marx ve Engels'in ulusal sorun konusunda, teorilerini açıkça dışa vuran tek bir metin olmamasına karşın, tutarlı görüşleri olduğunu savunuyorum. Toplumsal-evrimci ve ekonomik indirgemeci parametreler, tarihsel materyalizmin kurucularının, çeşitli ulusal kurtuluş hareketlerine karşı sergiledikleri görünürdeki bu çelişkili konumlanışla uyumlu bir ulusal sorun teorisi için bir temel oluştururlar.

Büyük ölçüde yazılı olmayan ama daha az gerçek ve daha az etkili olmayan, ulusal soruna ilişkin bu algılayış daha sonraki maksist kuşakların oldukça yüklü olan milliyetçilik sorununu kavrayışındaki entellektüel temeli sağlamıştır.

Marx ve Engels'in ulusal sorunu kavrayışlarındaki iki temel varsayım şunlardır: Birincisi ulusal gelişimin evrensel ve aynı zamanda tarihsel yerine konmuş bir modeli, "devlet-dil-ulus" modeli idi. İkincisi ise somut ulusal toplulukların "aşağı" gelişim aşamasından "yukarı" aşamalara geçebilme yetenekleri ya da yeteneksizlikleridir. Bu "tarihsel olan ve (*versus*) olmayan uluslar " teorisidir. Her iki varsayımı da ayrıntıları ile ele almak gerekmektedir.

"Devlet-Dil-Ulus" Modeli

Marx ve Engels için "modern ulus", toplumsal örgütlenme sürecinde meydana gelen dramatik değişiklerin eşlik ettiği, feodal üretim tarzının yerini kapitalist üretim tarzının aldığı bir sürecin doğrudan sonucudur. Bu süreç, Batı Avrupalı toplumsal formasyonların çoğunu, "modern devletler"in oluşumu aracılığıyla dil birliğine sahip ve siyasal açıdan merkezi birimler haline getirmiştir. Böylelikle Marx ve Engels, feodalizmden kapitalizme geçiş aşamasındaki embriyonik kapitalist ekonomi içinde varolan (toplumları) "modern uluslar" olarak adlandırmışlardır. Bu sürecin doğrudan bir sonucu olarak feodal toplum, ağır ağır, embriyonik modern devletin yapısı altında entegre olmuştur (birleşmiştir). Bu olguda yerel farklılıkların ortadan kaldırılmasına neden olarak pazar ekonomisinin oluşumunda önemli bir koşul olarak görülen toplumların tektipleştirilmeleri süreci gösterilmektedir. (Engels, 1977 a, 1977 b; Haupt and Weill, 1974, 281)

Marx'a göre tektipleştirmenin (*uniformization*) en önemli göstergelerinden birisi Batı Avrupa dillerinin ortaya çıkışı ve gelişimidir. Kapitalist üretim tarzının en önemli karakteristiklerinden biri, üretim birimleri arasında büyüyen bir karşılıklı bağımlılık artışının ve serbest pazarda iş güçlerini satma yeteneğine sahip mülksüz, özgür işçi kitlelerinin ortaya çıkışının eşlik ettiği işbölümünde yoğunlaşma sürecidir. Kapitalizm yeni oluşan pazarın çeşitli katılımcılarının arasındaki etkileşimi artırarak feodal birimler arasındaki izolasyonu kırar. Bu (olgu) etkin bir iletişim için bir "aracı" gerekli kılar, böylelikle Marx'a göre Batı Avrupa dilleri bu rolü yerine getirmek için ve embriyonik mutlakiyetçi devlete dayanan ayrı ve tanınabilir linguistik birimleri kuvvetlendirmek için ortaya çıkmıştır (Haupt and Weill, 1974, 275). Bu (olgu) Marx ve Engels'e göre özünde "modern uluslar"ın ortaya çıkışıdır. Bu argümandan "modern ulus"u "eski" ulusal topluluklardan ayırdeden iki önemli ölçüt türetmek mümkündür. (1) Modern uluslar, rekabet eden sınıfları ile kapitalist sistemi karakterize eden iç işbölümüne imkan verecek büyüklükte bir nüfusa sahip olmalıdır, (2) Modern uluslar "yaşayabilir bir devlet"in varlığı için bütünsel ve "yeterince büyük" bir toprağa sahip olmalıdır (Bloom, 1975, 44).

"Modern ulusların" oluşumunun bu tarzdaş kavranışı şüphesiz Marx ve Engels'in özellikle Fransa ve belirli bir noktaya kadar İngiltere olmak üzere Batı Avrupa'daki sürece yönelik gözlemlerinden türetilmiştir. Fakat bütün bunların ötesinde bu görüş, Fransız Devrimi'nin ulusal gelişime bir model olarak kabul edilmesine bağlanabilir.

Fransız Devrimi'nde gözlenen ulusal oluşum dünyanın başka "azgelişmiş" bölgeleri için bir modeldi. Marx ve Engels'in düşüncesinde "Fransız Modeli"nin önemini belirttikten sonra, bu ülkedeki Fransız Devrimi sırasındaki ulusal süreci kısaca tartışmak yararlı olabilir.

Jakobenler ve öteki Fransız devrimcileri bir demokratik devleti kurmanın en iyi yolunun sıkı bir merkezileşmeden ve linguistik standardizasyondan geçtiğine inanıyorlardı. Onlar, Paris dışında ve Fransız devleti sınırları içinde yaşayan Fransızca konuşan insanları, tektipleştirme sürecine karşı önemli bir tehdit olarak değerlendirdiler. Yine de Fransız mutlakiyetçi devleti tarafından sahip olunan coğrafi alanda aslında, devrim öncesi dönemin en iyi zamanlarında bazısı Latin dillerini konuşan, (Langue D'Oc, Langue D'Oil, Catalan) bazıları Kelt dillerini (Breton) ve bazıları eski pre-Latin dillerini (Euzkera) konuşan topluluklar yaşıyordu.Gerçekte daha sonra "Fransızca" olan Versailles Sarayı'nın dili nüfusun yalnızca bir azınlığı tarafından konuşuluyordu. Orta Çağ boyunca bir değil bir den çok Fransız dili vardı. Her eyalet kendi "diyalekt"i ile konuşuyor ve yazıyordu (Giraud, 1968, 27).

Devrim öncesi zamanlarda Paris dili, nihai üstünlüğünü kazanmaya başladı ve sonunda kendisini devletin resmi dili olarak kabul ettirdi (Doujot, 1946). Devrimden sonra bütün yurttaşların aynı dili konuştuğu bir "ulusal devlet" yaratma kaygısındaki devrimci hükümet, bu süreci büyük ölçüde hızlandırdı. Fakat kolay bir iş değildi, bu.Brunnot'ya göre (1985, 44-49) 25 milyonluk toplam nüfus içerisinde 6-7 milyonu Paris Fransızcası'nı anlamazken, nüfusun bir o kadarı da bu dilin çok az bir bilgisine sahipti. 10 milyon insan ise hem kendi diyalektlerini ana dilleri olarak konuşuyor, hem de Paris Fransızcası'nı "lingua franca" olarak konuşuyordu. Yalnızca Paris ve civarında yaşayan 3 milyon insan ise "Fransızca"yı kendi dili olarak konuşuyordu ve hatta daha da az sayıda insan bu dilde okuryazar konumundaydı.

Bu durum 1791 anayasal konvansiyonunda rapor edilmişti. Devrimci hükümet, Fransızca konuşmanın mümkün olduğu kadar çabuk yayılmasını amaçlayan yoğun çabalar içerisindeydi. Birbiri ile yakından ilgili iki etken bunu açıklar: Devrimcilerin demokratik ve oldukça merkezi bir devlet yaratma arzuları ve Paris burjuvazisinin, uzak merkezlerdeki feodal ve aristokrat dirence karşı hegemonyasını güçlendirme gereksinimi. Paris Fransızcası ile devrimci amaçlar arasındaki yakın ilişkiye bakılırsa karşı devrimin, Fransa'nın örneğin Brittany gibi Fransızcanın pek az konuşulduğu bölgelerde güçlü olması pek şaşırtıcı değildir. Güçlü merkezi devlet, Fransız olmayan ulusal toplulukların yönetsel kültürel özerkliklerini ortadan kaldırmak zorundaydı.

Kültür emperyalizmi ile yönetsel merkeziyetçiliğin oluşturduğu kombinasyon, Paris'li olmayan Fransız ulusal topluluklarının kültürünü ve dillerini neredeyse tümden yıkıma uğrattı. Ezilen ulusal toplulukların Paris burjuvazisine karşı düşmanlıkları arttıkça (bu topluluklar), karşı devrimci etkinliklerin doğma nedenlerinden biri haline geldiler. Buna karşılık kültürel özlemleri olan bu insanları gericiliğin kollarına atan bu insanların ulusal kimliğini (koruma çabasını) karşı devrimcilikle özdeşleştiren Jakobenler'in gösterdiği duyarsızlığıydı. Jakoben delegeleri Barere ve Gregoire 1794 anayasal meclisine şu başlıklı bir rapor sunmuşlardı: *"Yerel Diyalektlerin (Patois) Yok Edilmesi ve Fransız Dilinin Kullanımının Evrenselleş-*

tirilmesinin Gerekliliği ve Araçları Üzerine Rapor". Bu rapor, Jakobenler'in bugün "ulusal azınlıklar" olarak adlandırdığımız sorunla ilgili fikirlerini açıkça ortaya koymaktadır (Rosdolsky, 1986, 31-32; Salvi, 1973, 472).* Bir yıl sonra delegeler şu devrimci sloganı ileri sürdüler: "Tek ve bölünmemiş cumhuriyette, tek ve bölünmemiş bir özgürlük dili kullanalım". Fransızcanın, Rosdolsky'nin söylediği gibi, Versailles Sarayı'nın ve devrim öncesi mutlakiyetçiliğin dili olduğunu unutan bir slogan.

Devrimci amaçların ilerletilmesi için Fransız dilinin kültürel bir araç olarak kullanılmak istenmesi doğrultusundaki eğilim, Marx'ın Lafargue'ın ulusal farklılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik teşebbüsüne karşı gerçekleştirdiği ünlü tehzibinde de belirtilmişti:

"... Ben konuşmama arkadaşım Lafargue ve başkalarının, bize *'en francais'* , yani dinleyicilerin onda dokuzunun anlamadığı bir dille konuştuğunu söyleyerek başladığımda İngilizler çok güldüler. Ayrıca, milliyetleri olumsuzlarken onun bilinçsiz olarak, bundan onların *örnek Fransız ulusu* tarafından absorbe edilmesini anladığını söyledim (MECW, Vol 21, 28-9).

Bununla birlikte Marx, bu olaydan herhangi bir teorik çıkarsamada bulunmadı ve "Fransız modeli"nin ulusal gelişimin evrensel çizgisi olduğuna inanmaya devam etti. Devletin merkezileşmesi ve küçük ulusal toplulukların asimilasyonu sonucu ile birlikte, ulusal birleşme, toplumsal ilerleme için tek geçerli yoldu. Geniş merkezileşmiş devletlerin tercih edilmesi yalnızca stratejik hesapların sonucu olarak değil, aynı zamanda Marx ve Engels'in ulusal görüngüde yaptıkları yazılı olmayan kavramlaştırmalarının temelini de oluşturmaktadır. Bu konumun çerçevesi onların sivil toplumu, ulusal devleti ve onların deyişiyle "tarihsel uluslar"ı kavramlaştırmalarında ortaya çıkmaktadır.

"Sivil toplum" kavramı Marx tarafından Hegel'in siyasal felsefesinden alınmış bir kavramdır. Hegel'e göre "sivil toplum", bireysel öz çıkarların meşruiyet kazandığı ve sivil toplumun oluşumuna dek bireysel çıkarların serbestçe ortaya konmasını kısıtlayan dinsel ve öteki etkenlerden kurtulduğu yerdir (Avineri, 1972, 142).Sivil toplumun bu tanımlanışı Hegel'in devlet tanımı ile karıştırılmamalıdır. Sivil toplum, en iyi *Verstand* (bilgi, somut mekanik anlamda anlama) kavramı ile tanımlanan bir "alt-tür" (*lower-kind*)ün ihtiyaçlarına dayanır. Devlet, Hegel'in *Vernunft* (özsel anlama ya da bilinçliliğe izin veren etik bir ilke) adını verdiği "aklın daha yüksek bir düzeyi"nin ifadesidir. Hegel'e göre sivil toplumda insanlar özgür-

---

*Rosdolsky açıklayıcı bir pasaj aktarıyor (1964, 100; 1980, 24; 1986, 31): "Federalizm ve hurafeler aşağı Breton konuşuyor...göç ve cumhuriyetten nefret Almanca konuşuyor, karşı-devrim İtalyanca konuşuyor ve fanatizm Baskça (Euzkera) konuşuyor...(Fransız) dilini popülarize etmek gerek, barbarlar arasında uygar bir ulus kurmuşa benzeyen *bu dilsel aristokrasiye* son vermek gerek" ("Seance du 8 Pluviose" *Gazette Nationale ou le Moniteur Universel*).

lüklerini başkalarının özgürlüklerini gözardı ederek kavrarken, devlet özgürlüğün bilincidir, fakat bu, insanın bu özgürlüğü "başkalarıyla bağlantı içinde" yaşamasına izin veren bir biçimdedir (Avineri, 1972, 143).

Marx şüphesiz sivil toplumun ve onun devlet ile olan ilişkisinin Hegelci kavranışından etkilenmişti; fakat o bu ilişkiyi üretim sürecinin içindeki her iki kavramın gelişen tarihselliği içine yerleştirmişti.Marx'a göre sivil toplum, üretici güçlerin belirli bir gelişim aşamasında ortaya çıkar. Burada Marx, Hegel tarafından geliştirilen evrimci-evrensel perspektifi devralır; fakat açık bir biçimde onun idealist temelini reddeder. Bu nokta, Marx'ın modern devleti yapısı gereği "salt siyasal kurtuluş"un ("burjuva devleti") özel çıkar dünyasını (sivil toplum) dokunulmamış olarak bırakması yüzünden, sivil toplumun bencilliğini yenmekten uzak olduğunu savunduğu zaman açıkça ortaya çıkar. Marx (1974, 57) şu sonuca varır:

"Sivil toplum üretici güçlerin belirli bir gelişim aşamasında bireylerin maddi ilişkilerinin bütününü kapsar. O verili bir aşamanın tüm sınai ve ticari yaşamını kapsar ve böylece, bir yandan kendisini, dış ilişkilerinde *ulusallık* olarak ve ülke içinde devlet olarak öne sürmek zorunda kalsa da devlet ve ulusu aşar (abç,Nimni).

Bu önemli bir noktadır. Sivil toplumun *genel* biçimi; "devlet" ve "ulus"un daha *özgül* biçimleri içinde mevcuttur. Sivil toplum yalnızca kendi içindeki egemen güçlerin yansıması olduğuna göre, Marx tarafından betimlendiği gibi sivil toplum kapitalist üretim ilişkileri dışında *varolamazken*, kapitalist üretim tarzında egemen sınıfın (burjuvazi), sivil toplumun içeriğini belirlediği sonucu çıkar.

Marx'ın sivil toplum tartışmasının çıkarımları ulusal sorun açısından önemlidir. "Modern ulus", burjuvazinin hegemonik bir sınıf olarak yükselme dönemine-kapitalist üretim tarzının güçlenme dönemi- denk düşen tarihsel bir döneme yerleştirilmesi gereken tarihsel bir görüngüdür.

Marx ve Engels'in farklı ulusal topluluklara farklı biçimlerde yaklaşmaları bu bağlamda anlam ve bütünlük kazanır. "Modern ulus", burjuvazinin hegemonik sınıf olarak gelişiminin gölgę görüngüsel (epiphenomenal) bir sonucudur ve burjuvazinin hegemonik bir sınıf olarak gelişimi) anlam kazandığı ölçüde bir içerik kazanır.(ulus devlet) önceden belirlenmiş tarihsel değişim süreci ile ilişkili olarak üretici güçlerin gelişiminde daha yüksek bir aşamayı temsil ediyorsa; bir "ulus devlet" kurmak yoluyla feodal sistemi ortadan kaldırıyorsa, o zaman milliyetçi hareket, ilerici toplumsal gelişmenin bir "aracı" olarak desteklenmeyi hakeder. Yine de milliyetçi hareket, çok zayıf oldukları ya da varolmayan bir burjuvaziye dayandıkları için kapitalist dönüşümün düzensizliklerine karşı varlığını sürdüremeyen, bu durumda, "köylü-feodal" toplumsal örgütlenme aşamasını aşamayan "gerici" bir güç haline gelmiş demektir.

Marx ve Engels tekrar tekrar "uygun ulusal devletler" haline gelemeyen ulusal toplulukların,daha "ilerici" ve "canlı" uluslar tarafından asimile edilerek "kaybolmaları" gerektiğini savundular. "Modern uluslar"ın ortaya çıkış ve gelişiminin kavranışındaki

toplumsal-evrimci ve gölge olgusal yaklaşım -her ne kadar bu genel teorik sorun özel olarak tek bir çalışmada yeralmamış olsa bile- Marx ve Engels'in çalışmalarındaki ulusal hareketlerin somut özelliklerinin her çözümlemesinde görülebilir ve onların ulusal gelişme teorilerini oluşturur. Bununla birlikte, Marx ve Engels'in ulusal sonundaki konumunu anlamak için ele alınması gereken bir sorun vardır: Eserlerinde sık sık ortaya çıkan terminolojik bulanıklık.

Terminolojik Bulanıklık

Farklı Avrupa dillerinde "halk", "ulus" ve "milliyet" kavramları bazen farklı ve karmaşıklığa yol açacak anlamlara sahip olmuştur. Bu durum terminolojinin, uzmanların daha az karmaşık olmayan ve gelişigüzel kullanımı ile daha içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. "Ulus", "milliyet", "halk", "ulus-devlet" terimleri nadiren açık seçik tanımlanarak ya birbirlerinin eşanlamlıları olarak ya da farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelecek bir biçimde kullanılmışlardır (Viler; 1962, 29). Marx ve Engels bu kuralın bir istisnası değildi; "ulus" ve "milliyet" terimleri onların çalışmalarında da farklı farklı anlamlara sahiptir (Haupt; 1974, 21).

İngilizcede ve Fransızcada "ulus" (nation) sözcüğü genellikle egemen bir devletin nüfusu anlamında kullanılmakta, fakat bazen de (Gal Ulusu, Katalon Ulusu örneklerinde olduğu gibi) ulusal bir devletten yoksun ama açıkça tanımlanabilir ulusal topluluklara atfen kullanılmaktadır. "Milliyet" (nationality) sözcüğü iki farklı ve karmaşa yaratıcı anlama sahiptir: 1) Yurttaşlık, ya da genellikle bir pasaporta sahip olunması ile tanımlanan (İngiliz uyruğu, Fransız uyruğu) ve bir devlete üyeliğin hukuksal bir tanımı anlamında. 2) Aynı zamanda daha çağdaş bir terim olan "etniklik"in bazı anlamlarını da içeren bir kültür ve/veya soy topluluğu anlamında (İngiliz milliyeti, Gal milliyeti).*

Marx ve Engels genellikle "ulus" sözcüğünü bir ulus-devletin daimi nüfusunu belirtmek için İngilizcede ve Fransızcadaki anlamlarında kullandılar. Bununla birlikte "milliyet" terimi Orta ve Doğu Avrupa tanımlamalarına uygun olarak, yani ulusal devletini kuramamış dolayısıyla ulus statüsünün en üst basamaklarına çıkamamış etno-

*Öteki Batı Avrupa dillerinde bu terim daha sınırlı bir anlama sahiptir, çünkü "halk" teriminin (Fransızca, İspanyolca ve Almancada *peuple, pueblo, Volk*) daha geniş bir etno-politik anlamı vardır. Almancada *Nationalitat* terimi hemen hemen yalnızca (2). anlamı kazanır, çünkü (1). anlam *Staatsangehörigkeit* sözcüğüyle karşılanır. Aynı şekilde *Volkszugehörigkeit* terimi aynı etnik kökenden (normalde Alman) gelen insanları tanımlar ve "Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Temel Yasasının Geçici Maddeleri", madde 116 (1), "Alman Yurttaşlığının Tanımı"nda kullanılarak resmileşmiştir.Bir devletin temel yasalarında geçen (takdis edilen-çev.) bir etnik ölçüte ilişkin başka bir tanınmış örnek İsrail devletidir, bkz. "Dönüş Yasası"nın 1. ve 4. kısımları. Slav dillerinde *narod* terimi ve türevlerinin de etno-politik bir anlamı vardır. Rusçadaki *narod'nost* sözcüğünün İngilizce karşılığının olmayışına ilişkin yeni bir tartışma için bkz. T. Shanin'in aydınlatıcı makalesi (1986, 113 vd.).

kültürel topluluklara atfen kullanılmıştır (Rosdolsky 1965, 337).

Marx ve Engels'in çalışmalarında "milliyetler" ya kendi devletlerini kurarak (Polonya, İrlanda) "ulus" haline gelecektir ya da ulusal bir devleti kurma yeteneğine sahip olamayan, "tarihsel canlılığı" bulunmayan ulusal topluluklar, "tarihsiz halklar" (*geschichtslosen Völker*) olarak kalacaktır. Marx ve Engels için aslında bu "tarihsel olmayan milliyetler" kapitalist üretim tarzına uyum sağlama yeteneğini gösterememeleri yüzünden içsel olarak gericidir. Bunun nedeni bu toplulukların yıkımdan kurtulmalarını önlemenin tek garantisinin eski düzenin korunması oluşudur, dolayısıyla yok olmaktan kurtulmak için gerici olmak zorundadırlar.

Dolayısıyla Marx ve Engels için modern uluslar, bugün bizim "ulus-devlet" adını verdiğimiz kendi devletini kurmuş etno-kültürel ve linguistik topluluklar anlamına gelmektedir. Milliyetler, kendi devletleri olmadığı için tam ulus haline gelememiş, etno-kültürel ve dilsel gruplardır. Bu ulusal oluşum modeli, "en gelişkin uluslar"ın "az gelişmiş" ulusal topluluklar için bir model olması yüzünden çok büyük ölçüde Fransa'nın tarihsel gelişiminden ve bir ölçüde de İngiliz örneğinden esinlenmiştir.

Bununla birlikte, Marx ve Engels'in ulusal topluluklara yönelik tartışmaları bir boyutu daha içerir. Marx için *uluslar*, önceden belirtildiği gibi genel "sivil toplum" biçiminin somut biçimlerden biri idi. Sivil toplum yalnızca belirli sınıfların bir araya gelişinin özgül bir biçimi olarak varolmaktadır. Burjuvazi evrensel olarak egemen sınıf olduğuna göre, sivil toplum burjuvazinin kendi varlık koşullarının yeniden üretimindeki sınıfsal taleplerinin bir bütün olarak toplumun "genel" talepleri olduğu izlenimini yaratarak, burjuvazinin sınıf egemenliğine meşruluk kazandırmaktadır. Böylece "ulusal" biçimiyle devlet, kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması "nihai hedefine" işaret eden, bu "genel" taleplerin gerçekleşmesinin mümkün olan en iyi koşullarını yaratmalıdır. Bu ise, "ulus" için şu şekilde şematize edilebilecek uzun erimli sonuçlara yolaçacaktır: Kapitalizmin ortadan kaldırılması: a) sınıflı toplumların varoluş koşullarını yeniden üreten sivil toplumun ortadan kaldırılmasına, b) sivil toplumun hegemonik sınıfı olarak burjuvazinin ve ezilen bağımlı sınıf olarak proletaryanın ortadan kaldırılmasına, c) burjuvazinin sivil toplumu kontrol etme aracı olarak devletin ortadan kaldırılmasına ve d) burjuva devletinin varlığının çerçevesi olarak ulusun ortadan kaldırılmasına yol açacaktır.

Kapitalist (ulusal) devletin varlığının çerçevesi olarak ulus, kapitalizmin varoluş koşullarının sağlamlaştırılmasında yaşamsal öneme sahip olan "dilsel birimi", bir iletişim aracı (dil) ve burjuvazinin kendi öz çıkarlarına genel çıkarlar görünümü veren bir kimlik (özdeşlik) odağı yaratarak işlevini görmektedir. Böylelikle, bu doğrusal Avrupa merkezci gelişim sürecine göre ulus kapitalist devlete yaşamsal bir biçimde bağlıdır, çünkü ulus ve devletin *her ikisi de* "sivil toplum"un -ilk başta onları yaratan mekanizmanın- somut, gölge olgusal ifadeleridir. Devlet bir kez ortadan kaldırıldığında (veya söndüğünde) benzeri bir kaderi ulus da paylaşacaktır. *Komü-*

nist Manifesto 'daki şu ifadeyi düşünün:

"... proletarya herşeyden önce siyasal üstünlüğünü kurmalı, ulusun yönetici sınıfı haline gelmelidir, proletaryanın kendisi sözcüğün burjuva anlamında olmasa da şimdilik ulusaldır."

Tarihsel gelişim içinde ulus ortadan kaldırılacağına göre, bu burjuvaziden iktidarı, burjuvazinin kendi alanında alabilmek için taktik bir manevradır:

"Burjuvazinin gelişimi, ticaret özgürlüğünün yayılması, dünya pazarının gelişmesi, üretim tarzı ve buna denk düşen yaşam koşullarındaki tektipleşme sayesinde ulusal farklılıklar ve halklar arasındaki antagonizmalar günden güne kaybolmaktadır. Proletaryanın üstünlüğünün kurulması ile bu farklılıklar daha da hızlı olarak ortadan kalkacaktır."

Marx ve Engels, proletaryanın kısa bir zaman dilimi için "ulusal sınıf" haline geleceğini ve bunun "daha yüksek" bir aşamaya; ulusal devletin ortadan kaldırıldığı aşamaya ilerlemek için geçici fakat tarihsel olarak gerekli bir adım olduğuna inandılar.Bu anlamda Marx'ın Lafargue'ın konuşmasına ilişkin ironik uyarıları ulusların ortadan kaldırılmasını reddettiğini değil, fakat yalnızca bu gelişme aşamasının, Birinci Enternasyonal'in toplandığı zamanda geçmiş olduğu fikrini reddettiğini gösterir.

Girişte özetlenen analiz parametreleri Marx ve Engels'in ulusal sorun üzerine görünüşteki çelişkili formülasyonlarına bir tutarlılık getirecektir. Onların İrlanda ve Polonya durumlarında olduğu gibi kendi kaderini belirleme hakkına destek verirken "Güney Slavları"nın benzeri taleplerinin karşısında olmaları katı evrimci modele, gölge olgusal ekonomizme ve onların yorumlarına nüfuz eden Batı Avrupa merkezli yaklaşımlarına bakılarak açıklanabilir. Bu analiz parametreleri, üretici güçlerin dönüşümünün evrensel etkisi ile ilgilense de somut ulusal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olan özgül koşullara karşı duyarsızdır. Klasik marksist epistemoloji sadece evrensel toplumsal dönüşüm süreçlerinin etkileri ile ilgilidir dolayısıyla siyasal iktisadın yasalarından doğrudan türetilemeyen bütün bu görüntülere karşı duyarsız kalmaktadır. Ulus, kapitalist üretim tarzına geçişte ve onun sağlamlaştırılmasında burjuva egemenliğinin koşullarını güvence altına almak için üretici güçlerin bir ortak ürünü olarak görüldü. Marx ve Engels'in ulusal sorunu sözkonusu tarzda kavramsallaştırmalarının en talihsiz sonucu" tarihsiz uluslar teorisinde ortaya çıkacaktır.

"Tarihsiz" Uluslar Teorisi

Boze!..., Ach nikdo neni na zemi Kdoby Slavum (sic) spravedlivost cinil?*

*"Tanrım!, bu dünyada Slavlara adil davranacak kimse var mıdır?", Engels tarafından Kautsky'ye Şubat 1882 tarihli bir mektupta aşağılamayla aktarılan Çeklerin umutsuz durumu (MEW, Vol. 35, 272, aktaran Rosdolsky, 1964, 197; 1980, 13C; 1986, 137).

Bir grup devletsiz ya da sayısal olarak küçük ulusal toplulukla Marx ve Engels'in ilgileniş biçimi II. Enterasyonal'den günümüze marksist gelenek içinde yer alan eleştirmenler (Kautsky 1978; Davis, 1967, 73; Haupt, 1974, 22; Löwy, 1976, 83) için hem sıkıntı hem de şaşkınlık kaynağı olmuştur. Yine de en ayrıntılı ve aydınlatıcı tartışma R. Rosdolsky'nin orjinal çalışmasında bulunabilir. Rosdolsky'nin bu titiz çalışması bir kenara bırakılacak olursa Marx ve Engels'in bu konudaki konumunu anlamaya yönelik çok az çaba olduğunu ve bunu onların genel teorik konumlarının bağlamı içine yerleştirmeye yönelik olarak da hiçbir çalışmanın yapılmadığını belirtmek gerekir. Aşağıdaki tartışma ulusal soruna yönelik genel marksist yaklaşım ile tarihsel olmayan uluslar teorisi arasında bir bağ kurmayı deneyecektir.

Daha önce de belirtildiği gibi, ekonomi daha aşağı bir aşamadan daha yukarı bir aşamaya doğru gelişirken gerçekleşen artan merkezileşme Marx ve Engels'in ulusal sorun çözümlemesinin özünü oluşturur. Dolayısıyla Marx ve Engels'in miliyetçi ideoloji ve eylemlerin her biçimini ulusal devletin oluşturulmasına ve sağlamlaştırılmasına yönelik olarak değerlendirmeleri pek şaşırtıcı değildir. Marx için milliyetçi ideoloji yalnızca ulusun gelişmesi sonucu ortaya çıkan bir gölge olgudur (epiphenomenon). (Smith; 1973, 21) Bu analitik çerçeve içerisinde bir yandan burjuvazinin ulusal devletin yaratılmasında yatan yapısal ihtiyacının abartılması ve öte yandan da bu abartmaya paralel olarak ulusal toplulukların oluşumunda (ekonominin gölge olguları olarak açıklanmadıkları sürece) kültürel ve etnik faktörlerin azımsanması vardır. Buradaki sorun yalnızca Batı Avrupa gelişim modellerinin değil, fakat aynı zamanda ulusal görüngülerin bütün yönlerinin tartışılmasındaki "sermaye-merkezli" vurgudur. Milliyetçi hareketler ve ulusal topluluklar her zaman kapitalist sistem içindeki işlevsellikleri açısından tanımlanmaktadır (Gallisot; 1973, 809) Bir kez ulusal toplulukların amacı ulusal devletlerin oluşumu olarak tanımlandığında, bu fazlasıyla basitleştirilmiş çözümleme içerisinde geriye kalan sorun, ulusal devleti oluşturmak istemeyen ya da oluşturma yeteneğinde olmayan miliyetçi hareketlerin varlığını ya da davranışlarını açıklamak olarak ortaya çıkmaktadır. Marksist yorum ile uyumlu olarak bir ulusun büyümesi yalnızca ulusal devletlerin burjuvazinin kendi hegemonik konumunu güçlendirecek şekilde oluşumu anlamına geliyorsa o zaman ulusal devletini oluşturamayan toplulukların "tarihin akışının" tersine hareket ettiklerini söylemek gerekecektir. Dolayısıyla bu topluluklar bir sonraki proleter devriminin "olmazsa olmaz" koşulu olan "sağlıklı" ve hegemonik bir burjuvazi oluşturulamadığı için "gerici bir işlev" görecektir. Bununla birlikte bu çözümleme daha ciddi ve rahatsız edici bir sonucu da ortaya çıkarmaktadır: Sözkonusu küçük ulusal topluluklar yalnızca "işlevsel olarak" gerici değil, fakat "içsel olarak" toplumsal gelişme yolunda yürünebilmesi için yokolması gereken geçmişin gerici kalıntılarını oluştururlar. Ulusal ajitasyonun tek amacı ulusal devletin oluşturulması olduğu için boyutları yüzünden yaşayabilir bağımsız ekonomik birimler oluşturamayan ulusal toplulukların "varlık nedeni" *(raison d'etre)* kalmamış de-

mektir. Sözkonusu ulusal topluluklar ulusal canlanma yolunu tutmak istemeleri durumunda, kapitalist üretim tarzına uyamadıkları için "toplumsal olarak geri çekici" bir işlev yüklenecekler ve varlıklarını sürdürebilmek için "feodal kalıntılar" biçiminde kalmaları durumu ortaya çıkacaktır. Dahası bu "feodal kalıntılar" burjuvazinin "ilerici" birleştirici rolüne muhalefet eden gerici güçlerin "yakın müttefiki" olmak durumunda kalacaklardır. Bu talihsiz ulusal topluluklar (ya da Engels'in deyimiyle "etnografik anıtlar") burjuvazinin birleştirici rolünü yerine getirilebilmesi için kültürel ve siyasal olarak yok olmalıdır.

Bu muğlak, "tarihsel olmayan uluslar" kavramının ardında yatan temel fikir, belirli bir zaman aralığında devletini kuramamış halkların *(Völker)* bir daha asla bunu başaramayacakları fikridir (Davis; 1967, 2). Hegel, "uluslar" ve "devletler" arasında kesin bir ayrım yapar. Hegel için bir grup halk, bir ulus olarak varolabilir, fakat böyle bir durumdaki bir ulus, dünya tarihinin açılımına katkıda bulunamayacaktır. Hegel'e göre bir ulus sadece istikrarlı bir devlet oluşturabildiği oranda "tarihsel misyonu"nu yerine getirebilecektir. Bu yüzden Hegel'in bir devlete sahip olmadıkları için "uygarlaşmamış halklar"ın tarihi olmadığını söylemesi bir tesadüf değildir.

Bu idealist spekülasyonlar Hegel'in siyasal felsefesinin belkide en zayıf yanlarından birini oluştururlar ve tarihsel materyalist tarih anlayışıyla şüphesiz bir zıtlık arzederler. Bu kavramlaştırmanın tarihsel materyalizmin kurucularının eserlerinde yankısını bulmuş olması da gerçekten gariptir.Hegelci terminolojinin, özellikle 1848 devrimleri bağlamındaki yeniden canlanmasına, yukarda tartışılan ulusal gelişme çizgisine uymayan topluluklara karşı gittikçe daha çok kullanılan aşağılayıcı dil eşlik etti. Marx ve Engels'in bu ulusal topluluklara karşı yoğun düşmanlığı aşağıdaki alıntılardan çıkarılabilir.

İspanyollar ve Meksikalılar:

"İspanyollar gerçekten yozlaşmıştır (dejenere-çev.). Fakat yozlaşmış bir İspanyol, bir Meksikalı, ideal (olan) budur. İspanyolların bütün kötü yanları - övüngenlik, tumturaklı konuşma ve Don Kişotluk - Meksikalılarda üç kat fazlasıyla bulunur." (Marx, Yazışmalar, Aralık 1847, Aguilar içinde 1969, 67).

İskandinavlar:

"İskandinavizm, hayvani, sefil, korsanca eski nordik ulusal özelliklere, taşkın fikirlerini ve duygularını sözcüklerle ifade edemeyen fakat onları davranışları ile, yani kadınlara karşı kabalık, sürekli ayyaşlık ve gözüyaşlı duygusallıkla sürekli yer değiştiren yabanıl çılgınlık ile ifade edebilen derin iç yaşama duyulan coşkudur... Açıktır ki, bir ulus ne denli ilkel ise adetleri ve yaşam tarzı da o denli eski nordik halkınınkilere benzer, o denli "iskandinav" olması gerekir." (MECW, Vol. 7, 422).

Çinliler:

"Afyonun Çinliler üzerinde egemenlik kurduğu ölçüde, İmparator ve bilgiç mandarinlerinin kendi egemenliklerinden yoksun kaldığını

belirtmek hemen hemen gereksizdir. Öyle görünüyor ki sanki tarih bütün bu halkı, kalıtsal aptallıklarından uyandırmadan önce sarhoş etmek zorundaydı (Marx, "Revolution in China and in Europe", New York Daily Tribune, 14 Haziran 1853, Avineri içinde, 1969, 47).

Kuzey Afrikalı Bedeviler:

"Bedevilerin mücadelesi umutsuz bir mücadeleydi ve Bugeaud gibi sert askerlerin savaş tarzının şiddetle suçlanması gerekse de, Cezayir'in fethi uygarlığın ilerlemesi için önemli ve yararlı bir olgudur... ve çöl Bedevileri'nin özgürlüğünün yok olmasına üzülsek bile, yine bu Bedevilerin başlıca geçim aracı birbirini talan etmek olan bir soyguncular ulusu olduğunu unutmamalıyız..." (Engels, Avineri içinde, 1969,47).

Bu yalnızca bir örnektir; hafif bir ifade kullanmak gerekirse, Marx ve Engels'in etnik azınlıklara karşı sabırsız ve hoşgörüsüz oldukları öylenebilir. Bunu Lasalle'in "esmer yahudi" olarak karakterize edildiği en olumsuz örnek de dahil olmak üzere özel yazışmalarından çıkarmak mümkündür.* Fakat "tarihsel / tarihsel olmayan uluslar" dikotomisi herbiri slav kökenli dilleri konuşan Çekler, Slovaklar, Ukraynalılar ve Sırplar gibi Doğu Avrupa ulusal topluluklarının ulusal yaşantılarının canlanışının tartışıldığı 1848 Devrimi bağlamında yeniden gündeme gelmiştir. Bu muhtelif ulusal topluluklar "Güney Slavları" olarak adlandırılan hayal ürünü bir birimin içerisine konulmuştur.

Bir ulusal topluluğun koşulları "yaşayabilir" bir devlet oluşturmasına izin vermiyorsa, sözkonusu topluluk kendisinden daha geniş bir devlet ve daha fazla yaşama şansına sahip bir ulusal topluluk tarafından ve "demokrasi ile telafi" yoluyla asimile edilmelidir. (MECW, 227, 362-8) Fakat Marx ve Engels'in görüşüne göre böyle bir ulusal asimilasyon süreci son derece arzu edilir olmasının yanısıra, karşı çıkılamazdır da. Ulusal devletini kurma yeteneğinde olmayan ve ulus olmaya karşı çıkan topluluklar kapitalist gelişim sürecine karşı duruyorlar demektir. Sonuçta, ulusal topluluk varlığını korursa, insanlığın evriminde geriletici bir basamak olarak kapitalist dönüşümden önce gelen daha geri bir konuma dönmek zorundadır.

Bu bağlamda Rosdolsky'nin haklı olarak savunduğu gibi eski Hegelci terminoloji Slav kökenli ulusal toplulukların çözümlenmesinden çok yararlı bir amaca hizmet etmiştir. Bu talihsiz halklar, Hegel'in aynı insanları bir yüzyıl önce tanımladığı tarzda "tarihsel olmayan" halklar olarak tanımlanmışlardır. Bu toplulukların ya "çok küçük" oldukları için, ya kozmopolit nüfusların yaşadığı alan-

---

*"Kafatasının yapısından ve saçlarından da anlaşıldığı gibi (Lasalle'ın) Musa'nın Mısır'dan hicretine katılan zencilerin soyundan geldiği (büyükannesi ya da ninesi bir zenciyle evlenmediyse) benim için artık tamamen açıktır.Temel maddesi zenci olan bu Yahudi ve Alman karışımı herhalde garip bir ürün verecekti" (Marx'tan Engels'e, 30 Temmuz 1862; MEW, Vol. 30, 259, İngilizce çeviri için bkz. Raddatz, yay. 1981).

Macarların) arasında yaşadıkları için, ulusal devleti kurma yeteneğinden yoksun oldukları düşünülmüştür. Bu durumda öteki ulusal topluluk ulusal bir devlet kurma yeteneği açısından "daha ileri" ve "daha iyi donanımlı" sayılmıştır.

"Bohemya ve Hırvatistan (Slav ailesinin başka bir dağılmış üyesi, Almanların Bohemya'ya yaptığı gibi Macarların altında kalan üyesi) Avrupa kıtasından "Panslavizm" denilen şeyin yurtları idiler. Ne Bohemya ne de Hırvatistan kendi başına bir ulus olarak varolacak kadar güçlü idi. Kaçınılmaz olarak onları daha enerjik bir kütleye (abç, Nimni) *absorbe eden tarihsel nedenlerin eylemiyle gittikçe zayıflayan ulusallıkları, ancak öteki Slav ulslarla bir ittifak yoluyla bağımsızlığa benzeyen bir biçimde restore edilmeyi umabilirdi."* (Marx, *"Panslavism - The Schlswig Holstein War"*, Aveling içinde, 1971,48).

Böylece Doğu Avrupalı Slav milliyetler kendi ulusal devletlerini kuramazlarsa, varlıklarını koruyabilmenin tek umudu "Avrupa gericiliğinin kalesi" olan Rusya Çarının liderliği altında "Slav Ulusları" federasyonu oluşturmak olacaktır. Avusturya-Macaristan Monarşisi altında gelişen demokratik hareketin bu insanlara yapacağı; onları asimile ederek kültürlerini ve ulusal kimliklerini "üstün" Alman ve Macar kültürüne dönüştürmek ve asimilasyonu telafi etmek için onlara demokratik yaşam biçimi ihsan etmektir. Fakat topluluklar kendi "geri" ulusal kimliklerini ve kültürlerini korumakta ısrar ettikleri için kendi varlıklarını ancak aynı düzeyde "geri"; yarı-feodal Rus mutlakiyetinin etki alanı içinde kalmaları koşuluyla sürdürebilirdiler.

Engels, bu görüşün teorik temellendirmesini sağladı (MECW,Vol. 8, 234-5):

Avrupa'da hiçbir ülke yoktur ki şu veya bu köşesinde bir ya da birkaç halk kesimleri (parçaları) olmasın, bunlar sonradan tarihsel gelişmenin buna aracı olan ulus tarafından ezilen ve tabi kılınan eski bir nüfusun kalıntılarıdır. Tarihin akışı içinde acımasızca üzerine basılan bu ulus kalıntıları...daima karşı devrimin fanatik bayraktarları olurlar ve tamamen yok olana ya da ulusal karakterlerini yitirene dek öyle kalırlar, tıpkı genelde bütün varlıklarının kendisinin büyük tarihsel bir devrime karşı bir protesto olması gibi.

İskoçya'da Galler böyledir, 1640'tan 1745'e dek Stuartların destekçisidirler

Fransa'da Bretonlar böyledir, 1742'den 1800'e dek Burbonların destekçisidirler.

İspanya'da Basklar böyledir, Don Carlos'u desteklerler.

Avusturya'da panslavist Güney Slavları böyledir, son derece karışık bin yıllık bir gelişimin sonucu oluşmuş halkların kahntısal kesimlerinden başka birşey değildirler. Aynı biçimde son derece karışık olan bu kalıntısal kesim (parça) kurtuluşunu ancak tüm Avrupa hareketinin tersine dönmesinde görmektedir, ona göre bu batıdan doğuya değil, doğudan batıya doğru olmalıdır...

Burada ender bir açıklıkla ilk kez Fransız Devrimi ile ortaya çıkın

Avrupa merkezci modelin tekrarını görüyoruz. Devrim ulusal toplulukları, "daha yüksek" ve "daha gelişkin" uluslar haline getirerek yerelliğini kıracak, hurafeden ve feodalizmden kurtuluşun aracı olacaktır. Fransızca, Fransız devleti içinde yaşayan Bretonlar ve Occitanlar için nasıl bir "özgürlük dili" olduysa, aynı biçimde Bohemya'da yaşayan Çekler için aynı işlevi bu kez Almanca görecektir. Marx ve Engels Jakobenlerin Fransız olmayan milliyetçileri içsel olarak gerici saymalarına benzer bir tarzda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içerisindeki "Güney Slavları", gerici kabul etmişlerdir. (Rosdolsky, 1964, 100;1980, 24;1986,34)

"Tarihsel-olmayan" ulusların tarihsel sürekliliğini ve kendi kaderini tayin hakkını kuvvetli inkar eden bu aynı argüman "tarihsel-uluslar"ın devlet bağımsızlığını ve kurtuluşunu haklı görme eğilimini kuvvetlendirmektedir. Bunlar güçlü bir kapitalist ekonominin oluşumunu daha da ilerilere götürecek olan tarihsel dönüşümün taşıyıcıları olma yeteneğine sahip ulusal topluluklardır. Marx ve Engels Polonyalıların ve İrlandalıların bağımsız devlet kurma hakkını, bu ulusları, ulusal devlete sahip olmayan tarihsel uluslar olarak kabul ettikleri için şiddetle savunmuşlardır. Bu anlamda kendi kaderini tayin hakkı (devlet bağımsızlığı hakkı) mutlak bir hak olmayıp, hem kendileri için ve hem de kendilerine baskı altında tutan uluslar için toplumsal dönüşümün taşıyıcıları olma yeteneğine sahip "bazı" ulusların hakkı olacaktır. Bu konuda önemli örnek Polonya idi (MECW, Vol. 7,350-351).

Benzer gözlemler Marx ve Engels tarafından İrlanda sorunu üzerinde de yapılmıştı. Marx ve Engels İngiltere'nin İrlanda sorunundan "kurtulmadan" gerçek bir devrimci yola girmeyeceğini düşünmüşlerdi. Marx İrlanda'nın işgalinin onu İngiliz ekonomisinin bir eklentisi haline getirerek bu ülkeyi nasıl "azgeliştirdiğini" nihai olarak gösterir (Marx ve Engels, 1974, 258-60). İrlanda'nın İngiltere'den ayrılması ve bağımsızlığı, yalnızca İrlanda'nın gelişimi için yaşamsal (önemde) bir adım değil fakat aynı zamanda Britiş halkı için de esastı, çünkü "bir başkasını ezen bir ulus kendi zincirlerini hazırlar, çünkü ortalama İngiliz işçisi, ücretleri ve yaşam standardını düşüren bir rakip olarak İrlandalı işçiden nefret eder" ve bu proleter antagonizmi burjuvazi tarafından işçileri bölmek amacıyla beslenir (Marx ve Engels, 1974, 258-60).

Fakat bu çözümleme "tarihsel olmayan uluslar" konusuna uygulanamaz ve arada bir **uyumsuzluk** ya da **çelişki** de yoktur. İrlanda ve Polonya ulusal hareketlerinin burjuvazi ile proletarya arasında "sağlıklı" bir çelişkiyi geliştirme yeteneğine sahip devletler oluştarabilecekleri varsayıldığı için "ilerleme" sürecini ilerletebilecekleri düşünülmüştür. Dahası bu devletlerin bağımsızlığı kendilerini tabi kılan devletler içerisindeki proleteryanın mücadelelerine yardımcı olacaktır. "Tarihsel-olmayan" uluslar ise aksine, ya "köylü uluslar" oldukları için, ya kendi devletlerini kuramadıkları için, ya nüfusun kozmopolit olduğu yerlerde yaşadıkları için, ya da iç pazarı kuramayacak kadar küçük olduklarından bir burjuvazi geliştiremezler. Bu koşullarda, "tarihsel-olmayan" uluslar, varlıklarını korumanın tek koşulunu yerine getirecekler ve "eski düzen"in savunucuları ile

ittifak yapmaya çalışacaklardır. "İlerlemenin karşı durulmaz akışı" bu ulusal toplulukların ya gönüllü asimilasyonunu ya da yok olmalarını gerektirir. Bunlar gerici güçlerle ittifak halinde ulusal kimliklerini korumakta ısrar ederse, ilerlemenin güçleri tarafından "üzerlerine basılıp geçileceklerdir".

Marx ve Engels'in İrlanda sorununu algılayışları ile "Güney Slavları"na etnik merkezli yaklaşımları arasındaki zıtlık çoğu gözlemciyi ve yorumcuyu şaşırtmıştır. Bu konuda rastlanılan en yaygın açıklama ulusal sorunda onların" herhangi bir teorilerinin bulunmadığı" ve bu tutarsızlıkların ise "ad hoc" konumlarının doğrudan bir sonucu olduğu şeklindeki açıklamadır.Marx'ın ve Engels'in somut ulusal durumlara ilişkin tartışmaları ikincil siyasal olaylarla bağlantılı sayılır ve herhangi bir teorik önemden yoksun görülür. Başkaları arasında Löwy (1976, 81) ve Davis'in (1967, 79-82) konumu budur.

Bense, onların evrensel evrim teorilerindeki Hegelci tarihselciliğin önemli izlerinin varlığı ve ulusal devletin bununla bağıntılı olarak, burjuvazinin varlık koşullarını güvence altına alan bir araç olarak algılanışının ulusal sorunun "ad hoc" bir tartışmasını düşünülemez kıldığını savunuyorum. Bütün tarihsel aygıtlar tarihin genel hareketi açısından işlevsel bir amaca sahipseler, ulusal görüntünün bir istisna olduğu düşünülemez. Tersine insanlığın evrimine farklı üretim tarzları ve bunlara uygun düşen toplumsal örgütlenme biçimleri aracılığıyla sistemli bir bakış, belirli tarihsel sınırlar içerisinde ulusun kavramlaştırılmasında gerekli analitik araçları sağlamalıdır. Marx ve Engels'e göre "modern ulus devlet" burjuvazinin varlık koşullarını sağlamlaştıran ve burjuvaziye bağlı olarak düşünülmesi gereken bir kurumdur.Cutler ve başkalarının (1978, Vol. 1, 216 vd..) dediği gibi, birşeyin varolmayan başka birşeyin varlık koşullarını sağladığını önermek saçmalıktır.Sonuç olarak her ulusal devletin doğumu burjuvazinin hegemonyasının kurulması ve kapitalist üretim tarzının evrenselleşmesi ile ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Her ulusal devletin yaşayabilme yeteneği veya tersi bu temel teorik varsayıma dayanılarak test edilebilir.Marx ve Engels'in, İrlanda'nın ve Polonya'nın kendi kaderini tayin hakkını savunan yaklaşımlarından "Güney Slavları"nın karşısında takındıkları katı tutuma kadar uzanan özgül bir ulusal topluluğa ilişkin somut çözümlemelerinin her birine her somut çözümlemeye anlam veren bu ilke kılavuzluk eder.

"Güney Slavları" hakkındaki rahatsız edici ifadelerin ikinci bir etkili açıklamasını S. Bloom (1975, 49) verir. Engels'in aşağılayıcı saldırılarına değinerek, bunların çoğunun hesaba katılmaması gerektiğini savunur, çünkü Engels siyasal genellemelere daha eğilimliydi ve küçük uluslara karşı Marx'tan daha sertti. Bu argümanın kastettiği, Marx'ın bu çözümlemeden ayrı tutulması gerektiğidir; gençliğinde biraz Alman jingoizminden suçlu olmanın yanında Hegelci terminolojinin kullanımını teşvik eden Engels idi. Bu açıklama kısmen Davis tarafından da kabul edilmektedir. Rosdolsky (1964, 87, 1980, 10; 1986, Önsöz) de aynı argümanı sunuyor görünmektedir.

Bu sonuç iki temel nedenden dolayı doğru değildir: birincisi, yukarda gösterdiği gibi Marx da küçük ve Batı Avrupalı olmayan ulusal

topluluklar için aşağılayıcı bir dil kullandı. İkincisi ve daha da önemlisi, yakın işbirliği ve ortak devrimci çalışma içindeki Marx ve Engels'in böylesine temel bir sorunda ayrılmaları düşünülemez. David Fernbach'ın 1848 yazılarına yazdığı girişinde haklı olarak söylediği gibi, Engels'in Hegelci terminolojiyi sık sık kullanması esas olarak iki ortak arasındaki işbölümünün bir sonucuydu. Engels ulusal sorundan sorumluydu ve birinci ortak ile anlaşamaması durumunda hiçbir zaman bu anlaşmazlığı açığa vurmadı. Böyle bir anlaşmazlık olsaydı, (1848-52 döneminde sorunun öneminden dolayı) bu olağandışı bir durum olurdu.

F. Mehring, Marx ve Engels'in *Neue Rheinische Zeitung*' taki yazılarının kapsamlı bir incelemesinde bu gazetedeki başlıca makalelerin ("Güney Slavları"na saldırıların çoğu burada çıktı) çoğunun kökenini saptamanın belli bir yolunun olmadığını ve bunların kural olarak iki ortağın yakın işbirliği içinde yazıldığını ileri sürüyor. Dolayısıyla, Hegelci aşağılayıcı terminolojiyi kullanan makalelerin yakın işbirliği ve anlaşma içinde yazıldıkları ve Engels'in sorunu kendine özgü algılayışının sonucu olmadıkları sonucundan kurtulmak zordur (Herod, 1976,19).

Bir başka belki de daha karmaşık bir yorum G. Haupt ve C. Weill'in ulusal sorunda marksist miras üzerine iyi belgelenmiş makalelerinde tartışılmaktadır. Bu yazarlara göre Hegelci terminolojinin sürekli kullanımı, kullanıldığı bağlam içinde yani siyasal eylem alanında anlaşılmalıdır. Dolayısıyla bu terminoloji ne herhangi a priori bir çalışmanın sonucudur ne de sorunlarla ilgili olarak dikkatli ve sistematik düşüncelerden doğmaktadır. Bu terminoloji 1848 devrimlerinin devrimci ateşinden doğmaktadır. Bu durumda Marx ve Engels demokratik ve devrimci güçlerin görevlerini şunlar olarak algıladılar : a) 1815 Viyana Kongresi'nde kurulan siyasal sistemin yıkılması ve b) çok uluslu imparatorluklar tarafından ezilen "büyük" tarihsel ulusların bağımsızlığı.

Bununla birlikte bu strateji (Marx ve Engels'in geri kalmış köylü uluslar" dedikleri) küçük ulusal toplulukların çıkarlarını hesaba katmıyordu, bunların ulusal kimliklerini korumak için büyük komşularının asimilasyonist baskılarına karşı koyarken çokuluslu imparatorluğun dengede kalmasına ihtiyacı vardı. Bu durumda küçük Slav ulusal toplulukları içindeki ulusal canlanma hareketleri, devrimci hareketin onların ulusal özlemlerine bir çözüm bulmadaki yetersizliği yüzünden karşı devrimcilerin kollarına itildiler, çünkü "statüko"yu korumakla onlar asimilasyonu kendi üzerlerine çekmemiş oluyorlardı.* Böylece Haupt ve Weill'a göre (1974, 287) Marx ve

*Bu durum 50 yıl sonra Avusturyalı sosyalistler tarafından iyi anlaşılmıştı, Brno (Brünn) Programı'nda bu küçük ulusal toplulukların haklarını korumak için çok sayıda önemli gütvenceyi programa almışlardı.Bkz. "Protokoll Über die Verhandlungen des Gesamt-Parteitages der sozialdedokratischen Arbeiterpartei in Österriech, Brünn", İspanyolca çeviri için bkz. *La Segunda Internacional y el Problema Nacional y Colonial*, 1978, Cuadernos de Pasado y Presente, Mexico, Siglo XXI Editores, 73, Vol. 1, 181-217. Brno (Brünn) Programı'nın İngilizce bir özeti ve değerlendirmesi için bkz. Kogan (1949, 204-217).

Engels, bu talihsiz halkları "içsel olarak gerici" olarak tanımlamakla, 1848 devriminin geçici ve konjonktürel koşullarından teorik sonuçlar çıkardılar.

Haupt ve Weill'in hipotezinin, Marx ve Engels'in garip çözümlemeleri için inandırıcı bir tarihsel bağlam sunma gibi önemli bir erdemi varsa da, iki temel nedenden dolayı hala tam olarak tatminkâr değildir: birincisi, Marx ve Engels Orta Avrupalı küçük ulusal topluluklara karşı güçlü husumetlerini siyasal kariyerlerinin büyük bir bölümü boyunca sürdürdüler. 1855'te *New York Daily Tribune* 'deki bir makalesinde Marx, "Avusturya Slavlarının bir kısmının, tarihi geçmişe ait kabilelerden oluştuğunu" ileri sürdü (Herod, 1976, 33) ve Engels (MEW, Vol. 18, 586) aynı argümanı, Rusya üzerine bir makalede tekrarladı. 1882'de Marx'ın ölümünden bir yıl önce, Engels Kautsky'nin bir eleştirisine karşılık olarak, kurtuluş için çara bakan küçük slavonik gruplar ve "ulus kalıntıları" için hiçbir sempati duymadığını açıkladı. 1885'te, Marx'ın ölümünden iki yıl sonra, Engels, August Bebel'e bir mektubunda (MEW, Vol. 36, 390) şöyle diyordu:

"Avrupa Savaşı bizi ciddi biçimde tehdit etmeye başlıyor. Darkafalı liberallerin Rusya'nın çıkarlarına uygun olarak sevinçle karşıladıkları eski ulusların bu sefil kalıntıları -Sırplar, Bulgarlar, Yunanlar ve öteki sahtekarlar takımı (Raübergesindel)- birbirlerine soluduklari havayı bile vermek istemiyorlar ve birbirlerinin doymak bilmeyen boğazlarını kesmeye zorlanmış görünüyorlar. Bu küçük kabilelerden herbirinin Avrupa'nın barış ya da savaşta olup olmayacağını belirleyebilmesi doğrudan milliyetçi darkafalara hizmet eder. Dragoman'a ilk el ateş edildi, sonuncunun nerede ve ne zaman ne olacağını kimse bilmiyor."

İkinci olarak, bu yazıda daha önce gösterildiği gibi, Marx ve Engels saldırgan terminolojilerini ve Hegelci kavramları, yalnızca "Güney Slavları" hakkında yazarken değil fakat başka ulusal topluluklar için de kullandılar. Bu terminolojiyi kullanırken, Marx ve Engels, ulusal toplulukların açıkça dikotomik bir çözümlemesini ima eden bir *eşdeğerler* sistemi yarattılar. Bir yanda, Avrupalı büyük "tarihsel" uluslar - genelde "uygarlaşma ve ilerleme" sürecinin bayraktarları - vardı. Öte yanda ise küçük bir Batılı ve Orta Avrupalı uluslar - genelde, "barbar ve gerici" olanlar. Bu dikotomik kavramlaştırma, Batı ve Orta Avrupalı ulusal gelişme modelinin "normal" ve "evrensel" olarak görülmesi gerektiğini, buna uygunsuzluğun bir gerileme ve gericilik olduğunu ima eder. Ulusal görüngünün bu biçimde kavramlaştırılması sonucu, doğmakta olan teorik çözümleme kategorileri 1848 devrimleri özgül örneğini aşar.

Otto Bauer ulusal sorun üzerine anıtsal eserinde, (Vienna, 1975, Vol. 1, 270-292) "tarihsel olmayan uluslar" kavramının mutlak bir ölçüt olmadığını fakat üretici güçlerin gelişin sürecinde belli bir dönemde oluşan bir dizi tarihsel koşulların bir sonucu olduğunu ileri sürerek, bu rahatsız edici çözümlemeden kurtulmanın zekice bir yolunu gösterdi. Kapitalist gelişimin daha "ileri" bir aşamasıyla bağlantılı olarak farklı bir koşullar dizisi altında, bu "tarihsel olmayar

uluslar", "ulusal yaşama gözlerini aç"acaktır. Bauer, "tarihsel" ve "tarihsel olmayan" kavramlarının kategorik ve determinist kullanımından rahatsız idi ancak bununla birlikte onları, ancak anlamlarını radikal bir biçimde değiştirerek de olsa, teorik ayrım (kalkış) noktası olarak kabul etti.

Rosdolsky'nin "Tarihsel Olmayan Uluslar" Kavramını Eleştirisi

Fakat herşeyden önce "tarihsel olmayan" uluslar konusunda, kuşkusuz, en kapsamlı, ayrıntılı ve bilimsel bir düzeyi tutturan çalışmayı yapan, Ukraynalı seçkin marksist bilim adamı Roman Rosdolsky'dir (Rosdolsky, 1964, 1980, 1986). Bereket versin bu önemli eser şimdilerde İngilizceye çevrilmiş bulunuyor.* Rosdolsky'nin sonuçlarından bazıları yeterli eleştirel tartışmadan yoksun görünse de, eser ayrıntılı değerlendirmeleri ve birincil kaynakları sistematik kullanışından dolayı övülmelidir.

Rosdolsky'nin eserinin birincisi kısmı, *Neue Rheinische Zeitung* 'un ve Marx ve Engels'in sözkonusu Doğu Avrupalı ulusal toplulukların herbirine karşı tutumlarının kapsamlı bir sunuluşuna ayrılmış, onların bu ulusal topluluklara karşı tutumlarının nedenlerinin bir ilk geçici açıklamasını yapmaya çalışıyor. Rosdolsky'ye göre (1964, 91-92, 1980, 15; 1986, 25-26) hesaba katılması gereken bir etken, Avusturya'da ulusal sorunun karmaşıklığı ve sözkonusu ulusal hareketlerin çatışan hak iddialarına bir çözüm bulmaya çalışan herkesin karşılaştığı güçlüklerdir:

"Bir yanda, yeni tarihsel bir yaşama daha yeni gözünü açmış, kendi ulusal burjuvazileri ve işçi sınıfları olmayan, ancak yine de kendi devletlerini kurabilecek plebyen halklar vardı. Öte yanda ise, Alman burjuvazisi vardı. Bu burjuvazi, Almanya'nın kendisinde olduğu kadar monarşik Slav ülkelerinde de kendini rahat hissediyordu çünkü bu ülkelerin şehirlerinde ikâmet ediyor ve ticaret ve sanayilerine komuta ediyordu. Tüm sınıfsal durumu nedeniyle Alman burjuvazisi, ayrıcalıklı konumunu, Macar ya da Polonyalı soyluluğun,

---

*Rosdolsky'nin eserinin John-Paul Himka (1986) tarafından yapılan kusursuz İngilizce çevirisi Berlin ve Viyana'da Olle and Walter tarafından 1979'da yayınlanan ikinci baskıdandır, ancak şimdiki göndermelerin çoğu ve İspanyolca çevirisi (1980) *Archiv für Sozialgeschichte* (1964)'deki Almanca birinci baskıya gönderme yapıyor. Himka'ya göre ikinci baskı "birincinin tıpkıbasımı" (1986, Giriş, 10) ise de Rosdolsky'nin dul eşinin bazı gözden geçirilmiş notlarını içerir. İngilizceye çeviren de tüm alıntıları asıl kaynaklardan kontrol etme ve düzeltme zahmetini göze almış ve aynı zamanda Marx ve Engels'in eserlerinin standart İngilizce çevirilerine de başvurmuş.Dolayısıyla mümkün olan her yerde birinci Almanca baskıya (1964)İspanyolca çeviriye (1980) ve gözden geçirilmiş ikinci baskının İngilizce çevirisine (1986) başvuruyorum.

yabancı bir dil konuşan tabiyetindekileri **(Hintersassen)*** *sömürme ve egemenlik altına almasında olduğu gibi reddedemezdi."*

Slav kökenli ve o kültürden ulusal toplulukların ikamet ettikleri topraklar üzerindeki Alman burjuvazisinin açık kültürel ve siyasal egemenliği durumu bu toplulukların ulusal kurtuluşunun herhangi bir biçiminin (yani ulusal ve toprak bütünlüğüne dayalı devlet egemenliği) Alman burjuvazisi tarafından kabulünü olanaksız kıldı. Bu anlamda, Rosdolsky Alman burjuvazisinden, bu Slav ülkelerindeki hegemonik konumundan gönüllü olarak vazgeçmesini istemenin, Alman burjuvazisinin devrime katılma yeteneğini sorgulamakla eşdeğer olduğunu savunur. Dolayısıyla Rosdolsky'ye göre Marx ve Engels kendilerini keskin bir ikilem içinde bulmuşlardı: doğmakta olan ulusal toplulukları destekleseydiler, bu Alman burjuvazisini, "zamanın en ileri sınıfı"nı ve 1848'in devrimci hareketliliğinin temelini kesinlikle onlardan uzaklaştıracaktı. Dolayısıyla Marx ve Engels için, bu "yaşayabilir olmayan" ulusal toplulukların sert ve vahşice ulusal bir baskı görmesini teşvik etme anlamına gelse bile, "ilerici burjuvaziyi" desteklemekten "başka bir seçenek" yoktu. "Çek eyaletleri, Marx'ın *Herr Vogt'* undan alıntı yapan Rosdolsky'ye göre, "Almanya'nın ortasındaydılar". Rosdolsky ardından, seçkin bir marksist bilim adamının analitik zekasından çok gerici ve nostaljik *"völkisch"* (halkçı) milliyetçi bir söyleme yakışan bir dille, bu Slav ulusal topluluklarının ulusal devletler kuracak olsalar, "gelecekteki büyük Alman imparatorluğunun etine (batmış-çev.) bir diken"i *("Einem Dorm in Fleische des künftigen grossdeutschen Reiches bilden")* temsil edilmiş olacaklarını ileri sürüyor (Rosdolsky, 1964, 93; 1980, 16; 1986, 26). Bu yeterli değilse, Rosdolsky'ye göre ikinci bir önemli sorun vardı: Alman burjuvazisi karşısında *(vis-a-vis)* Çeklerin ve öteki "Güney Slavı' ulusal toplulukların azgelişmişliği". Çünkü Çekler ve Güney Slavları, bağımsız ulusal devletler kurmak için, "ne olgun ne de yeterince güçlü" idiler, bu devletler kurulsaydı çok kolay bir biçimde "çarizmin ganimeti" *(Beute des Zarismus)* ve onu orta Avrupa'daki "ileri karakolu" *(Vorposten)* haline gelebilecekti.

Sorunu bu biçimde koymakla, Rosdolsky, marksist çözümlemeleri, Batı Avrupalı ulusal devletlerin gelişme modeline uymayan ulusal toplulukların ulusall uyanışına ve dramlarına karşı o denli duyarsız kılan aynı *paradigmatik tuzağa* düşüyor. Bu anlamda Rosdolsky, a) her ulusal hareketin ulusal bir devlet kurmak için varolduğunu ve b) ulusal uyanışın ancak güçlü bir burjuvazinin olduğu zaman ilerici olduğunu ileri sürmekle Marx'ın gölge olgusal *(epiphenomenal)* çözümlemesini tekrarlıyor. Bununla birlikte Rosdolsky, bu ulusal topluluklar kültürel, dilsel ve siyasal düzeylerde özerklik ve eşit haklara sahip olsaydılar, karşı devrim tehlikesi kontrol altına alına-

*Hintersassen sözcüğünün tam İngilizce karşılığı yoktur, İngilizce çeviride "teba" olarak çevrilmiş.Garcia Pelayo'ya göre bu ortaçağ kökenli hukuksal bir terimdir, mülkiyet hakkı olmayan ve feodal toprak ağalarına uşaklık yapanları tanımlar.Daha sonraki bir dönemde bu terim , ancak sınırlı bir biçimde yurttaşlık ve mülkiyet hakları olan aşağı ve yoksul sınıfları belirtmek için kullanıldı.Terim 19. yüzyıla kadar kullanıldı.

bilirdi diyerek çözümlemesini yumuşatıyor. Fakat şu retorik soruyu soruyor; "Alman burjuvazisini tek taraflı olarak ayrıcalıklarından vazgeçmeye ne götürebilirdi?" Ulusal kültürel bir özerklik programını önermek, 50 yıl sonra "Tüm Avusturya" *(Gesamtpartei)* Sosyalist Partisi'nin Brno (Brünn) kongresinde önerildiği gibi, ütopik bir çözüm idi.

Rosdolsky çözümlemesinin sonunda konjonktürel güç ilişkilerine bakıldığında, Alman devriminin ancak iktidarı alman burjuvazisine ve onun ikinci ortakları Macar ve Polonyalı aristokrasiye verebileceği sonucuna varıyor. Bu argüman Rosdolsky'yi, devrimci güçlerin zaferinin "tarihsel olmayan" denilen ulusların üzerinde daha da büyük bir baskıya denk düşmek zorunda kalacağı sonucuna götürür. Rosdolsky, Alman solu ve Marx ve Engels için "devrimin bu nesnel 'engel'inin ötesine geçen hedefler tanımlamasının" olanaksız olduğunu ileri sürerken (1964, 194; 1980, 133; 1986, 131) onların eleştirel bir savunusuna girişir.

Bunun için "sol", Rosdolsky'ye göre bu özgül tarihsel dönemde "uzlaşmaz" olan antagonizmaları uzlaştıramazdı. Bu durumda, Rosdolsky ileri sürüyor, solun, "ilerici" burjuvazinin "lehine" konumlar almaktan ve Alman burjuvazisi ve Polonyalı ve Macar soyluluğun siyasal hegemonyasına karşı direnen nüfusları onların "doğal düşmanları" olarak ilan etmekten" başka bir seçeneği yoktu. Başka bir deyişle, Alman solu birçok ulusal topluluğu "karşı devrimci" ilan etmek zorundaydı. Bu teorik bir sorunu ortaya koyuyordu:

"Toplumsal sınıflar arasında değil fakat uluslar arasındaki bu olağandışı ayrım açıklanmak, yani bu ulusların tarihinden ya da **doğa***sından çıkarsanmak zorundaydı. Bu durumda, devrimci "sol" için, bir kendini kandırma mekanizması olarak, geleneksel Hegelci "tarihsel" ve "tarihsel olmayan" halklar* **(Völkern)** *doktrinine dönmek, devrimin ölümcül nesnel zorluklarını örtmek için tarihsel mitoloji alanına kaçmak "doğal" görünüyordu.* **Neue Rheinische Zeitung***'un Hegeli anımsayışları bu amaç için çok yararlıydı.* (1964, 194; 1980, 133; 1986, 131).

Rosdolsky'nin argümanları aşağıdaki gibi özetlenebilir: a) "nesnel" koşullar "Güney Slavları"nın kurtuluşuna izin vermiyordu, bir tür ulusal kurtuluşu kazanmış olsalar bile, modern uluslar oluşturmak için çok "geri" idiler. b) Devrimci "sol"un bu talihsiz ulusal toplulukların taleplerine, bunlar aşağılık bir baskı biçimine karşı mücadele ediyor olsalar bile, karşı çıkmaktan başka bir alternatifi yoktu. Burjuvazinin zaferinin, bir bütün olarak insanlığın eninde sonunda kurtuluşunun yolunu, yaklaşan proleter devrimi biçiminde açacağı varsayılıyordu. Bu amaca ulaşmak için ulusal topluluklar kültürel ve siyasal olarak bütün halinde ortadan kaldırılacak olursa, sol omzunu silkmek ve "ilerleme" için ödenen "ağır bedel" üzerinde düşünmek zorundaydı. Dolayısıyla, devrimci solun "hataları" tarihsel koşullarca koşullandırılmıştı ve bu anlamda kaçınılmazdı. Böylece, onları "ulusal sorundaki çağdaş algılayışlar"ımız açısından yargılamamak gerekir, fakat sözkonusu dönemin tarihsel koşulları bakımından yargılanmalıdırlar (1964, 240 vd- ; 1980, 184 vd.; 1986,

180vd.).

Rosdolsky'nin sonuçları birçok bakımdan sorunludur; Birincisi "tarihsiz uluslar" teorisi, Rosdolsky'nin de iyi bildiği gibi, yalnızca küçük Slav ulusal topluluklarına uygulanmamıştı. Aynı zamanda, Marx ve Engels'in yargısına göre toplumlarını devrimci bir dönüşüme sokamayacak, büyük ve küçük bir dizi ulusa daha uygulanmıştı (Galler, İskoçlar, Quebec'liler ve Meksikalılar yalnızca birkaç örnektir). Bu teorinin yaygın kullanımı, Rosdolsky'nin sunduğu konjonktürel açıklamanın işaret ediyor göründüğünden daha sistematik bir kavramlaştırmayı belirtiyor.

İkinci olarak, Rosdolsky de mantıksal olarak "tarihsel olmayan uluslar" teorisine götüren paradigmatik tuzağa düşmüş görünüyor. Bu Rosdolsky'nin, "Güney Slavı" ulusal topluluklarının kurtuluşu için tarihsel koşulların henüz "olgunlaşmış" olmadığı argümanından bellidir. Bu argümanı savunmakla o örtük olarak, Hegelci "tarihsel olmayan" halklar teorisinin arkasındaki teleolojik toplumsal evrim modelini kabul ediyor. Bu onun Marx'ın ve Engels'in "Güneyli Slavlar"a karşı küçültücü tavırlarına karşı argümanlarını önemli ölçüde zayıflatıyor.

Üçüncü olarak, Rosdolsky, kendisinin Marx ve Engels'in ulusal sorun değerlendirmeleri üzerine yazdığı iyi belgelenmiş kısım ile onlar tarafından geliştirilen genel evrim teorisi arasındaki bağı göremiyor. Rosdolsky, "devrimci sol"un Güneyli Slav ulusal toplulukların kurtuluş mücadelesinin verildiği "nesnel" koşulları yenemeyeceğini ve dolayısıyla "devrimci" bir sınıfın (burjuvazi) gelişmesindeki başka gecikmeleri önlemek için onların ulusal kurtuluş mücadelelerine karşı olmak zorunda olduğunu ileri sürüyor. Bu argümanın sorunu "nesnel" koşullar değil fakat "nesnel" koşulların olgunlaşmamışlığı kavramına götüren epistemolojik tasarımların kullanımıdır. Alman "sol"unun sorunu "Güney Slavları"nın ulusal gelişimini hesaba katacak bir biçimde kavramlaştırmasını önleyen gölge olgusal epistemolojinin uyuşturucu etkisiydi. Marksist epistemoloji, içinde ulusal devletin burjuva iktidarını kristalleşmesinin bir aracı olarak işlevini yerine getirmek üzere tarihsel yerine yerleştirilmesi gereken bir gelişme sürekliliği *(continuum)* tanımını gerektiriyordu. Bu gelişme yolunu izlemeyen ulusal topluluklar, bu teorik modele "uyamazlar" ve mümkün olan en iyi durumda düzeltilmesi gereken "sapkın istisnalar" olarak ilan edilirler. Bu marksist kuşaklarda ulusal görüngünün duyarlı bir çözümlemesinin bulunmayışının belki de en önemli tek açıklamasıdır.

Sonuç

Bloom, Davis, Löwy, Rosdolsky, Haupt ve Weil ve Marx ve Engels'in ulusal sorun üzerindeki eserini çözümleyen ve yorumlayan başkalarının iddialarının tersine, onların tartışmalarını destekleyen teorik argümanlar açık bir biçimde kavramlaştırılmış olmasa bile eserlerinin bütünsel (tutarlı-sev) bir yazın *(corpus of literature)* ola-

rak anlaşılabileceği ileri sürüldü. "Modern ulus" açıkça tanımlanmış ve tarihsel yerine oturtulmuş siyasal bir görüngüdür. Burjuvazinin varlık koşullarını sağlamlaştırmanın ve güvenceye almanın bir mekanizmasını temsil eder. "Tarihsel olmayan uluslar" teorisi bir gariplik, bir dil sürçmesi, *ad hoc* bir argüman ya da esef verici bir talihsizlik değildir. "Modern ulus"un kesin tarihsel konumlanışını tanımlayan ve katı Avrupa merkezli siyasal ölçütü yerine getiremeyen ulusal toplulukları gıyabında mahkum eden katı ve dogmatik evrensel toplumsal evrim yasaları formüle edilmesinin sonucudur. Bütün bunlar Marx ve Engels'in ulusal sorun çözümlemelerine renk veren evrimci *epiphenomenalism* 'e anlam kazandırır.

Girişte anahatları çizilen analitik parametreler, her "modern ulus" un burjuvazinin gelişimini sürdürmek için ulusal bir devlet kurması gerektiği biçimindeki kavramsal gereksinimi belirler. Ayrıca ulusal bir devletin oluşturulması bir ulusal topluluğun kapitalist bir üretim tarzı içinde varlığını sürdürmesi için *sine qua non* (olmazsa olmaz - çev.) bir işlevsel gereksinimdir. Ulusal devletler kurma yeteneğinde olmayan ulusal topluluklar, insanlığın gittikçe artan merkezileşme ve tektipleşmesinin gelişimini engellerler ve dolayısıyla "telafi olarak" demokrasi karşılığında daha "canlı" ve "enerjik", ulusal devletini kurabilen uluslar tarafından asimile edilmelidirler. Ulusal devlet olgun bir burjuvazi için bir koşuldur ve hem devleti hem de ulusu tarihsel olarak aşacak olan nihai çelişki için de gereklidir. Ulusal gelişme "modeli", "büyük" Batı Avrupalı ulusların, özellikle Fransa'nın fakat aynı zamanda British İngiltere'nin modelidir, ikincisi İrlanda önemli bir istisna - "tarihsel" bir ulus - olmak üzere Keltik uzantının asimilasyonunda "başarılı bir örnek" olarak görülür.

Ulusal topluluğun bu algılanışı Avrupa marksizminin yanıltıcı mirasının çekirdeğidir. Bu İkinci ve Üçüncü Enternasyonal'de başlıca tartışmaların özünü oluşturdu ve sonraki marksist kuşakların ulusal sorunu içinde düşündükleri çerçeveyi oluşturdu. Marksist gelenek, ulusal alanın çok boyutluluğunun daha duyarlı bir tartışmasını sunacaksa, ulusal görüngüyü hiyerarşik, evrensel ve gelişimsel bir süreklilik içine yerleştirme (biçimindeki-çev.) epistemolojik gereksinime ciddi bir biçimde karşı çıkılmalıdır. Ancak yukarda sözü edilen parametrelerin doğuştan ölü *(abortive)* katılıklarını kırabilen marksist teoriler ulusal görüngünün daha duyarlı bir çözümlemesini sunabildi. Otto Bauer'in eseri belki de bu yanıltıcı analitik konumun en önemli tek istisnasıdır.

New South Wales Üniversitesi
Sidney, Avustralya
Çeviri:**Candan Badem**

Kaynakça

Aguilar, L. 1969. *Marxism in Latin America*, New York: W. Knopf.
Aveling, E. M. , ed. 1971. *Revolution and Counterrevolution*. Lon-

don: Unwin Books.

Avineri, S., ed. 1969. *Karl Marx on Colonialism and Modernisation*.. New York: Cambridge University Press.

Bauer, O. 1975 (1907). "*Die Nationalitatenfrage und die Sozialdemokratie* ". *Otto Bauer Werkausgabe* içinde Vol. 1. Vienna: Europaverlag.

Bloom, S. 1975. *El Mundo de las Naciones. The World of Nations*'ın İspanyolca çevirisi. Buenos Aires: Siglo Veintiuno Editores.

Brunnot, C. F. 1958. Histoire de la Langue Française. Paris.

Cummings, I. 1980. *Marx, Engels and National Movements*. London: Croom Helm.

Cutler, A., B. Hindess, P.Hirst, and A. Hussain. 1978. *Marx's "Capital" and Capitalism Today*. İki cilt. London: Routledge and Kegan Paul.

Davis, H. B. 1967. *Socialism and Nationalism*. New York: Monthly Review Press.

Doujot, A. 1946. *Le Patois*. Paris: Librairie Delagrave.

Engels, F. 1977a. "*Über den Verfall des Feudalismus und das Aufkommen der Bourgeoisie*".MEW, Vol. 21, 395 vd.

Engels, F. 1977b. "Decay of Feudalism and Rise of Nation States" F. Engels, *The Peasant War in Germany*. içinde, Moscow: Progress Publishers, 178 vd.

Gallisot, R. 1979. "Nazione e Nazionalitá nei Dibattiti del Movimento Operaio", *Storia del Marxismo* içinde Vol. 2, ed. E. Hobsbawm, G. Haupt, F. Marek, and E.

Ragionieri. Turin: Einaudi Editore.

García, Pelayo, M. 1979. *El tema de las Nacionalidades en la Teoria de la Nación en Otto Bauer*. Madrid: Fundacón Pablo Iglesias.

Giraud, P. 1968. *Patois et les Dialecles Français* . Paris: Presses Universitaires de France.

Herod C. 1976. *The Nation in the History of Marxian Thought*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Haupt, G. 1974. "Les Marxistes face a la question nationale: l'histoire du probleme" Yay. G. Haupt, M. Löwy ve C. Weill *Les Marxistes et la Question Nationale*. Paris: Mospero.

Hupt, G. ve C. Weill. 1974. "L'Eredita di Marx et Engels e la Questione Nazionale" *Studi Storici*, 15:2. Rome: Istituto Gramsci Editore.

Hegel, G. 1953. Philosophy of Right. Notlarla birlikte çeviren T. M. Knox. Oxford: Clarendon Press.

Kautsky, K. 1978 (1887). "La nacionalidad moderna" (Die Moderne Nationalität"). *La Segunda Internacional y el Problema Nacional y Colonial*. içinde, part I. *Cuadernos de pasado y presente*, 73. Mexico: Siglo Veintiuno Editores.

Kogan, A. G. 1949. "The Social Democrats and the Conflict of Nationalities in the Habsburg Monarchy" *Journal of Modern History*,

2, 204-217.

Löwy, M. 1976. "Marxists and the National Question" *New Left Review*, 96.

Marcuse, H. 1969. Reason and Revolution. Boston: Beacon Press.

Marx, K. 1974. *The German Ideology*. Students' edition. London: Lawrence and Wishart.

Marx, K. 1977 (1887). *Capital*. 3 cilt. London: Lawrence and Wishart.

Marx, K. and F. Engels. 1974. *On Colonialism*. Moscow: Progress Publishers.

Marx, K. and F. Engels. 1974. *Marx Engels Collected Works* (MECW), London: Lawrence and Wishart.

Marx, K. and F. Engels. 1977. *Marx Engels Werke* (MEW). Berlin: Dietz Verlag.

Pelczynski, Z. A. 1984. "Nation, Civil Society, State: Hegelian Sources of the Marxian Non-Theory of Nationality" Yay. Z. A. Pelczynski. *The State and Civil Society*. London: Cambridge University Press.

Raddatz, F. J. yay. 1981. *Marx and Engels Personal Letters*. Weidenfeld and Nicholson.

Reyburn, H. A. 1967. *The Ethical Theory of Hegel* . Oxford: Clarendon Press.

Rosdolsky, Roman. 1964. "Friedrich Engels und das Problem der 'geschichtslosen' Völker (Die Nationalitatenfrage in der Revolution 1848-1849 im Lichte der 'Neuen Rheinischen Zeitung')". *Archiv für Sozialgesichte*, Vol. 4. Hannover.

Rosdolsky, Roman. 1965. "Workers and Fatherland" *Science and Society*, 29.

Rosdolsky, Roman. 1980 (1964). "Friedrich Engels y el problema de los pueblos 'sin historia'." *Cuadernos de pasado y presente*, 88. Mexico: Siglo Veintiuno Editores.

Rosdolsky, Roman. 1986 (1979). *Engels and the "Nonhistoric" Peoples: The National Question in the Revolution of 1848*. Glasgow: Critique Books.

Salvi, S. 1973. *Le Nazione Proibite: Guida a Dieci Colonie"Interne" Dell'a Europa Occidentale*. Florence: Vallechi Editore.

Shanin, T. 1986. "Soviet Theories of Ethnicity: The Case of The Missing Term" *New Left Review*, 158.

Smith, A. D. 1973. " 'Ideas' and 'Structure' in the Formation of Independence Ideas" *Philosophy of Social Sciences*, Vol. 3.

Talmon, J. L. 1981. *The Myth of the Nation and the Vision of the Revolution*. Berkeley: University of California Press.

Vilar, P. 1962. *La Catalogne dans L'Espagne Moderne*. Paris: Bibliotheque Generale de L'Ecole Pratique des Hautes Etudes.

Walicki, A. 1982. *Philosophic and Romantic Nationalism: The Case of Poland*. Oxford: Clarendon Press.

Ulusal Soruna Marksist Yaklaşım: Nimni'nin Yorumunun Eleştirisi

Enzo Traverso - Michael Löwy

Science and Society, No. 2, Yaz 1990

1 - Çoğu tarihçi (marksist olsun ya da olmasın) Marx ve Engels'in ulusal sorun konusundaki yazılarının yetersizliğini ve sınırlı oluşunu vurgular. Engels'in "tarihsiz" uluslar teorisinin- ilk kez bu yüzyılın başında Otto Bauer tarafından anıtsal eseri *Die Nationalitatenfrage und die Sozialdemokratie'* de (1907) formüle edilen ve II. Dünya Savaşından sonra Ukraynalı marksist tarihçi Roman Rosdolsky tarafından daha sistematik ve somut bir şekilde geliştirilen- eleştirisi günümüzde ulusal sorun konusundaki çağdaş marksist literatürün somut bir kazanımı oldu. Genelde, marksist tarihçiler, ulusal sorunu Marx ve Engels'in teorik incelemelerindeki başta gelen eksikliklerden biri olarak düşünmeye eğilim gösterirler. Özelde ise, "tarihsel olmayan halklar" *(geschichtlosen Völker)* kategorisini marksizmin öncülleriyle temelden çelişkili olarak çözümlediler.

Buna karşılık Ephraim Nimni, ayrı bir görüşle teorilerini açık bir şekilde doğrudan sunan tek bir literatür yapısı olmasa bile, "Marx ve Engels'in ulusal sorun konusunda bütünsel ve uyumlu bir görüşe sahip olduklarını" düşünür (Nimni, 1989). Ona göre, bu kavrayışın bütünselliği tarihsel materyalizmin üç temel "paradigmasına" dayanır: a) bir evrim teorisi, yani tarihin "evrensel ve hiyerarşik olarak belirlenmiş aşamalar yoluyla ilerleyen bir değişimler dizisi olarak" görülmesi b) tüm toplumsal değişiklikleri üretici güçlerin gelişiminin otomatik bir sonucu olarak -"ekonomik indirgemeciliğin" bir biçimi yoluyla-çözümleyen determinist bir teori; c) son olarak da, önceki iki "teorik parametrenin" gerekli ve kaçınılmaz sonucunu temsil eden "Avrupa merkezci" bir dünya görüşü. Bu öncülden sonra, okuyucu bu çalışmanın marksizmin bir bütün olarak eleştirisi şeklinde tasarlandığını pekala düşünebilir; ancak yazının sonunda Ephraim Nimni'nin kendisini bir marksist olarak gördüğü ve "Avrupa marksizminin yanıltıcı mirasından" arındırılmış bir tarihsel materyalizme başvurduğu anlaşılıyor. Nimni'nin iyi niyetini anlıyoruz, ancak onun tutumunun oldukça çelişkili olduğunu da düşünüyoruz.Marx'ın teorisinin kaçınılmaz olarak Avrupa merkezci dünya görüşüne açık bir evrimcilik ve ekonomik determinizm biçimine

oturduğuna ikna olmuşsak, kesinlikle anti-marksist olmamız gerekir. Gerçekte,Nimni'nin makalesinin önermesi Marx'ın düşüncesinin bir karikatürüdür, yanı sıra da Kautski, Plehanov ve Buharin tarafından geliştirilen oldukça farklı materyalist *Weltanschaung*'ların (dünya görüşü-ideoloji- çev.) bir karakterizasyonu olmaya daha uygun düşer. Marx ve Engels'in bazı yazıları, hepsinden önce de *Komünist Manifesto*, şüphe yok ki onların tarih yorumundaki evrimci ya da ekonomik determinist bir eğilimin görünümlerini verir. Bununla birlikte, Marx'ın düşüncesinin tümünü üretici güçlerin gelişiminin doğal yasalarının sonucu olarak ya da Avrupa modeline uygun düşen bir aşamalar dizisi olarak bir tarih ve toplum görüşüne indirgemek tamamıyla yanlış olur. Nimni'nin eleştirel notlarından bazıları, örneğin, Marx ve Engels'in ulusal bir devleti ne isteyen ne de kurabilecek ulusal hareketleri anlamadığı gözleminde bulunduğu zaman gerçekten uygundur. Fakat oldukça sıkbir şekilde onun analizi tek tük deneyimlerden genellemelere gittiği için son derece tek yanlı ve bazen de Marx'ın fikirlerine pek az benzerlik taşıyan bir karikatür olmaya meyledivor.

2- *Komünist Manifesto*'nun bazı pasajları feodal düzenin ve genelde de tüm arkaik toplumsal formülasyonların yok oluşunda kapitalizmin tarihsel işlevinin gerçek bir apolojisi olarak okunabilir. Marx ve Engels, Kıta (Avrupa-çev.) içinde sosyalist bir devrim için koşulların uygun olduğunu düşündükleri bir dönemde kapitalizme Avrupa sınırları dışında"devrimci" bir karakter atfettiler Büyük Britanya, Hindistan'da bir yandan eski toplumu ortadan kaldırmış olurken, öte yandan da ülkenin sanayileşmesi yoluyla modern toplumsal gelişimin temellerini atmış olacaktı. 1853'de, Marx, bu toplumsal değişimin öncü gücü İngiltere'yi "tarihin bilinçsiz aygıtı" olarak tanımladı (MEW, 1957, Bd. 9, 133). Aynı biçimde, Engels, Kaliforniya'nın Birleşik Devletler tarafından ilhakını onayladı, çünkü bölgenin ekonomik gelişimini güvence altına almakta, ona göre, "aktif Yankiler uyuşuk Meksikalılardan daha iyi olurdu" (Davis'de aktarıldı, 1967, 62). 1848'de, Engels, Fransızların Cezayir'i fethini "uygarlığın gelişimi için mutlu bir olay" olarak -Nimni'nin de vurguladığı gibi - iyi bile karşıladı (Aktaran Gallissot, 1976, 25). Açıktır ki, bu ifadeleri eleştirmek ve mahkum etmek önemlidir, fakat yalnızca bu pasajları görmek yanlış ve şematik olur. Gerçekte, Marx ve Engels sömürge fetihlerini "uygarlaştırıcı misyon" olarak gösteren, kökeni onların çağının Avrupa merkezci kültüründeve emperyalist ideolojide yatan mistifikasyonu reddettiler.Kapitalizmi "her ekonomik ilerlemeyi toplumsal bir felakete dönüştüren" bir sistem olarak gördüler (Marx, 1974, 457-458). Kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılmasından büyülendiler, ama aynı zamanda bu sürecin başarılmasındaki barbarlık ve şidet yöntemini mahkum ettiler. İngilizlerin Hindistan'ı sömürgeleştirmesi bağlamında,Marx "insanlığın ilerlemesi"ni, nektarı yalnızca öldürülenlerin kafatasında içmek isteyen dehşet verici bir pagan idolüyle" karşılaştırdı (MEW, 1957, Bd. 9, 226). 1857'de *American Encyclopaedia*'ya yazdığı bir yazısında Engels, "kendileri için bağımsızlığın az bulunur bir mutluluk ve yabancı egemenliğinden nefretin yaşamlarının ilk zorunlu koşulu

olan Arap ve Berberi kabilelerine" karşı Fransızların "barbarca savaşı"nın "dehşetini ve vahşetini" mahkum eti (Aktaran Gallissot, 1976, 99). 1861'de Marx, Avrupalıların Meksika'ya yönelik keşif seferlerini "uluslararası tarihin kayıtlarındaki en canavarca girişimlerden birisi" olarak tanımladı (MEW, 1957, Bd.15, 366).Bu ifade ve İngiltere'yle "Afyon Savaşındaki" Çin lehine ifadeler hiç de Avrupa merkezciliğin örnekleri değildir.

Benzer şekilde, Marx'ın evrimci yorumu da kabul edilemez, çünkü bu, onun düşüncesinin derinliğini ve zenginliğini şematize eder ve yoksullaştırır. Nimni, bunu İkinci Enternasyonal'in pozitivist marksizminin bir dogması haline gelen *Kapital*'deki meşhur bir pasaja indirgiyor: "Endüstriyel olarak daha gelişmiş bir ülke daha az gelişmiş olana kendi geleceğinin imgesini gösterir (Marx, 1974, 19).Yüzyılın başında, Kautskici "ortodoksi" Marx'ın teorisini bu evrimci yorumun demir kafesine kapadı.Marx'ın düşüncesi Sosyal Darwinist teorilerle öyle çok özdeşleştirildi ki genç Gramsci 1917 Rus Devrimini "*Kapital*'e karşı bir devrim" olarak karşıladı (Gramsci, 1967, 80-83). Ne var ki bir tek bu pasaj Marx'ın teorisini hiç de onun bütünlüğü içerisinde vermez. O, Batı Avrupa'nın gelişim aşamalarını -ilkel komünizm, kölecilik, feodalizm, kapitalizm- tüm ülkelere mekanik olarak aktarmayı asla savunmadı ve onun prekapitalist toplumlar konusundaki yazıları tartışılmaz sonuçlar olmaktan ziyade daha ileri araştırmalara yönelik hipotezlerdir.Rusya ile ilgili olarak 1881-1882'de Marx, Rusya'da bir köylü devrimi Avrupa'da bir sosyalist devrimle birleşirse, kapitalizmin tüm "korkunç yükseliş ve düşüşlerini" yaşamaksızın *obşçina*'dan (Rus köylü topluluğu) komünizme doğrudan bir geçiş olasılığını göz önüne aldı. 1877'de Rus dergisi *Otchestvenie Zapiski*'ye gönderdiği bir mektubunda Marx, onun "Batı Avrupa'da kapitalizmin doğşunun genel hatları" konusundaki görüşlerini, kendilerini bulabildikleri herhangi bir durumda tüm halkların kaderine düşen bir tarihsel-felsefi genel yürüyüş teorisine" dönüştürmenin tehlikesine karşı okuyucuyu uyardı (MEW, 1957, Bd. 19, 111). 1881'de Vera Zasuliç'e gönderdiği meşhur mektubunda aynı düşünceyi yeniden doğruladı, Marx, burada, geleneksel kırsal toplumu "Rusya'nın yeniden doğuşunun çıkış-noktası" olarak gösterdi (MEW, 1957, Bd. 35, 167; cf, Shanin, 1984). Kapitalizmi "atlama" fikrini popülist bir yanlışlık olarak gören Plehanov önderliğindeki Rus marksistleri bu mektubu özenle sakladılar (Mektup 1911'de Riazanov tarafından bulundu ve yayımlandı). Bu mektup Marx'ın yazılarındaki anti-evrimci akımların yalnızca bir örneğidir.

3 - Marx ve Engels, ulusal sorun konusunda tamamlanmış bir *teori*den çok, bir *fikir* formüle ettiler. Bu gerçek onların teorik incelemelerinin sınırlı oluşunu gösterir, ama aynı zamanda Kautski tarafından (ekonomi-dil toprak bütünlüğü olarak ulus) ya da Stalin tarafından (ekonomik-topraksal-dilsel-kültürel ve psikolojik bir topluluk olarak ulus) önerilenler gibi çok katı ve normatif tanımlamaların tehlikesine karşı korur (Bkz. Löwy, 1976, n. 96; Traverso, 1984, n. 1). Her iki Alman devrimcisi de Avrupa'daki bazı ulusal devletlerin (Almanya, İtalya, Polonya, Macaristan) oluşumunun henüz iz-

lendiği bir çağda yaşadılar ve bu gerçek onların görüşlerini ister istemez etkiledi. Onların yazılarından kapitalist üretim tarzının yükselişiyle bağlantılı ve siyasal bir üstyapıda, ulusal devlette kristalleşmiş *tarihsel bir formasyon* olarak bir ulus kavramı çıkartabiliriz (Bkz. Rodinson, 1968, 133; Haupt and Weill, 1974, n. 2). Ancak bu kavram hiç bir zaman sistematik bir şekilde geliştirilmedi. Onların ulusal sorun konusundaki çözümlemesindeki bu yetersizlik, muhtemelen, burjuva kozmopolitizmiyle ve ulusal çatışmaları aşan bir sosyalizmin -yakın bir gelecekte- gelişiyle belirlenen bir çağda yaşadıkları inançlarıyla bağıntılıdır. *Komünist Manifesto* gibi bir çalışmada kozmopolitizm ve enternasyonalizm kaynaşmaya meylediyor. Orada kapitalist üretim tarzının uluslararasılaşması ve dünya pazarının oluşumu, "tüm ulusların birbirine evrensel bağımlılığını" oluşturarak ve bir dünya literatürü yaratarak tüm ülkelerin üretim ve tüketimini kozmopolitize *(kosmopolitisch)* eden bir süreç olarak görülür. Toplumsal yaşamın bu sürekli dönüşümüyle kapitalizm, "kırı kendisinin, barbar ve yarı barbar ulusları uygar ulusların, köylü halkları burjuva hakların, doğuyu batının" denetimi altına sokacaktı (MEW, 1957, Bd. 4, 466). Dünyayı her geçen gün maddi ve "manevi" olarakdaha da birleştiren ve ulusal çatışmaların zeminini yok eden ekonomik bir sistem olarak görülen kapitalist üretim tarzının devrimci işlevinin bu hayranlık duyularak değerlendirilişi, elbette ki *Manifesto*'nun yazarlarını ulusal sorunun öneminin ihmaline götürdü. Şüphesiz ki, ekonomik indirgemeciliğin ve Avrupa merkezciliğin bazı öğelerini içeren bu eksik değerlendirme, 1848-1849'un Marx ve Engels'inin yazılarını özellikle belirledi.

Komünist Manifesto'nun bazı şüpheli formülasyonlar içerdiği doğrudur, buna karşılık Nimni'nin yaptığı gibi Marx ve Engels'e atfen "ulus, tarihin ilerleyen yükselişiyle ortadan kalkacaktır" diye yazmak doğru değildir. Onların yazdığı, proletaryanın üstün gelişinin "halklar arasındaki ulusal sınırlamaların *(Absonderungen)* ve antagonizmaların" ortadan kayboluşuna neden olacağıdır. *Absonderung*, difference (fark), delimitation (sınırlama), separation (ayrım) ve isolation (yalıtım) olarak çevrilebilir.Bu deyimin en olası yorumu, bizim kanaatimizce, Roman Rosdolsky tarafından 1965'deki bir makalesindeverilendir: Marx ve Engels komünist bir toplumda ulusal antagonizmaların ve sınırlamaların ortadan kaybolacağını umduklarında, "elbette ki var olan etnik ve dilsel toplulukların 'ortadan kalkmasını' (bu saçma olacaktı!) değil, halkların *siyasal* sınırlamalarını kastettiler. (*Manifesto*'nun sözleriyle) 'kamu gücünün siyasal karakterini kaybedeceği' ve bu anlamda da *devletin söneceği* bir toplumda ayrı 'ulusal devletlerin' hiçbir yeri olamaz" (Rosdolsky, 1965, 335; farklı, "minimalist" bir yorum için bakınız: Bloom, 1941, 26).

Marx ve Engels'in bu enternasyonalist görüşü sapkın "tek yönlü ve Avrupa merkezci" bir ideolojiye değil, sosyalist, sınırların olmadığı, yalnızca ulusal antagonizmaların ve çatışmaların değil, uluslar arasındaki ekonomik, toplumsal ve siyasal (ama kültürel değil) farklılıkların da ortadan kaybolacağı bir dünyadaki *hümanist umuda* dayandırıldı (Bkz. Löwy, 1981, n. 14).

İrlanda örneği, ulusal fenomen konusunda Marx ve Engels'de bulunabilecek farklı bir teorik yaklaşımı aydınlatır.Onları İrlandalıları tarihsel bir ulus olarak görmeye götüren ölçüt *ekonomik* değil, esas olarak *siyasal* idi. Çıkış noktaları, İrlanda halkının bağımsız bir ulus olma isteminin anlaşılmasıydı. İrlanda'da milliyetçilik Britiş emperyalizminin uyguladığı *denasyonalizasyon* süreciyle doğru orantılı olarak güçlendi. Bu süreç, adanın yalnızca ekonomik bozuluşunu değil, İngilizce konuşmak için Kelt dilini terkeden İrlandalıların gerçek bir dilsel asimilasyonunu bile belirledi. Engels yazdı: "En vahşi baskıdan, yok etmek için her girişimden sonra İrlandalılar, sanki onları ezmek için üzerlerine sürülen askerlerden yalnızca güç alıyorlarmışçasına nefeslenip kendilerini tekrar ileri attılar" (Engels, 1975, 192). Bu durumda, ulus kavramı *nesnel* ölçütlere (ekonomi, dil, toprak v.b.) göre tanımlanmadı, ama daha ziyade *öznel* bir unsur üzerine oturtuldu: İrlandalıların kendilerini Britanya'dan kurtarmak isteği. "Ekonomik indirgemeciliğin" herhangi bir işaretini bulmanın zor olduğu bu anlayışta buna karşılık ulusal kimlik ve duygunun önemi vurgulandı. 1939'da, Trotskiy ABD'deki Zenci sorunu konusunda C. L. R. James ile bir tartışmasında "bu konuda soyut bir ölçüt belirleyici değildir, ancak tarihsel bilinç, hisler ve grup dürtüleri daha önemlidir" diye tartışarak aynıyöntemi benimsedi (Trotskiy, 1978, 28). Gerçekte, ulusal fenomenin iki temel marksist yorumu- bir yanda Kautski ve Stalin'in ekonomik ve determinist teorisi, öte yanda Bauer ve Trotskiy'in tarihsel ve kültürel teorisi- her ikisi de, yetersizliği ve değişkenliği evrimci ya da diyalektik bir şekilde geliştirilebilecek klasik marksist yaklaşımdan doğar.

Marx'ın görüşlerinin parça parça ve eksik değil, sistematik ve uyumlu "evrimci" bir bütün olduğunu kanıtlamak girişiminde, Nimni, onun (ve Engels'in) "temel teorik önermesinin her ulusal devletin kapitalist üretim tarzı ve burjuva hegemonyasının evrenselliğiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunu" savunur. Ona göre, bu, Marx'ın ve Engels'in "İrlandalıların ve Polonyalıların self-determinasyon hakkını kararlı savunuşunu" ve aynı zamanda da "Güney Slavlarına acımasız davranışını" açıklar. Bu durumda, "burjuva hegemonyasından" dolayı İrlandayı desteklemekten uzak olan Marx, İrlanda ulusal ve tarımsal mücadelesindeki hegomonik güçler Fenianların sosyalist bir eğilimle karakterize olmalarından (negatif bir anlamda, toprağın mülk edinimine karşı olarak) çok mennundu (Marx, n.d., 323). Sırp ve Bohemya milliyetçiliğini değil de, Polonya'yı destekleme nedeni ekonomik değil ("kapitalist ekonominin evrenselliği") yalnızca siyasal idi: Polonya ulusal hareketi, bu arada ötekiler Marx tarafından çarizmce yönlendiriliyor olarak görülürken, anti-çaristti. Güney Slavları örneğinde, onun bu siyasal tutumunun yanlış olduğunu ileri sürebilirsiniz; ancak, bunun, "marksizmin klasik epistemolojisi" şöyle dursun, genel "evrimci" ve Avrupa merkezci" (bu arada yeri gelmişken, Polonya, söz gelimi, Bohemya'dan neden daha fazla Avrupalı olsun?) görüşün mantıki sonucu olduğu bile kanıtlanamaz.

4 - "Tarihsel olmayan uluslar" teorisi bağlamında, Nimni'nin argümanında temel bir çelişki vardır: bir yanda, bu teorinin,marksizmin

"evrensel toplumsal dönüşüm süreçleri" ile "marksist epistemoloji"nin "açık bir etkisi" olduğunu yazar . Fakat iki sayfa sonra bu Hegelyan kavramlaştırmanın "tarihsel materyalist tarih anlayışına doğrudan ters düştüğü" gözleminde bulunur! Hatta "tarihsel materyalizmin kurucularının eserlerinde" böylesi "idealist spekülasyonların" yankı bulmuş olmasını görmeyi "tuhaf" olarak düşünür . Bu son tezde tamamıyla hemfikiriz, ancak bu tez, birincisiyle açık bir şekilde uyumsuzdur.

Öteki sorun, Nimni'nin bu konuda çok az bir kanıt göstererek, Marx'ın "tarihsel olmayan halklar" konusunda Engels ile aynı görüşleri paylaştığında ısrar etmesidir. Onun argümanını inceleyelim:

a) Marx ve Engels'in "böyle temel bir konuda anlaşamadıkları düşünülemez". Bu tartışılır birşeydir. Marx'ın bu teoriyi onayladığını ya da onaylamadığını (ya da bir konum almaya önem vermediğini) gösterecek hiç bir şey yoktur: Gerçek, *onun yazılarında bu deyimi kullanmadığıdır.* Bu nedenle de böyle bir görüşü ona atfetmek keyfidir. Marx ve Engels arasındaki farklılıklar-herhangi bir açık anlaşmazlığı ister istemez gerektirmeksizin-marksist felsefeciler ve bilim adamları tarafından bir çok konu hakkında gözlemlendi. Bunun ulusal sorun konusunda "düşünülemez" olmasının hiç bir nedeni yoktur.

b) "Marx, aynı zamanda da küçük ve Avrupa dışı ulus toplulukları aşağılayıcı bir suçlamaya girdi", "kaba bir dil kullandı", "etnik azınlıklara karşı tahammülsüz ve hoşgörüsüzdü". Nimni, örnek olarak da, İspanyollar, Meksikalılar ve Çinliler hakkındaki bazı sözleri aktarır. Bir kere, bu ulusların hiçbirisi "etnik bir azınlık" değildir ve hiçbirisi de ne Marx ne de Engels tarafından "tarihsel olmayan" olarak görülmediler (daha o zamandan devlettiler). Ayrıca İspanyollar-ne coğrafi olarak ne de tarihsel olarak-"küçük" ya da "Avrupa dışı" bir ulus değildir!

Bunun da ötesinde, Çin hakkındaki alıntı Nimni tarafından bağlamının tamamen dışında ele alınmıştır: Çin'e karşı aşağılayıcı olmaktan uzak olan bu makale Avrupa halkının yakın başkaldırısının, şimdi var olan başka her hangi bir siyasal nedenden daha çok muhtemelen -Avrupa'nın tam zıddına- Göksel İmparatorlukta (Çin- çev) şu anda yaşanmakta olana bağlı olabileceği öngörüsünde bulunuyor... Çin devriminin kıvılcımı mevcut endüstriyel sistemin aşırı yüklü maden ine sıçratacağı ve yurt dışına yayılarak Kıta'daki siyasal devrimlerin bunun hemen arkasından geleceği uzun zamandır hazır olan genel bunalımın patlak verişine neden olacağı güvenle öngürülebilir (Marx, 1969, 67, 73). "Avrupa merkezci" olmaktan uzak olan bu öngörü Marx'ın ve izleyicilerinin aşırı derecede iyimser başka birçok öngörüleri gibi ne yazık ki bütünüyle yanlış- 1960'ların en uç "üçüncü dünyacılığına" şaşırtıcı bir şekilde yakın.

Doğrudur, Marx, Çin ulusundan sık sık "yarı-barbar" lar olarak söz eder; ancak 1858'de Çinlilerin İngiliz emperyalizmine karşı savaşı hakkında yazarken bu ulusun "ahlak ilkesine dayandığı" ve "ahlaki güdülerle hareket ettiği" (afyon ticaretini kabul etmemek) gözle-

minde bulunur, bu arada "üstün modern toplumun temsilcisi en ucuza almanın ve en pahalı pazarda satmanın ayrıcalığı için savaşmaktadır" (Marx, 1969, 343-4). Birçok ulusa referansta hem Marx'ta hem de Engels'de her türden "aşağılayıcı sözleri" bulabileceğiniz şüphesizdir; aynı şekilde, onların özel mektuplarının bazı dehşet verici ifadeler içerdiği de doğrudur, örneğin Lassalle için "esmer Yahudi " demek gibi. Ancak inanmıyoruz ki birisi bunlardan bir "teori" çıkarabilsin, özellikle de, büyük "tarihsel ulusların" da (Fransa, İngiltere, Almanya) onların "aşağılayıcı" sözlerinden nasibini aldığını düşünüyorsa.

Marx'ın 1840'lar ve 1850'lerdeki yazılarının bazılarında Güney-Slav uluslarının çok olumsuz bir değerlendirilişinin olduğu da aynı şekilde doğrudur, ancak bu, herhangi bir genel "evrimci, ekonomik ve Avrupa merkezci felsefeye organik olarak bağlanılmadı. Bu daha ziyade onun Çarist karşı-devrimden ve Çar'ın bir oyuncağı olarak Panslavizm'den saplantı halindeki korkusunun *ad hoc* ürünüdür. Rusya'da devrim umutları cisimleşmeye (1870'den sonra) başlar başlamaz, bu olumsuz değerlendirme onun yazılarından bütünüyle kaybolur.

5 - Engels'in "tarihsel olmayan halklar" denilenlere yaklaşımı çok farklıydı. Onun terminolojisinde bu terim "bağımsızlık ve yaşamsallığın tarihsel, coğrafik, siyasal ve endüstriyel öncüllerinden" yoksun ulusları belirtiyordu. Engels yazdı: "Kendi tarihlerine asla sahip olmamış, uygarlığın birinci ön aşamasına geldiklerinde hali hazırda yabancı egemenliği altında bulunan ya da yabancı boyunduruğuyla uygarlığın birinci aşamasına girmeye zorlanmış uluslar *(Völker)* yaşamsallığa *(Lebensfahigkeit)* sahip değildirler ve bağımsızlığın herhangi bir biçimini asla elde edemeyeceklerdir" (MEW, 1957, Bd. 6, 275). Engels, yabancıbir devletin siyasal egemenliğini tarihlerinde sürekli olarak gören ve onun kanaatince de, toplumsal olarak ve ekonomik olarak, daha ileri uluslarca mahkum olan uluslardan söz ediyordu.

Engels devam etti:

> "Avrupa'da hiçbir ülke yoktur ki şu ya da bu köşesinde bir ya da birkaç halk kesimine *(Völkerruinen)* , daha sonra tarihsel gelişimin ana aracı olan *(Tragerin der geschichtlichen Entwicklung)* ulus tarafından ezilen ve esarette tutulan eski bir nüfusun kalıntısına sahip olmasın. Tarihin akışında acımasızca ezilen bir ulusun bu kalıntıları, Hegel'in söylediği gibi hakların bu kalıtsal kesimleri *(Völkerabfalle)* daima karşı-devrimin fanatik bayraktarları olurlar ve tam yok oluşlarına ya da ulusal karakterlerinin kaybına *(ganzlichen Vertilgung oder Entnationalisierung)* kadar öyle kalırlar, tıpkı onların geneldeki bütün varlığının büyük bir tarihsel devrime karşı bir protesto olması gibi" (MEW, 1957, Bd. 6, 172).

Engels'e göre, bu kategori İskoçya'nın Keltlerini, Bretonları, Baskları, Doğu Avrupa'nın Yiddish dili (İbranice ile karışık bir Alman lehçesi, çev.) konuşan Yahudilerini ve özellikle de Güney Slavlarını

kapsıyordu.

Engels'e göre, 1848'de, Slavlar (Polonyalılar hariç) gericiliğin yanında Çarizm ile müttefikken, büyük Avrupa ulusları devriminin yanındaydılar. Engels, 1848'de bu ulusal hareketlerce oynanan "vendean" (krallık yanlısı, çev.) rolün toplumsal nedenlerini kavramaya çalışmadı, bunu sadece, onların varsayılan "karşı-devrimci" doğasından çıkardı. 1848 devrimlerinin başarısızlığının, Güney Slavlarının hiç de "vendean" doğası olmayan kesin nedenleri vardı.Daha doğrusu, bu yenilgi tarihsel bir bağlamla ilişkiliydi: Avrupa burjuvazisinin devrimci potansiyelini tüketmiş (gündemdeki ana sorunları, ulusal sorunu ve tarım sorununu çözmeye olanak bulamayarak) olduğu ve proletaryanın henüz iktidarı almaya hazır olmadığı bir çağ. Başka bir deyişle, vakit bir burjuva devrimi için çok geç ve sosyalist bir devrim için çok erkendi (Bkz. Löwy, 1981 b, 27).

Engels'in "tarihsiz" halklar teorisi, onun temel tutarsızlığını gösteren Roman Rosdolsky tarafından parlak bir şekilde eleştirildi. O, Doğu Avrupa'daki devrimin kendine özgü çelişkilerinin ışığında 1848 başkaldırıları sırasında Slavonik ulusal hareketlerce oynanan gerici rolü açıklar: kendi özgürlükleri için savaşan Polonyalılar ve Macarlar gibi bazı uluslar başka miliyetleri ve kendi bağırlarındaki etnik azınlıkları bastırdılar.Polonyalıların ve Macarların öncü toplumsal güçleri öteki "köylü uluslara" karşı olan burjuvazi ve soylulardı. Örneğin, Galiçya'nın Rutenyalıları (Ukraynalılar) Polonyalıların bağımsızlık istemini desteklemediler, çünkü onlar kendi kimlik embriyolarını, hatta Polonyalı toprak sahipleriyle onların sınıf çatışmasında ifadesini bulan ulusal bir kimliği zaten savunuyorlarddı. Sırplar, Hırvatlar, Romenler, Slovaklar ve Güneydoğu Avrupa'nın tüm öteki "köylü ulusları", Alman ve Macarlara karşı aynı tutumu aldılar. Gerçekte, bu "tarihsel olmayan halklar" denilenler, burjuvaziden ve soylulardan bir toprak reformu elde etmiş olsalardı, devrime katılacaklardı, fakat Alman, Polonya ve Macar ulusal hareketlerinin şovenist ve tutucu önderliği bunu kabul etmeyecek ve köylü kitlelerini çarist karşı-devrimin kollarına itecekti.Pan-Slavist hareketin toplumsal kökenlerini -marksist bir yöntemle- kavramak yerine Engels iki kategoriye dayanan bir Avrupa haritası çizdi: "devrimci uluslar" ve "tarihsiz halklar". Birincisi tarihsel olarak yaşayabilir görüldü; ikincisi ise geçmişin ölü parçaları sayıldı. "Tarihsiz halkların" gelecekteki bir uyanışı olasılığını a priori yadsıyan bu tutum tamamıyla anti-diyalektiktir. Büyük bir aktarmalar listesiyle Rosdolsky, 1848'den sonra bile Engels'in Doğu-Orta Avrupa'daki devrim görüşünü aynı ittifaklarla (ilk planda Polonyalılar) ve aynı düşmanlarla (Çarlık Rusyası ve Pan-Slavist hareket) temelde bir Alman devrimi olarak koruduğunu gösterir (Bkz. Rosdolsky, 1979, 125).

Daha 19. yüzyılın sonunda, Balkan ülkelerinde sosyalist hareketin doğuşuyla karşı karşıya kalan Kautski, Engels'in hatasını açıkça eleştirdi (Bkz. Haupt, 1980, 185). Ulusal sorun konusundaki görkemli eserinde Otto Bauer, farklı Slavonik miliyetlerin sosyal ve kültürel gelişimini (yani onların modern yaşama uyarlanışları) tanı-

yarak Engels'i eleştirdi (Bauer, 1975, I, Ch. 3). Rosdolsky, Engels'i eleştirisinde başkabir argüman getirir: Cromwell devrimi sırasında İrlandalıların (ulusal hakları yalnızca Marx ve Engels tarafından desteklendi) 1848'de Avusturya Slavlarının onadığından daha az bir gerici rol oynamadığını açıklar. Bununla birlikte onlar daha sonra ulusal bir anti-emperyalist hareket yükseltti (Rosdolsky, 1979, 116). *Neue Reinische Zeitung*'un tutumunun eleştirisi yoluyla Rosdolsky, 1848 devrimindeki ulusal sorununparlakbir marksist analizini çıkarır. Nimni'nin düşündüğü gibi Engels'in "tarihsel ve tarihsel olmayan" uluslarının "paradigmatik tuzağı"na tekrar düşmekten uzak olarak çok açık bir sonuca varır: geschichtlosen Völker teorisi idealist tarih anlayışının bir kalıntısından ve bu nedenle de marksizmin teorik sistemindeki yabancı bir yapıdan başka bir şey değildir (İbid., 121). Nimni'nin, Güney Slavonik uluslarına karşı Engels'in tutumundaki positivist evrimciliğin, ekonomik determinizmin ve Avrupa merkezciliğin bazı öğelerini açığa vuran ifadesiyle hemfikir olabiliriz.Şüphesiz, Marx'ın arkadaşı 19.yy. Avrupa'sının kültürel önyargılarını içselleştirdi, ancak bu tutumu genellemek yanlış olur: "tarihsiz halklar" kavramı Engels'in ulusal soruna yaklaşımının yalnızca bir yönünü oluşturur.

19.yüzyılın sonundan itibaren marksist fikirler etnik ekstrateritoryal azınlıkları ve Doğu-Orta Avrupa'nın "tarihsel olmayan ulusları" denilenler arasında geniş ölçüdeyayıldı.Bu uluslardaki işçi hareketi ve sosyalist entelijensiya ezilişlerini açıklamanın, kültürel kimliklerinin oluşumunun tarihsel sürecini kavramanın ve sonuçta da hem toplumsal hem de ulusal kurtuluşlarının bir projesini geliştirmenin en iyi entellektüel kaynağını marksist teoride buldu. Kültürel-ulusal özerklik kavramı ilk olarak Slavlar (Avusturya Sosyal Demokrasisi Slavonik Federasyonu), Yahudiler (Bund), Ermeniler ("Spesifistler") gibi ezilen milliyetlerin marksist akımları tarafından yaratıldı. Ukrayna (Rosdolsky, Bohemya (Smeral), Bulgaristan (Blagoev), Romanya (Dobrogeanu-Gherea), Gürcistan (Jordania) sosyalistleri ve aynı şekilde Avusturya-Slavonik (Kristan) ve Rus-Yahudi (Medem-Borokhov) sosyalistleri marksizmi onların farklı ulusal gerçekliklerini çözümlemek için kullandılar (Özellikle bkz. Weill, 1987). "Tarihsiz halklar" teorisinin onlar bakımından tamamen yanlış ve yararsız olduğu açığa çıktı, ancak bu, ulusal sorun konusundaki marksistteoriyi tümden reddetmek için iyi bir sebep değildi. Dünya savaşları arasındaki yıllarda ulusal sorunun teorik çözümlemesinin geliştirilmesine çok katkıları olan İspanyol marksistleri Andreu Nin (Katalan) ve Arenillas kardeşlerdi (iki Bask) (Bkz. Nin, 1977, özellikle 70-72; Arenillas, 1978). Ulusal sorun konusundaki marksist tartışma, Engels'in ölümünden sonra, herşeyden önce etnik azınlıklar ve ezilen ulusların sosyalistleri tarafından ileri götürüldüyse, bu, konu hakkındaki klasik marksist yazıların bazı sınırlarının olduğu ve sorunu çözmediği (ki çok açıktır) anlamına gelir, fakat aynı zamanda da marksist teorinin ulusal meseleleri ele almada vazgeçilmez olduğu anlamına da gelir.

6 - Sonuç olarak : Marx ve Engels tarafından geliştirilen ulus kavramı muğlak ve eksikse, Engels'in "tarihsel olmayan" halklar teorisi

marksizme bütünüyle yabancı bir pseudo-tarihselci metafizikse, onların ulusal sorun konusundaki düşüncelerinden geriye ne kalıyor? Şimdi, klasik marksist yaklaşımı sentezleştirmeye çalışacağız.

1867'de İrlanda sorununa tekrar döndüklerinde Marx ve Engels temel bir teorik noktayı çıkardılar: ezen/ezilen uluslar ayrımı (dikotomisi). Onlar, İrlanda'nın sömürge egemenliğine alınmasında yalnızca İrlanda halkının ezilişinin kaynağını değil, aynı zamanda da İngiliz işçi sınıfının, 19. yüzyılın ikinci yarısında dünyanın sayıca en çok ve en örgütlü proletaryasının güçsüzlüğünü açıklamanın temel unsurunu gördüler. İngiliz işçi sınıfının İrlandalılara karşı şovenizmi ve ulusal üstünlük duyguları, İrlanda'da egemenliğini sürdürmek ve İngiliz proletaryasını ezmek için bu antagonizmayı kullanan Britiş burjuvazisince beslenildi. Marx 1870'de şöyle yazdı:

> İngiltere'deki her endüstriyel ve ticari merkez şimdi iki düşman kampa bölünmüş bir işçi sınıfına sahip; İngiliz proleterleri ve İrlanda proleterleri. Sıradan İngiliz işçisi, onun yaşam standardını düşüren bir rakip olarak İrlanda işçisinden nefret ediyor. İrlanda işçisi ile ilişkide, İngiliz işçisi kendisini egemen ulusun bir üyesi olarak görüyor ve bu yüzden de kendisini İrlanda'ya karşı kapitalistlerin ve aristokratların bir aletine dönüştürüyor, böylece de onların kendi üzerindeki egemenliğini güçlendiriyor...
>
> Bu antagonizma, İngiliz işçi sınıfının örgütlülüğüne rağmen güçsüzlüğün gizidir. Bu gizledir ki kapitalist sınıf iktidarını sürdürüyor ve bu sınıf, bunun tamamen bilincindedir (Marx-Engels, 1965, 236-7).

Böylece Marx, Lenin'in ulusal kendi kendini tayin hakkı teorisinin temeli olacak olan iki kavramı formüle etti: a) Başka bir ulusu ezen ulus özgür olamaz (Engels, bir halkın bir başkasını egemenliği almasını "taihsizlik" olarak gördü; b) ezilen ulusun kurtuluşu, ezen ulusun bizzat kendisi içinde sosyalist devrimin bir önkoşuludur.

Günümüzde, bu yaklaşım önemini ve geçerliliğini hala koruyor, marksizmin gelişiminin ve teorik zenginleşmesinin kesinlikle gerekli bir önkoşulu olarak kalıyor. Bu metodolojik yaklaşım ne ekonomik deterministtir ne de Avrupa merkezcidir, enternasyonalizme inananlar için yeri doldurulmaz bir pusula sunuyor yalnızca. Fransa'da Yeni Kaledonya Kanaklarının, İsrail'de Filistinlilerin, SSCB'de Ermenileren ve Baltık milliyetlerinin, Yugoslavya'da Kosova Arnavutlarının, İran, Irak, Suriye ve Türkiye'de Kürtlerin kendi kendini tayin hakkını desteklemezsek; sonuncusu ama daha az önemli olmayanı, ABD'de Nikaragua ve Salvador'da Amerikan askeri müdahalesine karşı mücadele etmezsek kendimizi marksist olarak göremeyiz. Nimni, bu sonuçta -öyle olmasını umutederek- bizimle hemfikirse marksizmi reddetmeksizin Marx ve Engels'in ulusal soruna yaklaşımını eleştirmenin mümkün olduğunu kabul etmelidir.

Çeviri:**Turan Kocaoğlu**

Kaynakça:

Arenillas, J.M. ve J.L. Arenillas. 1978. *Sobre la cuestion nacional en Euskadi*. Barcelona: Editorial Fontamara.

Bauer, Otto. 1975. "Die Nationalitatenfrage und die Sozialdemocratie, *Werkausgabe* içinde Vol. I, ch. 3. Wien: Europaverlag.

Bloom, Solomon F. 1941. *The World of Nations: A Study of the National Implications in the Works of Karl Marx*. New York: Columbia University Press.

Davis, Horace B.1967. *Nationalism and Socialism: Marxism and Labor Theories of Nationalism to 1917*. New York: Monthly Review Press.

Engels, Friedrich. 1975. "Note per la 'Storia d'Irlanda' " Karl Marx and Friedrich Engels, *L'Irlanda e la questione irlandese* içinde. Mosca-Roma: Progress/Editori Riuniti.

Gallissot, Rene. 1976. *Marxisme et Algerie*. Paris: Union Generale d'edition.

Gramsci, Antonio. 1967 (1918). "La rivoluzione contro il *Capitale*. " *Scritti politici* içinde. Roma : Editori Riuniti.

Haupt, George, 1980. "Parti-guide:le rayonnement de la social-democratie allemande dans le sud-Est europeen. " *L'historien et le mouvement social*. Paris : Maspero.

Haupt, George, and Claudie Weill.1974. "L'eredita di Marx ed Engels e la questione nazionale." *Studi storici*, XV:2.

Löwy, Michael. 1976. "Marxists and the National Question. " *New Left Review*, No. 96.

-.1981a. "Marx and Engels: Cosmopolites." *Critique*, 14.

-.1981b. *Uneven and Combined Development: The Theory of Permanent Revolution*. London:Verso.

Marx, Karl. 1974. *Capital*. Vol. I. London: Lawrence and Wishart.

-.1969 (1863). "Revolution in China and in Europe" Shlomo Avineri, ed., *Karl Marx on Colonialism and Modernization* içinde. New York: Anchor Books.

-.1867 (November 30).Letter to Engels. Karl Marx and Friedrich Engels, *On Colonialism* içinde. Moscow: Foreign Languages Publishing House, n.d.

Marx, Karl and Friedrich Engels. 1965. *Selected Correspondence*. Moscow: Progress Publishers.

MEW: Marx, Karl and Friedrich Engels.1957. *Marx and Engels Werke*. Berlin: Dietz Verlag.

Nimni, Ephraim. 1989. "Marx, Engels and the Natioal Question." *Science and Society*, 53:3. 297-326.

Nin, Andrew. 1977. *Los Movimientos de emancipacion nacional.* Barcelona: Editorial Fontamara.

Rodinson, Maxime. 1968. "Le Marxisme et la nacion. "*L'Homme et la societe*, Janvier-mars.

Rosdolsky, Roman. 1979. *Zur Nationalen Frage. Friedrich Engels und das Problem der "geschichtslosen" Völker.* Berlin: Olle and-Wolter.

-.1965. "Worker and Fatherland: A Note on a Passafge in the Communist Manifesto." *Science and Society*, XXIX:3 (Summer).

Shanin, Teodor, ed. 1984. *Late Marx and the Russian Road: Marx and the "Peripheries of Capitalism".* London: Routledge and Kegan Paul.

Traverso, Enzo. 1984. "Socialismo e nazione: Rassegna di una controversia marxista." *Il Ponte*, XL:l,

Trotsky, Leon. 1978. *On Black Nationalism and Self-Determination.* New York: Pathfinder.

Weill, Claudie. 1987. *L'internationale et l'autre: Les relations inter-ethniques dans la IIe Internationale.* Paris: Arcantere.

Irak'ta Kürtler

David McDowall

The Kurds , Minority Rights Group, Report No. 23, 1990

Irak, içişlerinde Kürt haklarını İran veya Türkiye'dekinden daha büyük oranda tanımıştır.Ne var ki son yıllarda kendini Kürtlerle daha büyük çatışmalar içinde buldu ve sonuç olarak Kürtlere yönelik baskılarıyla daha yaygın olarak tanındı. Bununla birlikte başka yerlerdeki gibi Kürt sorununun ikinci önemli boyutu, Kürt toplumunun içsel çatışmaları ve bunların Kürt ulusal özlemlerinin zararına hükümetle olan çatışmalarla etkileşim biçimidir.

Modern Irak, İngiliz ordusunun fethiyle (1914-18) Osmanlıların Mezopotamya eyaletlerinden doğmuştur. Fetih kolay olmadı ve Bağdat'ın düşmesi 1917'yi buldu. 1918 Mayıs'ında Kerkük ele geçirildi ve Osmanlı protestolarına rağmen Mondros ateşkesinden birkaç gün sonra (30 Ekim 1918) Musul alındı. Birkaç hafta içinde Osmanlılar kuzeyde Zaho'ya kadar tüm Musul bölgesinden çekildiler. Başta İngilizlerin düşüncesi, İngiltere'ye bütün Irak'ın iktisadi bütünlüğü üzerinde ve özellikle Musul bölgesinde yeralan petrol rezervleri üzerinde önemli ölçüde kontrol sahibi olma avantajı sağlayan ve içerik olarak Başkan Wilson'un Ondört Maddesiyle uyumlu bir Arap devleti ve bu Arap devletine gevşek bir biçimde bağlı bir veya daha fazla yarı-özerk Kürt eyaleti oluşturmaktı. Kürt eyaleti oluşturmanın uygun zemini vardı. Yeni oluşturulmuş Milletler Cemiyeti Komisyonu kısa süre sonra şu düşünceye vardı: "Tek başına etnik argümanı dikkate alacak olursak, Kürtler nüfusun 5/8'ini oluşturduğundan varılması gereken sonuç bağımsız bir Kürt devletinin kurulması olmalı" (2)

Daha da ötesi Milletler Cemiyeti Komisyonu, Kürtleri tüm müslüman halklar (Araplar, Türkler, Kürtler) arasında dikkate alınması gereken hıristiyan azınlıkla (Nasturiler ve Kildaniler) en dostane ölçülerle geçinenler olarak görüyordu. Fakat Musul Vilayeti Kürtleri kendi aralarında büyük ölçüde ayrılmışlardı. "Büyük Zap'ın kuzeyinde yaşayan, tartışmalı bölgede yerleşik Kürtler dil, etnik yakınlık ve kişisel ve iktisadi ilişkiler açısından Türkiye Kürtleri ile daha yakından bağlıdırlar. Bu arada Küçük Zap'ın güneyinde yaşayan Kürtlerin İran Kürtleriyle ortak yanları daha çoktur." (3)

Bu iki bölgede bile göçebe aşiretler ile Kürt yerleşik aşiretleri,

köylüler ve şehirlilerin yaşamları farklıdır. Hatta yerleşik birimler bile baskı altında olmaksızın yerel önderlikten yukarıda otorite tanımaya alışkın olmayan klanlara bölünmüştür. Kürt ulusal duyuşu ancak olumsuz bir biçimde ifade ediliyordu: Yabancıların siyasal kontrolüne karşıtlık.

Kürtlerdeki düzensizliği belki de hiçbir şey İngilizlerin kendi himayelerinde olan Kral Faysal'ın tüm Irak kralı olması önerilerinin Kürtler için kabul edilebilir olduğunu benimsetme çabaları kadar iyi ifade edemez. Musul ve Erbil lehte oy kullandı. Kerkük Kürtlerinin ayrı bir Kürt eyaletini yalnızca Süleymaniye Kürtleriyle birleşmeme *koşuluyla* istemeleri ilginç gerçeğine karşın Kerkük kararını geciktirdi. (1923'de Faysal'ın Irak'ı lehinde karar çıktı) Yalnızca Süleymaniye halkı koşulsuz olarak Faysal'a veya herhangi biçimde Irak'a dahil olmaya karşı oy kullandılar. Siyasi çözüm geliştirilirken idare için, İngiltere geleneksel Kürt önderliği ile çalışmayı seçti; başarılı olmadı. Süleymaniye'de İngiltere kendi tavsiye ve emirlerine uyması koşuluyla geçmişte Türkler içinde aynı işi yaptığı için Berzenci'yi valilik yapmak üzere davet etti. Şeyh Mahmut aynı zamanda ağa ve şeyh olduğu için yerel anlamda oldukça güçlüydü. Otorite sahibi olduğu alan dışında kısmen Kerkük, Kufri, Zaho ve Amadiya'dan, Barzan ve Erbil'den diğer aşiret reisleri ile çatışmasına yol açan daha geniş bir alan verildi. Kendi başkenti Süleymaniye'den 20 mil uzaklıkta Halepçe ve Panjwin'de bile rakipsiz olarak otoritesini kuramıyordu ve Bağdat'ta uzun zamandır öne çıkmış, tanınmış aileler vardı, örneğin Babanlar onun emellerine düşmandı. Şeyh Mahmut İngiliz otoritesi için tehdit oluşturduğundan 1919'da görevinden alındı ve Hindistan'a sürgün edildi.

Kürdistan'ın ilk İngiliz idaresi Türk kemalistlerinin 1922'de güneyde Revanduz'a kadar dağlarda Türk kontrolünü yeniden sağlama girişimiyle kesildi. Irak Kürdistan'ının çoğu kargaşa içindeyken ve Türk yanlılarının ellerine geçmeye açık iken İngilizler Şeyh Mahmut Berzenci'yi hatırladılar ve ondan İngiliz çıkarlarına bağlı kalmasını istediler. Bununla birlikte Şeyh Mahmut Türklerle ilişkiye geçip ayaklandı ve ayaklanma ancak ikametgahı bombalandığında bastırıldı. Süleymaniye'de İngiliz kontrolü yeniden kurulunca, Süleymaniye'de geçici Kürt idaresi anlaşmasıyla bölgenin Irak'a katılması kararı alındı. Bu anlaşmanın tek koşulu Şeyh Mahmut dönerse onların görevi sürdürmemeleriydi. İngiltere askerlerini geri çektiğinde Şeyh ve destekçilerinin gazabından korkan bu yönetim derhal istifa etti. 1923 yazında Şeyh Berzenci komşularına saldırmak için ilerlerken, İngilizlerin karşılığı, onu Süleymaniye dışına sürmek oldu. İngiltere Kürt kültürünü, dilini ve alışkanlıklarını bilen Kürt yetkilileri aracılığıyla Iraklı ya da Kürt başka hiçbir gücün yapacak durumda olmadığı denetleyici rolünü üstlendi.Lozan'da kemalistlerle görüşmeler sırasında birkaç Kürt lideri İngiltere'den Irak Kürdistan'ında bağımsız bir Kürt devleti istediler.(4) Rakip Kürt liderleri ise - Bağdat'a yakın olanlar- Irak hükümetine bağlılıklarını taahhüt ettiler. Ne İngiltere ne de Irak mandalığını İngiltere'ye veren Milletler Cemiyeti'nin Kürdistan'ın başka bir yerinde olmasa

bile özellikle Süleymaniye'de hala ilkel biçimde de olsa Kürt ulusal duygularının varlığından kuşkuları yoktu. Bununla birlikte Süleymaniye'de daha eğitimli Kürtlerin oluşturduğu seçmen kitlesi kendisine karşıyken Kerkük Kürtlerinin Şeyh Mahmut şöyle dursun, Süleymaniye Kürtleri tarafından idaresi mümkün değildi. Daha da ötesi Irak'taki tüm Kürt bölgesi ağırlıklı olarak Türkmen veya Arapların yaşadığı ovalardaki şehirlere iktisadi olarak bağlı idi.

Bu yüzden İngiltere Kürtlerin Arap Irak'ına katılmaya ikna edileceklerini umuyordu.Irak hükümeti Kürtlerin okullarda ve yerel yönetimde kendi dillerini kullanmaları (bu farklı birçok lehçenin varlığı yüzünden kolay olmasa bile standardize edilebilmesi kesinlikle olanaklıydı) ve Kürtlerin bölge yönetiminde yeralmaları konusunda Milletler Cemiyeti tavsiyelerine uyacağını taahhüt etti. Fakat bu taahhütler Irak'a kendi bağımsızlığını veren 1930 İngiliz-Irak anlaşmasında içerilmiyordu (anlaşma 1932'de uygulamaya konuldu).Kürtler doğal olarak yazılı güvenceler olmadan kendilerini güvenlikte hissetmiyorlardı.Üstelik, duyarlı oldukları dil sorununda dili standardize etmek, öğretmen yetiştirmek ya da ders kitapları basmak için hiçbir adım atılmadı.1926'da Irak başbakanı Abd el Muhsin El Sadun istifasından kısa süre önce şu açıklamayı yapmıştı:"Tüm Iraklı unsurlara haklarını vermedikçe bu ulus yaşayamaz...Türkiye'nin kaderi bizlere ders olmalı ve Osmanlı Hükümeti'nce yürütülen eski politikalara geri dönmemeliyiz.Kürtlere haklarını vermeliyiz.Resmi görevlileri kendilerinden olmalı,dilleri kendi resmi dilleri olmalı ve çocukları okullarda kendi dillerini öğrenmelidir.Müslüman olsun olmasın tüm unsurlara tarafsızlık ve adaletle muamele etmek ve onlara haklarını vermek görevimizdir."(5)

Tavsiyesine aldırış edilmedi.Bu hükümetin ataletinin yanısıra Güney Irak'taki Şii azınlık da benzeri taleplerde bulunabileceğinden kısmen Kürtlere verilecek özel imtiyazların yarattığı endişedendi.

Şeyh Mahmut Berzenci'nin birleşik bir Kürdistan talebiyle ayaklanmasından hemen sonra Musul Irak'a teslim edildi.1931 baharında mağlup edildi ve kendisi ve ailesi için Güney Irak'ta şehir sürgününü kabul etti.Diğer Kürtler daha ılımlı önlemler istediler.Fakat hükümet pek kulak asmadı.İngiliz yetkilileri hükümetin Kürt olma duygusunu uysallaştırmaya yönelik sinsice adımlarından rahatsız olmuşlardı.Süleymaniye'de belki de işçiler , tüccar kesimi ve şehir halkı gerçekleştirdiği için Irak'ta popüler Kürt istemlerinin ilk gerçek ifadesi olan grevler ve gösteriler gelişti.

Şeyh Mahmut Berzenci'nin tutuklanmasıyla diğer Kürt "ayrılıkçıları" arasında önder konumunu başka bir Kürt reisi yüklendi.Bu adam 1979'da ölümüne kadar adı Kürt başkaldırısıyla eşanlamlı olan Molla Mustafa Barzani'ydi.(6) Barzani yalnızca Bağdat'a karşı uzun direnişinden dolayı değil aynı zamanda ağalığın dünyevi gücü ile dini (ve karizmatik) önderliği birleştiren klasik şeyhlik kurumunun temsilcisi olması açısından da önemlidir.Barzan Kuzey Irak'ta çok eskiden beri kanunsuzluğun ve aşiret savaşlarının olduğu bir yörede

hemen hiçbir hükümetin elinin uzanamadığı bir köydü.Büyükbabası Nakşibendi tarikatının önde gelenlerindendi ve ailenin tanınmasını sağlayan ilk Barzani idi.Kendisine bağlı bir taraftar kitlesi yaratmasının sonucu olarak, o ve torunları bölgenin ruhani ve dünyevi liderleri oldular.Kendisinin de kanıtladığı gibi başka hiçbir Kürt bu denli güç toplayıp, bu kadar Kürdü bir araya getirip, Türk ve Irak hakimiyetinde eski işleyişten yana Kürtlerin canını sıkmayı başaramazdı.

Molla Mustafa'nın otoritelerle ilk çatışması hükümetin hıristiyan Süryani mültecileri Hakkari'den, Barzan'a yakın bir bölgeye yerleştirme çabaları ve bölgeye polis ve vergilendirme sokma girişimlerine bağlı olarak gelişti.(7) O, ağabeyi ve ailesi sınırı aşıp Türklere teslim oldular.Fakat 1933'de affedildiler.Barzani 10 yıl sonra Barzan'a kaçtı ve Barzani ailesinin daha milliyetçi bir renk kazandığının işareti olan, Kürt milliyetçilerinin desteğini alarak hükümetle savaşımını sürdürdü.1945'e kadar aşiretler arası çatışmalara müdahele ederek ihtiyaç maddelerinin dağılımını idare ederek ve Irak ordusunun kendisini bozguna uğratma girişimlerini püskürterek geniş bir alanda etkili biçimde hakimdi. Bununla birlikte 1945'den sonra ,Mehabad'da ortak yazgıya sahip İKDP'nin yanına, İran sınırının ötesine püskürtüldü . Sonraki 12 yılı SSCB'de sürgünde geçirdi.

Ne hükümetin ne de Kürt halkının tutumlarının birbirlerini hoşnut kılmaması anlaşılırdır. Eğitime ve diğer hizmetler sunmaya yönelik hükümet kararları yürütmede yavaş işliyorlardı. Fakat üzerine titizlikle düşüldüğünden sonuçta Kürt toplumuyla çalışma kaçınılmazdı. Eskiden olduğu gibi Kürt yörelerindeki resmi görevlilerin Kürt olması veya Kürtçe konuşabilmesi kuralı şeyhlerin ve ağaların konumunu aşındırmaya başladı ve artık ağa devlet hizmetlerinde aracı işlevini sürdüremediği için devleti güçlendirdi.

Molla Mustafa Irak'a General Kasım tarafından Haşimi monarşisine karşı gerçekleştirilen darbe sonrasında gelebildi. (8) Barzani'nin Kasım'la ve komşu Kürtlerle ilişkileri muhteris bir liderin amaçlarına ulaşmak için devlet ve komşuları tarafından tanınmaya duyduğu gereksinimi yansıtır. Barzani döndüğü andan itibaren Kasım'la yakın ve dostça bir ilişki kurdu. Öte yandan Kürt kuvvetlerine göre sayıca daha fazla olan kendi aşiret taraftarları ve müttefiklerinden (en az 6000 savaşçı adam) sağladığı prestiji kullanarak KDP politbürosunu kendi adamı ve bir zamanlar parti sekreteri olan Hamza Abdullah'ın tekrar partiye alınması ve ardından eski makamına getirilmesi konusunda ikna etmek için henüz legale çıkmamış KDP içinde önemli rol oynadı. Kendisi Abdullah'la ihtilafa düştüğünde ise adamları KDP karargahını etki altına aldılar ve onu görevinden aldırdılar.

Barzani Kasım'ın Arap milliyetçisi ve monarşi yanlısı düşmanlarının yenilgiye uğratılmasında onunla seve seve işbirliği yaptı. 1959 Mart'ında Barzani'nin Kürtleri Musul'da ölü doğan bir başkaldırıyı izleyen katliama yardım ettiler. Barzani daha sonra Kerkük'teki ortak düşmanları Türkmenlere saldırmak için komünistlerle işbirliği

yaptı, bu da yine Kasım'ın işine gelen bir şeydi. Kısa süre sonra bir zamanlar ittifak kurduğu komünistlere karşı Kasım'ın yanında yer aldı. Barzani KDP'nin yasallaştırılması - böylesi parti içindeki ağırlığını daha da arttırıyordu - Haşimiler tarafından kamulaştırılan Barzani topraklarının restorasyonu ve "hükümet karşıtı" Kürtlere karşı destekle ödüllendirildi.

Bu "hükümet karşıtı" Kürtler eski rejimin destekçileri olmalarının yanısıra Barzani ailesinin de uzun süredir düşmanlarıydılar. Bunların bir kısmı, örneğin komşu Zibariler, yüzyılın başından belki de daha öncesinden beri Barzanilerle kan davalıydılar. Ötekilere, Baradost, Herki ve Surçi aşiretlerine ise 1930 ve 1940'larda Barzani'yi yenilgiye uğratmada Haşemilere yardım etmelerinden ötürü kamulaştırılmış Barzan toprağı verilmişti. Böylece çatışma ulusal bileşenlerin yanısıra Kürtlerin uzun süreli iç kavgalarını, farklı Kürt - hükümet ittifaklarını yansıtıyordu.

Barzani 1960'ta Zibari liderini öldürttüğünde Kasım Barzani'yi kısıtlamayarak ve Kürdistan'da karşıt dengeler geliştirmeyerek büyük hata yaptığını anlamaya başladı. Kasım Barzani'yi eski düşmanlarının amansız takibinden vazgeçirmeye çalıştı ve Barzani'nin kimi hasımlarını el altından teşvik etmeye ve sonra silahlandırmaya başladı. 1960 yılının sonuna gelindiğinde Barzani ile kopuşması sır değildi.

1961'de Barzani Kürt bölgesi için gerçek ölçülerde özerklik isteyerek yani anayasa ile Kürt beklentilerini yerine getirmeye çalıştı. Fakat sonrasında Kasım'ın artık asgari ölçülerde bile kendisiyle işbirliğine isteksiz olduğunu anladı. Çünkü Barzani'nin isteklerine razı olmak Kürt çevrelerinde ve özellikle KDP içinde Barzani'nin prestijini ve gücünü daha da arttıracaktı. Kasım zaten Kürt haklarını tanıma konusunda önceki rejimden ileri gitmişti.Kürt faaliyetleri keskin biçimde artmıştı. Yeni anayasa Kürtlere görülmemiş bir konum sağlıyordu: "Kürtler ve Araplar bu ulus içinde ortaktırlar. Anayasa haklarını Irak Cumhuriyeti çerçevesinde güvence altına alır." (9) Bir kısım Kürtler üst makamlara atanmıştılar. Kürtçe yayınlar dolup taşıyordu.

Kürdistan'da birçok düşmanı olmasına rağmen Barzani bir grup isyankar ağaya güvenebileceğini biliyordu. Bunların bir kısmı Haşimilerin gidişinden pişmandı. Böyle düşünmelerinin pratik bir sebebi vardı. Çünkü Kasım'ın reklamı fazlaca yapılan tarım reformu yasası toprak ağaları sınıfını sarsmıştı. Daha da ötesi Barzani ve bu ağalar halkta hoşnutsuzluk uyandıran yeni toprak ve tütün vergilerinin de kısmen yardımıyla kendi önderliklerindeki aşiret unsurlarına dayanıyorlardı. Dolayısıyla Bağdat destekli Zibarilerle savaşımını Kasım'a karşı yaygın bir ayaklanmaya dönüştürebilmekten hoşnuttu.

KDP ilk başta ayaklanmaya katılmadı ve ancak Kasım'ın partiyi kapatması kendisini buna zorladığında gönülsüzce katıldı. KDP üyeleri ve özellikle politbüro Barzani'nin sürgünden döndükten sonra bu denli kolayca kişisel olarak önderliği ele almasından huzursuzdu.

Barzani KDP içinde 1946'dan bu yana önemli rol oynamıştı ancak kendi geleneksel bakışı ile kentli ve sol kesimler arasındaki çatışmalar hiçbir zaman çözülmemişti. 1946'da Barzani solcuları yenilgiye uğratmıştı fakat 1953'de sürgündeyken aralarında İbrahim Ahmet ve Celal Talabani gibi seçkin politbüro üyelerinin de bulunduğu bu grup kendi kollektif önderliğini öne sürdü. Rahatsızlıkları, Barzani'nin kişilik kültü, gücü ve otokratik yönelimleri gibi konularda başkalarınca da paylaşılıyordu. Bu parti içi demokrasi ile geleneksel aşiret reisliği arasındaki çatışmaydı ve Kürdistan'da milliyetçiliğin daha önceki yıllarında da izlenebilen çatışma KDP içindeki kavgalarda yeni bir ifade kazandı. Bu hoş olmayan ve büyük ölçüde çözümsüz kalan durum ulusal amaçların belirsiz kalması ve milliyetçi mücadeleyi sık sık başarısızlığa uğratan aşiret unsurlarının ve bağlılıklarının hakimiyetiyle sonuçlandı. Kürt isyanları "milliyetçi amaçlarla olduğu kadar şeref ve gurur gibi kavramlar, mali kazanç olanakları ve hükümetin mütecaviz otoritesine karşı bir mücadele isteği ile de hareket ediyordu" (10).

Irak'ın komşuları savaşı kendi çıkarlarına kullandılar. Kasım'a düşman olan Türkiye, Irak Kürtlerinin Bağdat'a karşı savaşlarında ayrılıkçılıklarını kendi Kürtlerine taşımadıkları sürece Türk toprağına geçmelerine izin vererek benimsediği hayırhah tarafsızlıktan hoşnuttu. İran, Türkiye'nin yaptığı gibi Irak Kürtlerinin Kürt ayrılıkçılığının İran'a ihraç edilmemesi koşuluyla birlikte Kürt ayaklanmacılarına karşı destek konusunda daha olumluydu. Barzani de bu koşullar doğrultusunda yürüme konusunda istekliydi.

Bağdat'ın Kürtlere karşı savaşı Irak'taki yaşamın süreğen gerçekliklerinden biri oldu. Kasım, 1963 Şubat'ında kendileri de aynı yıl Abdülselam Arif tarafından devrilen Baasçılar tarafından devrildi. Abdülselam Arif 1964 Şubat'ında Barzani'yle çabucak ateşkes imzaladı.

Ateşkesin kabulü Barzani ile İbrahim Ahmet ve Celal Talabani öncülüğündeki KDP politbürosu arasında keskin bir ayrılığa yol açtı. Bunun resmi gerekçeleri partiye danışılmaması ve Barzani'nin Kürt güçlerini dağıtmayı kabul ederek Kasım'ın 1958'de ettiğinden daha azını teklif eden bir hükümetle anlaşmasıydı. Bu açık eleştirilerin arkasında daha temel neden Barzani'nin çalışma tarzı ve amaçları ile ilgiliydi. Onun stili danışma ve uzlaşma isteyen kent entelijensiyasının milliyetçiliğine tamamen yabancıydı. Barzani'nin tepkisi politbüroyu İran içlerine kadar kovalamak oldu. Irak Kürdistan'ının büyük bölümünü kontrol altında tuttuğundan ve daha büyük ve güvenilir güçleri olduğundan bunu yaparken zorluk çekmedi.

Kentlerde üstünlüğü elinde tutan politbüronun yalnızca alçak tepelerde ve şehirlerde yönetimi elinde tutması şaşırtıcı olmadı. Onun, "siyasal eğitim, köy meclisleri kurma, cehaletle mücadele ve vergi toplama programı hala KDP'ye düşmanca bakan feodal liderleri ürkütüyordu". (11) Önemli bir etken daha vardı. Barzani'nin karargahı kuzeyde yeralırken, politbüro önderlerinin birçoğu Süleyma-

niye bölgesinden geliyordu. İki bölgede ayrı iki lehçe konuşuluyordu: Kurmanci ve Sorani. Geçici uzlaşmalara rağmen Barzani ve KDP Politbüro kavgalarını sürdürdüler, KDP 1967'de Barzani'nin önderliğini reddetti.

Ateşkes tutmadı. Bununla birlikte Barzani kendisi de hükümetle anlaşmaya çalışan Talabani'nin politbüroda otoritesini sarsmak için 1966'da ateşkese razı oldu. Kısa zaman sonra, Bağdat'ın 12 maddelik büyük ölçüde Kürt istemlerini karşılamaya yönelik programını kabul etti. (Temmuz 1966). Fakat başbakan Bazzaz hükümeti programı yerine getiremeden devrildi, ve silahlı çatışmalarla 1968 Baas Darbesi'ne kadar gergin bir ilişki sürdü.

Irak'ta Kürtler ve Baas

Baas ve Barzani kısa ömürlü 1963 Baas hükümeti döneminde birbirlerini tanımışlardı. Şubat 1963 darbesinden hemen sonra her iki taraf gönüllü olarak ateşkesi kabul ettiler ve anlaşma zemini aramaya başladılar. Bununla birlikte bir ön anlaşmadan sonra her iki taraf da yan çizmeye başladı. İki taraf da bir gün kabul ettiklerini ertesi gün reddetti. Baas Barzani'ye güvenmiyordu çünkü 1959'da Barzani Kasım'ın düşmanlarını imha için yardım ettiğinde öldürülenler arasında Baas'ın kendi parti üyeleri de vardı. Barzani, düşmanı Talabani'nin Baas'ın onayıyla Nasır'dan Kürtler için adil bir anlaşma yolunda destek için güvence elde etmeye Kahire'ye gitmesinin de şiddetlendirdiği bir duyguyla, Suriye ve Irak'ı bir birlik içinde toplama görüşünde Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Baas'ın görüşmelerinden hoşnutsuzdu.

Haziran 1963'de Barzani'nin görüşme heyeti tutuklanıp Irak ordusu Barzani güçlerine şiddetli bir saldırıya geçince Barzani ile Bağdat arasında savaş başladı. Barzani ve KDP ordu karakollarına saldırarak, ordu araçlarını pusuya düşürerek ve Barzani karşıtı köyleri yakarak karşılık verdiler; fakat kısa zaman içinde bölgeyi, Barzani'ye düşman aşiretler tarafından önemli ölçüde desteklenen Irak ordusuna terk ettiler. Fakat ordu, kış koşulları, Baas rejiminin iç sürtüşmeleri ve Kürtlerin dağ savaşımındaki ustalıklarıyla durduruldu. Kasım 1963'de Baas'ın devrilmesiyle Bağdat'ın Kürtleri yenilgiye uğratma çabaları boşa çıktı.

Baas rejimi gerçekten Kürtlere daha önceki tüm Iraklı hükümetlerden (veya herhangi bir Türk ya da Irak'lı hükümetten) daha fazlasını teklif etmişti. (12) Baas 1968 darbesiyle iktidara tekrar geldiğinde programının en önemli özelliği Kürt sorununun bir kez daha barışçıl bir tarzda ele alınması teklifi oldu ve eski hükümetin başbakanı Bazzaz tarafından önerilen 1966 barış planını tekrar sunuyordu. Bununla birlikte Barzani'yle tekrar çıkmaza girildi. Her iki taraf da birbirine oldukça şüpheci yaklaşıyordu. Baaslılar Barzani'nin 1963'teki işbirliği yaptığı anti-Baas darbeden sonraki hükümetlerden daha az teklifleri kabul etmeye razı olmasından hınç duydular. Barzani de kendi açısından Baas'ın şimdiye kadar Kürdistan'daki en şiddetli saldırıyı gerçekleştirdiğini ve düşman Kürt aşiretlerinin yardımını istediğini unutamıyordu.

Baas - Barzani savaşımının başka bir nedeni daha vardı. Baas ve KDP'nin Talabani hizbi ideolojik olarak doğal müttefiklerdi, çünkü her ikisi de sol görüşlüydüler ve (ilkesel olarak her zaman) Kürt - Arap kardeşliğini savunuyorlardı.Barzani kolayca kapı dışarı edilebilirdi ve özellikle Talabani'ye husumeti olduğu için bunu kaldıramazdı. Ulusal haklar ve ödevlerin eşitliği temelinde teklif edilen Kürt sorununun barışçıl çözümü için çağrı yapıldığında, Talabani'nin KDP'si bunu hoş karşıladı. KDP'nin Barzani hizbi ise ihtiyatlı ve şüpheci davrandı.

Kuşkusuz Talabani KDP içinde kendi kanadının hükümet tarafından Baas'ın doğal müttefiki ve dolayısıyla Kürtlerin resmi temsilcisi olarak görüleceğini umuyordu. Kürdistan'da Barzani'nin KDP'siyle çatışmalarında ordu tarafından destekleniyordu. Talabani kazanacakmış gibi gözüküyordu. Sayısal olarak az olsa da dağlardaki çoğu Kürt şehrini elinde tutuyordu ve profesyonel bir ordunun desteğine sahipti. Fakat gerçekte yalnızca sayısal olarak daha fazla bir güçten çok aşiret bağlılığı ve Kürtlerin tarihsel liderinin karizmasına bağlılık temelinde ve tabanını en ücra köylülerden alan bir güçle mücadele söz konusuydu. Bunlar dağ savaşında çok sert ve ustalıklıydılar. Ayrıca Barzani dışarıdan önemli ölçüde maddi destek sağlıyordu. Bir destek kaynağı Baas rejimine pek sıcak bakmayan şah, ötekiler ise CIA ve İsrail'di.

Talabani'nin yenilmesine yol açan iki farklı etken daha vardı. 1960'larda başarıyla savaşmış olan birçok Kürt ciddi ciddi Irak ordusunu yenebileceklerine ve bağımsız bir devlet kurabileceklerine inanıyordu. Açıkça Bağdat'la aynı tarafta yer alan Talabani birçok Kürdün gözünde uzlaşmacı durumuna düştü.Böylesine bir mutlak sadakatler dünyasında Talabani rahatlıkla hain olarak değerlendirilebiliyordu ve Barzani için onu böyle tanıtmak zor olmuyordu. Talabani'nin Barzani'ye karşı savaş meydanında başarısızlığı Baas'ın veya Baas içinde güçlenmeye çalışan Saddam Hüseyin'in, her durumda, sorun barışçıl bir şekilde çözülecekse, Talabani'nin bırakılıp Barzani'yle görüşülmesi konusunda ikna olmalarına yol açtı.

1969 sonlarında Barzani'yle yeni diyalog çabaları bir ateşkes ve 11 Mart 1970 barış anlaşması deklarasyonunu getirdi. Bu süreçteki anlaşmazlıklar Kürt ulusal hakları konusunda değil, Barzani'nin hükümetten KDP içindeki Talabani - Ahmet hizbi ile ilişkilerini koparmasını istemesi ve Barzani karşıtı aşiret unsurlarından oluşan düzensiz birliklerin dağıtılması konusundaki ısrarından kaynaklandı. Hükümet taraflar arasında arabuluculuk arzusunu bırakıp, Barzani'nin istemlerine uymalıydı.

İnsani açıdan 10 yıllık çatışmanın maliyeti pahalı oldu. Bir Birleşmiş Milletler heyetine göre 700 köyde 40.000 ev zarar gördü. 300.000 insan yerinden oldu ya da evsiz kaldı. Ayrıca tahmini olarak 60.000 ölü ve yaralı vardı. Sivillerin öldürülmesinin Barzani'nin adamları tarafından yapılabileceği olasılığı reddedilemese de birkaç sivil katliam büyük olasılıkla Irak ordusu tarafından gerçekleştirildi.

Anlaşma Kürtlerin özgür ve eşit ortaklar olacağı Irak Devlet'inin iki uluslu niteliğini tanıyordu ve aşağıdakileri içeriyordu:

1) Kürtlerin devlette anahtar görevlerde yer alması taahütünü içeren hükümete Kürtlerin katılımı

2) Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde Kürtçenin tanınması Kürtçe ve Arapçanın tüm okullarda birlikte öğretilmesi

3) Kürtçe eğitim ve kültürün geliştirilmesi

4) Kürt bölgesindeki resmi görevlilerin Kürtçe konuşma gerekliliği

5) Kürtlerin öğrenci, öğretmen, gençlik, kadın örgütleri oluşturma hakkı

6) Kürt bölgesinin iktisadi gelişimi

7) Kürtlerin köylerine dönebilmesi veya maddi tazminat sağlaması

8) Tarımda reform

9) Anayasada "Irak halkı iki ulustan oluşur: Arap ve Kürt ulusları" biçiminde değişiklik yapılması

10) Gizli radyonun ve ağır silahların hükümete teslim edilmesi

11)Başkan yardımcısının Kürtlerden atanması

12) Bu deklarasyon doğrultusunda eyalet yasalarında değişiklik yapılması

13) Kürt bölgesinin kendi hükümetinin olması

Anlaşmanın hükümet tarafından 4 yıl içinde yerine getirilmesi gerekiyordu (13)

Sonrasında Barzani şu açıklamayı yaptı: "İlk önce onlar (Baasçılar) bize geldiler ve "size öz-yönetim *(self-rule)* vereceğiz" dediler. Bunun tuzak olduğunu söyledim. Anlaşmayı imzalamadan önce bile bunu biliyordum. Fakat (bizim) insanlarımız "Kürt halkı için için özyönetimi nasıl reddedersin" diye sordular."(14) Peki sonrasında Barzani niçin Bağdat'la birlikte yer aldı? Buradan şu sonuç çıkar; Kürtlerin savaş yıpranmışlığına ve İran desteğinin Kürt zaferinden çok Bağdat'la olan rahatsızlıkla sınırlı olduğunun bilinmesine ek olarak Barzani Talabani - Ahmet hizbini yıpratarak kürt hareketi içinde konumunu güçlendirme fırsatını gördü. Hükümet sözünü geri alsaydı, o Kürtlerin tartışmasız lideri olarak dağlara çıkacaktı.

1970'de anayasa değişikliğini üst düzey Kürt yetkililerinin sırasıyla Dohuk ve Erbil valiliği, üç Kürt şehrinin (Süleymaniye, Dohuk ve Erbil) emniyet müdürlüğünün üst düzey KDP üyelerinden oluşması taahhüdünü içeren bir grup anlşma hükmü yerine getirildi. Fabrikalar kuruldu ve tarım reformu hızlandırıldı. Görünüşte gizli anlaşmalara uyuldu. İbrahim Ahmet'in uzun süreli tıbbi tedavi için Londra'ya gitmesiyle Talabani yalnız kaldı ve gazeteleri kapatıldı. Düzensiz Kürt birlikleri, Barzani'nin aşiret düşmanları dağıtıldı. Hükümetin işi ağırdan aldığına ilişkin eleştirilere rağmen, Kürtlerin

rakamları yoruma yer bırakmamaktadır. Anlaşmanın olduğu yıl hastanelerin ve okulların inşaatları başladı ve bu yörede 2700'ün üstünde ev inşa ya da yeniden inşa edildi. Herşey başarıyı sağlamaya yönelik gibi gözüküyordu.

Peki sonra anlaşma neden bozuldu? Kuşkusuz her iki taraf da ötekinin samimiyetinden kuşkuluydu. 1972 yazında ABD İsrail ve İran'ın teşvik ettiği Barzani Kürt bölgesinde kontrolünü güçlendirdi ve dış destekle ilgili provokatif ifadeler kullanarak daha geniş askeri ve siyasal otorite içeren istemlerini arttırdı.

Bağdat'la sorunlar Kürt bölgesinin sınırlı KDP'nin hükümette yer alış tarzı ve İran'la süren Kürt ilişkileri benzeri belirli konular üzerineydi. Bu son sebepten dolayı Baas KDP sekreterinin devlet başkanı yardımcısı adaylığını reddetti. Kürtler başka bir alternatif üzerinde uyuşma sağlayamadılar ve Kürtler -herkes gibi- bu makamın siyasal iktidardan yoksun sembolik bir görev olduğunu anladılar. Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu yerleri belirlemek için yapılan nüfus sayımı bir başka tartışma konusuydu. İlk başta karşılıklı uzlaşmayla tekrar tekrar ertelendi. Baas, Kerkük'ü petrolünü gözönüne alarak Kürt bölgesine bırakmak istemiyordu ve Arap, Kürt ve varlıklı Türkmen nüfusu içinde çoğunluğu kimin oluşturduğunu belirleme konusunda muhtemelen isteksizdi. Türkmenler artık eskiden olanın aksine Kürtlere düşmanca bakmıyorlardı ve bir kısmı Kürt hakimiyetini Baas'a göre tercih edilebilir buluyordu. Barzani, hükümeti demografik dengeyi değiştirmek için Arapları Kerkük'e ve diğer bölgelere yerleştirmekle suçladı ve buna hükümet bunun yerine 1965 ya da 1957 nüfus sayım sonuçlarını kullanmayı önererek karşılık verdi. Anlaşmazlık aynı zamanda Baas tarafından İran'lı olarak kabul edilen fakat Irak vatandaşı olmaksızın Irak topraklarında yaşayan Failli Kürtlerinin kovulması üzerinde yoğunlaşıyordu. Türk ya da İran Kürtlerinin Kerkük gibi kritik bölgelere teraziyi dengelemek için yerleştirilmesi hükümeti ürkütüyordu.

Hükümet ve Barzani güçleri arasında çatışmalar başladı. Kürtler hükümeti Kürt bölgelerinde güçlerini arttırmakla suçladı. Hükümet ise bunu inkar etmekten çok sınır bölgelerinde İran tehditleri gerekçesiyle varlığını doğruladı. Hükümet Barzani'nin kontrolü altında olan ve ateşkese dek *peşmerge* (Kürt özgürlük savaşçıları; tam çeviriyle "ölümü göze alanlar") olan sınır bekçilerinin İran'ın sınır tecavüzlerinde yardım ettiklerini düşünüyordu. Bağdat'a baskı uygulaması için İran'a yardım konusunda Barzani'den doğallıkla kuşkulanılabilirdi.

29 Eylül 1971'de Barzani'ye başarısız bir suikast girişimiyle durum kötüleşti. Hükümet bariz ve başlıca şüpheliydi. 1972'de ikinci bir girişim oldu ve Baas yerine getirilmiş olan ve olmayan anlaşma maddelerini sıralayarak "iki parti arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmeden önüne geçmek için" Eylül'de çağrıda bulundu. (15) Ayrıca sınırdan geçmeye devam eden silahlarla ilgili ve başka delillerle Kürt - İran ilişkisini öne sürdü ve peşmergeler tarafından gerçekleştirilmiş bazı önemli tecavüzler ve hükümete yakın bilinen köylerin

yakılması ile ilgili ciddi suçlamalarda bulundu. Hükümet bu iddialar doğru olsun olmasın sınırın hemen kapatılmasını, KDP'nin disiplini sağlamasını ve kendi destekçilerine adil davranmasını istedi. KDP ise en önemlisi Kerkük ve çevresinin Araplaştırılması olan benzeri bir sürü suçlamayı hükümete yöneltti. Dışardan birisi için gerçekte hangi tarafın samimi olduğunu çıkarabilmek olanaksızdı. Her iki taraf da büyük ölçüde güvensiz görünüyordu. Anlaşmazlık gittikçe büyüdü. Sovyetlerin aracılık çabaları başarısızlıkla sonuçlandı.

Diğer dış güçlerin Irak - Kürt sorunuyla ilgili olmaları Baas'da Barzani'nin anlaşmanın ilk günlerinden beri devlet karşıtı tavır aldığı sanısının gittikçe güçlenmesine yol açtı. Bu tavır şunları içeriyordu: İran'ın Savak ve İsrail'in Mossad'ı yardımıyla Irak ve silahlı güçleri hakkında bilgi toplamak için sofistike bir istihbarat örgütü oluşturulması; Amerikan yardımı karşılığında Kerkük petrol sahasını Amerikan şirketlerine açma açık taahhütü; 1971'den beri Amerikan yardımı istemleri. 1972'de Irak petrol şirketinin ulusallaşmasıyla ABD Barzani'ye yanıt verdi. ABD özellikle İran ve İsrail'le ilişkileri dolayımında bölgede çıkarlarına zarar verebilecek Irak tehlikesini nötralize etmek istiyordu. 1972'de İsrail'in Barzani'ye ayda 50.000 dolar yardım yaptığı gerçeği CIA kaynaklı bir rapor olan Amerikalı köşe yazarı Jack Anderson'un raporuyla açığa kavuştu. Gerçekte İsrail'in silah ve danışman yardımı 1960'lara dek uzanır. Kürtler için bu destek trajedisinin anlamı şuydu: Bu yardım Barzani'nin özerkliği sağlayabilmesi için değil Bağdat'a karşı savaşımında teşvik etmek için yapılıyordu. Kürtler tamamen başarıya ulaşsalardı, ABD, İsrail ve İran'ın hepsinin istedikleri, Baas'a karşı denge faktörü olmaktan çıkacaklardı. Bu yüzden hem Kürtlerin Bağdat'la savaşımlarını sürdürmeleri hem de onların hiç kazanmamalarını sağlamak yaşamsal önem taşıyordu.

Irak'ın en büyük düşmanları olan bu güçlerle Barzani'nin görüşmeleri Bağdat'ta olabilecek en büyük endişeyi yarattı. Baas Kürtlerle tekrar tam anlamıyla bir savaşa girmekten çekiniyordu. Sivil kanat böylesi bir durumda partinin askeri kanadının iktidarı alma fırsatı edineceğinden çekiniyordu ve her iki kesim de bunun 1963'de olduğu gibi Baas karşıtı bir darbeye yol açacağından endişeleniyorlardı.

1974 başlangıcında Kerkük petrol üretiminin ulusallaştırılmasının etkisiyle bunalım başgösterdi. Barzani ve KDP "petrol gelirlerinin orantılı dağılımı" konusunda ısrar ederlerken, Baas bunların merkezi otorite altında tahsis edilecek ulusal kaynaklar olduğu konusunda ısrar ediyordu. Baas bu konuda çok duyarlıydı çünkü petrolün kullanımını bir Amerikalı şirkete devretme niyetini çoktan ifade etmiş olan Barzani'ye petrolünün bir kısmını ya da tamamını vermesi çok zordu. Baas "Kürt iddialarının bir konfederasyon kurulmasıyla aynı anlama geldiği" görüşündeydi. (16) Diğer anlaşmazlık konusu KDP'nin talep ettiği otonominin derecesi üzerinde yoğunlaşmıştı. KDP Baas'ın düzenlemelerinin gerçek özerkliği getireceği konusunda oldukça kuşkuluydu.

Baas KDP taleplerini Kerkük'de (tartışmalı bölge) Kürt idari merkezinin ve nüfusun karışık olduğu yerlerde "Karma İdare" kurulması konusunda ısrarlarıyla birlikte devlet içinde devlet koluşturma girişimi olarak değerlendiriyordu. Baas kabul etmeye yanaşmıyordu ve sabrını yitirmişti (kuşkusuz KDP de aynı durumdaydı) ve KDP'yi Mart 1974'de açıklanan özerklik yasasını desteklemeye davet etti. KDP'ye hükümette yer almak isterse onaylayıp, karşılık vermesi için 14 gün süre verildi.

Baas büyük ölçüde Kürtlerin bölünmüş ve ne yapacakları konusunda kararsız olduklarını, bu yüzden kendi konumunu kabul ettirebileceğini düşünüyordu. 1974 başlarında Kürt saflarında ayrışmalar oldu. İki KDP merkez komite üyesi Barzani'yi demokratik uygulamaları reddetmek ve bir grup Kürt liderini kaçırmak, idam ettirmek ve Kürtlerin kaderini kendisiyle tanımlamakla (karizmatik her lider için anlaşılabilir bir eksiklik) suçlayıp ayrıldılar. Bunlardan birisi Haşim Agrawi Barzani'nin ABD ve İsrail yardımını kabul etmesinden ötürü taraftarlarını alıp Baas'ın İlerici Ulusal Cephe'sine girdi. Molla Mustafa'nın en büyük oğlu Ubeydullah da babasından ayrıldı çünkü "o (Barzani) Kerkük ve tüm petrolü verilse bile özyönetim istemiyor. Yasayı (özerkliği) kabul etmesi elindeki herşeyi alacaktır ve o mutlak hakim olarak kalmak istiyor" (17)

1974 Özerklik Deklarasyonu

KDP'nin talep ettiğinin daha azını, fakat İran ve Türkiye'deki Kürtlerin ummaya cesaret edebileceklerinden daha fazlasını sunan Özerklik Yasası 1970 antlaşmasının etkisizleştirilmiş bir biçimiydi. Genel hükümleri şunlardı: (18)

1) Kürdistan bölgesi, Irak Cumhuriyetinin yasal, siyasi ve ekonomik bütünlüğüyle sınırlandırılmış bir özerkliğe sahip olacak. Bölge 11 Mart 1970 bildirgesi ve 1957 nüfus sayımına göre belirlenecek.

2) Kürtçe bölgede Arapçanın yanında resmi dil ve, Arapça öğretiminin de zorunlu olmasına rağmen, eğitim dili olacak.

3) Bölgedeki Kürt olmayan azınlıkların hakları yerel özerklik içindeki nisbi temsil ile güvence altına alınacak.

4) Adli makamlar Irak'ın yasal sistemine uygunluk gösterecek.

5-9) Devletin finansal bütünlüğü içinde özerkliğin mali yönleri.

10-15) Özerk bölgenin yönetici organları olacak Yasama ve Yürütme Konseyinin kurulması.

16-21) Özerk Yönetimle Merkezi otorite arasında hükümet tarafından tanımlanan denetim ve koordinasyon ilişkisinin kurulması.

Baas, Özerklik Yasasıyla Kürtleri nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları bölgelerde ayrı bir grup olarak tanıyıp onlara bir miktar özerklik sağlarken, aynı zamanda özerkliğe öylesine kısıtlamalar da koymuştur ki fiili otorite merkezi hükümetin ellerinde kalmıştır.

Kürt liderliği özellikle Kerkük'le ilgili isteklerinde yeterince tatmin

olmadığından dolayı Özerklik Yasası'nı reddetti. Ama diplomatik sahnelerin gerisinde Barzani İran'daki Amerikalı yetkililerden güvence talep etmiş ve almıştı. Bu yetkililere "Bize karşı kullanmakta zorunlu oldukları şey budur. Bu silahlara karşı koymak için bize silah verirseniz biz de savaşırız. Aksi taktirde barış yapacağız. Katledilmek istemiyoruz" dediği belirtilmiştir.(19) Barzani daha sonra bunu doğrulamıştır. "Bu Amerikan vaadleri olmasaydı tuzağa düşmez ve bu dereceye kadar meseleye karışmazdık." (20)

14 günlük dönemin bitişinden sonra Nisan ayında kapsamlı bir savaşa dönüşecek olan savaş hali başladı. Barzani iyi bir konumdaydı. İran'dan gelecek dış yardımın geniş güvencelerinin yanı sıra 60.000 milis ve 40.000 askerden oluşan peşmergeyi, Kürt Ordusunu çağırabilirdi. Barzani'nin Kürt nüfusu içinde tutulmasının kanıtı olarak Bağdat'a kadar olan bir alanda kendisine 60 doktor, 4500 öğretmen, 5000 polis, 160 mühendis ve 100 subay katıldı. Fakat Nisan sonuyla birlikte hükümet büyük gayret ve kabiliyet gösterip gözlemcileri şaşırtırken Zaho ve Irak-Türkiye sınırındaki Habur köprüsünü geri almıştı. Barzani Amerika'dan ağır silahlar istedi ama bu isteği reddedildi. Kürtler yaz ortasında büyük vadilerden çıkartıldılar kışın gelmesiyle de stratejik önemdeki Amadiya, Rewanduz, Raniye ve Kaladız kentleri hükümetin eline geçti. Kürtler dağlara doğru çekildiler. Yaz sonuyla birlikte Irak Ordusu Kürdistanda, 1961'den bu yana, en geniş toprak parçasını kontrol altına aldı ve Kürtlerin varlıklarını sürdürebilmelerinin yalnızca büyük bir İran yardımıyla mümkün olacağı ortaya çıktı.

Irak'ın başarısıyla alarma geçen İran, (Iraklıların baş edemediği) uzun menzili ağır top desteği sağlayarak ve büyük ihtimalle Kürtler gibi giyinmiş İranlı askerler göndererek Kürtlere sağladığı desteği artırdı. Büyük kayıplarından dolayı Irak kış başlamadan Kürtleri yenilgiye uğratmaya kararlıydı. İran ise savaşın Irak'ta ne kadar istenmediğini bildiği ve bunun Baas rejimini devirebileceğini düşünerek savaşı ilkbahara kadar uzatma düşüncesindeydi. Ordunun Kürtlere karşı girişilen eylemi yarıda bırakıp güneye yönelip Bağdatı ele geçireceği yolunda söylentiler vardı. Fakat buna rağmen, önceki seferlerin aksine Irak Ordusu soğuk kış ayları boyunca konumlarını korudu.

1975 yılının başlarında, Irak İran'a olan sınır şeridini kontrolleri altında tutan 60.000 civarındaki Kürt askerini sınırdan sürünce çarpışma şiddetlendi.Kürtler, Irak bölgesinde etkili olan ağır İran topları ve İran'ın toplarıyla yalnız kendilerine savunmayıp aynı zamanda Erbil'i topa tutacaklarını da anladı.Savaş, İran yardımı kesilmezse Irak'ın kazanamayacağı ve İran'la topyekün bir savaşa girme olasılığıyla karşılaşacağı bir noktaya gelmişti. Hiçbir ülke bunu istemedi.

Öteki Arap hükümetlerinin çabaları Şah ve Irak Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin'i Cezayir kentinde bir araya getirmekle sonuçlandı. Antlaşmaları 15 Mart'ta açıklandı. Irak uzun zamandır sorun yapan Şattülarap su yolu (Basra'nın güneyinden Kürtlere uzanan Di-

cle (Fırat ağzı) üzerindeki iddiaların çoğundan vazgeçip Thalweg Hattı bölünmesini (Suyolunun ortasından aşağıya kadar uzanan bölüm) kabul etti. İran ve Irak "Ortak sınırları boyunca karşılıklı güvenlik ve itimatın yeniden sağlanacağını ortak sınırlar boyunca bütün bölücü sızmalara kesin bir son vermek için katı ve etkili bir kontrolün sürdürüleceğini" belirttiler (21) Bu, yani Kürt asilere sınırların kapanması, İran'ın karşılık olarak verdiği bir armağandı.

Cezayir antlaşması savaşı sürdürme yolundaki Kürt beklentisini yok etti. KDP 23 Mart'ta Barzani'nin Şah'la görüşmesinin ardından, çatışmaya son vermeye karar verdi. Bazıları Barzani'nin liderliğini reddedip mücadeleye devam etmeye karar verdi. Diğerleri ise bitiş süresi 1 Nisan olan genel affı süre dolmadan kabul ettiler. Barzani ve binlerce Peşmerge İran'a geri çekildi ve sonra Barzani oradan ABD'ye gitti. Binlerce Kürt silahlarını bırakıp evlerine dönmeye karar verdi.

Irak tarafında en az 7000 ölü ve 10.000 yaralıyla savaşın insan yönünden maliyeti çok ağır olmuştu. KDP 2000 insan kaybettiğini açıkladı ama belki bu sayıdan çok daha fazla kayıp vermişti. Genel toplamda her iki taraftaki ölü ve yaralı sayısı muhtemelen 50.000 civarındaydı. Ayrıca sivil halka da büyük sorunlar çıkardı. 250.000 kadar Kürt İran sınırını geçti. Oturduğu yeri terkeden insan sayısı 600.000 civarındaydı.

İran'dan dönenlerin büyük çoğunluğuna normal hayatlarına yeniden başlamaları için izin verildi. Fakat araların da Barzani tarafına geçmek için Irak'ı terkedenlerin de bulunduğu binlerce kişi Diwaniye Nasiriye ve Amora'da Arap bölgelerine yeniden yerleştirildiler. Ayrıca Iraklılar 10-20 km genişliğinde bir güvenlik kuşağı *(cordon sanitaire)* yaratmak için İran ve Türkiye arasındaki hassas bölgelerde yer alan 50 kadar köyü yıkıp halkı ovaya indirdiler. Bazı Kürtler çevrede bulunan Sinjar ve Hanikin gibi bazı Kürt bölgelerinden çıkartıldılar. Geç dönenler, Ekim 1975'de önceki genel affı reddettikleri için düşman olabilecekleri düşüncesiyle doğrudan Kürt bölgelerinin dışına yerleştirildiler.

Rakamlar konusunda büyük anlaşmazlık olmasına rağmen, yeniden yerleştirilen insanların sayısı 40.000 ile 300.000 arasında değişiyordu. Bu acımasız önlemler Kürt rejim karşıtlarının olduğu kadar sınırda güvenlik kuşağı tasarısını onaylarken yerinden yurdundan edilen insanların yığınsal olarak yer değiştirilmesine razı olamayan kendi taraftarlarının da protestolarına yol açtı. İddiaya göre 1400 köy sınır dışı edilmeden etkilendi. Buna yeni sınır güvenlik bölgesinin dışına sürülen ve "stratejik mezralara" yerleştirilen 300.000 Kürt daha dahildi. 1976'da bu Kürt eleştirmenleri Saddam Hüseyin'i süreci tersine çevirmeye ikna etti ve aynı yılın sonunda hükümete göre Güney Irak'ta kalan tek büyük grup yaklaşık 6000 kişiyi bulan Barzani'nin adamlarıydı. Kürt muhalefeti 250.000'e yakın insanın Güney Irak'ta tutulduğu iddiasını sürdürdü ve hükümet, sayılarını saptamak zor olmakla birlikte, Hanikin ve Süleymaniye'ye Arapların yerleştirildiğini kabul etti Kürt bölgesinde hükümet halkı yatış-

turmak için önemli adımlar attı. Her ailenin 500 dinar aldığını ve yeniden yerleşenler için de ayrıca tazminat verildiğini öne sürdü. Hükümet aynı zamanda güvenlik bölgesi içindeki kötü bir üne sahip olan "stratejik mezralarda" yer almalarına rağmen örnek köylerde 32.000 yeni ev inşa ettirdiğini öne sürüyor. Başka bir 30.000 ev Süleymaniye, Duhok ve Erbil'de inşa edildi. Örnek köylerde kalanlar Irak askerleri tarafından "korunuyor" ve iş bulamıyorlardı. Bu durum önemli toplumsal sorunlar yaratmasının yanısıra özellikle İran'a savaşın başlamasından sonra Irak'ın Kürtleri orduya almasını kolaylaştırdı. Tüm bunlarla birlikte hükümet esasen altyapı oluşturmak için rehabilitasyon programı olacak 336,862 milyon dinar (yaklaşık 1.15 milyar dolar) ayırdı. Özerk bölgede toprak sahipliğini sınırlamak için toprak yeniden dağıtıldı ve yaklaşık 100.000 Kürt köylü ailesi faydalandı. Öğrenci kayıtları 1974'de 113.000'den 1978'de 333.000'e fırladı.

Bununla birlikte, nasıl ki ordu ayaklanmaları bastırmak için acımasızca davrandıysa (sivillere karşı zehirli gaz kullanılması suçlamaları dahil) aynı şekilde hükümet de birçok örgüt tarafından insan haklarını ihlal etmekle suçlandı. 1979'da Uluslararası Af Örgütü ayaklanmanın bastırılmasından bu yana 760 Kürdün tutuklandığını ve bir başka 200 Kürdün de idam edildiğini öne süren bir rapora değindi.

BM'e sunulan bir muhtırada yeni bir Kürt muhalif partisi (KYB-bkz. aşağıda) Bağdat'ı aşağıdaki insan hakları ihlallerini gerçekleştirmekle suçladı: En az 150 Kürt siyasi mahkumun idam edilmesi, muhtırada geçen ve Kerkük, Şeyhan, Zaho, Sinjar ve Zimar bölgelerinde yer alan köylerden Kürtlerin zorla tahliye edilmesi; hükümet tarafından toprağa yasal olmayan biçimde el konulması; Arap aşiretlerinin Kürt bölgelerine yerleştirilmesi; Kürt devlet memurları, polis ve subayların sistemli biçimde emekli edilmesi veya transferi.

1975 yenilgisi Kürtlerin uğradığı en ağır yenilgiydi. Barzani ABD'ye gitti ve orada Mart 1979'da kanserden öldü. Barzani'yi otokratik davranışları, Amerikan ve İran yardımını açıkça savunması ve İran'daki soydaşlarına karşı acımasız tutumu yüzünden eleştirmek kolaydır. Bununla birlikte, unutmamak gerekir ki Kürtlere gurur veren şey onun savaş alanındaki cesaretidir. Onun başarıları efsanevi boyutlar kazanarak tekrar tekrar anlatıldı ve muhtemelen uzun süre anlatılmaya devam edecek. Barzani üstün bir kahramandı (super-hero). Sahip olduğu ağa ve şeyh ünvanıyla duygusal bağlılık temelinde biricik odaktı. 1925'de Türkiye'de Piranlı Said gibi ulusal kimliğe hitap ediyordu. İnsanların onu izlemesinin nedeni bu olmayabilirse de onun çağrısı aşiret zihniyetinin hakim olduğu insanlar arasında ulusal bilinci güçlendirdi. Başarılarıyla Kürtleri, çoğu dağ köylüsü tarafından algılanamayan diğer milliyetçilerin kullandığı siyasal ve entellektüel propagandadan çok daha fazla hareketlendirmiştir. Barzani'nin karizması kolayca bölgenin sınırlarını aşmış, PKK veya başka gruplara göre Türkiye için çok daha fazla tehlikeli olduğunu ortaya koymuş ve son 20 yıl içinde Türkiye Kürtleri arasında ulusal bilinci yayılmasından büyük ölçüde sorum-

lu olmuştur. Barzani arkasında doldurulması güç bir boşluk bıraktı. KDP birkaç hizbe bölündü; başta geleni kendine bağlı iki oğlunun, İdris ve Mesut'un komutasındaki KDP Geçici Komutanlığı'ydı. Yalnızca "resmi" KDP (Barzani'den 1974'de ayrılan ve halen Irak hükümetinin bir üyesi olan Haşim Akrawi'nin komuta ettiği bir grup) Irak Kürdistanı'na özerklik planına katıldı. Gerçek insiyatifi Celal Talabani'nin 1975'de kurduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği adında yeni bir parti aldı. Dağa ilk "partizan" çıkaran Suriye (Irak'ın ideolojik hasımı) destekli KYB oldu. Talabani'nin görülecek iki hesabı vardı; biri Barzani'nin KDP'siyle diğeri de 1969'da kendisini aniden güç durumda bırakan hükümetleydi. Talabani'nin önemli mevzileri Türkiye sınırına yakındı ve buralarda 1976 yılının başlarında Barzani ve hükümet güçleri arasında şiddetli çatışmalar olmuştu.

Şah 1979 başlarında devrildiğinde farklı Kürt grupları Tahran'ın desteğini almaya çalıştı. Talabani'nin KYB'si ve Mesut Barzani'nin KDP'si ikisi de açıkça devrimi desteklediler. Talabani Molla Mustafa Barzani'nin açıkça belirttiği gibi, "herkesin ajanı mıydı?" (22) Bazı Kürtler böyle düşünüyorlardı. KDP yeni İslami Cumhuriyet'in İran'daki Kürt özerklik yanlılarına karşı mücadelesinde her ölçüde destek vererek Tahran'daki islami hükümetle başarılı bir ittifak kurdu. Bu biraz da, İKDP'yi (İran Kürdistan Demokrat Partisi) sorumlu tuttuğu, Molla Mustafa Barzani'nin İran Kürdistan'ında Uşnavya'da bulunan mezarından ölüsünün çıkarılmasının yarattığı öfkeyle oldu. Mesut Barzani İran KDP'si ve onun sol müttefiklerine karşı daha sert bir mücadeleye girerek, bilinç olarak babasının döneminde olduğundan çok daha siyasal olan Kürt toplumu içinde dehşet saçtı.

Kürt ulusal mücadelesinde daha geleneksel kesimler içinde "aşiret unsurlarıyla" entelijensiya arasındaki çatışma önemli bir sorun oldu. Bu, KDP'nin (Geçici Komutanlık ismini bırakmıştı) 1979'da İran'da yaptığı Kongre'de belirgindi. İdris Barzani gelenekselcilerin önderliğini yaparken kardeşi Mesut uzlaşma aradı. Daha da ötesi İran'la ittifakın maliyeti ve Barzani kardeşlerin babalarının siyasi mirasına otomatik "vekaletleri" başka önemli bir ayrışmaya ve ayrışan yeni grubun, Sami Abdurrahman ve Nur Şawi'lerin KDHP'sinin (Kürdistan Demokratik Halk Partisi) oluşumuna yol açtı.

Çeviri:**Tarık Tayfun**

Çevirenin notu:Burada Martin van Bruneissen'den çeviri metniyle ilgisini düşünerek bir pasaj aktarıyorum:

"Kürt hareketi (Irak'ta) özellikle 1966'dan bu yana talepleri adil olmakla birlikte tutucu hatta tepkici bir görünüm sundu. Kürt önderliği bölgede emperyalist müdahaleyi daha az olmasındansa daha fazla arzu eder göründü... hareket önemli ölçüde sol unsurlarından

sıyrıldı ve başlarda genç kentli milliyetçilerce otoritesi gölgelenen geleneksel liderlerin hareket içinde konumlanışlarının ürünü olarak durumlarını güçlendirdikleri ya da yeniden sağladıkları görünüyor."

Agha, Shaikh and State, Martin van Bruneissen, Utrecht University 1978.

Notlar

(1) Mandalık sürecinin ilk dönemleri hakkında elzem kaynaklar, A Survey of International Affairs, 1925, OUP, Londra 1927; Sir Arnold Wilson, Mesopotamia 1917-1920, a clash of loyalties, OUP, Londra 1931; P. Stuglett, Britain In Iraq 1914-1932, St. Antony's College, Oxford 1976.

(2) Toynbee, age. sf. 479 Milletler Cemiyeti Komisyon raporu sf. 57.

(3) Age.

(4) Şeyh Mahmut'un kendisi, kendi iddialarını Musul vilayeti ile ilgili Türk ve İngiliz - Irak iddialarını inceleyen Milletler Cemiyeti komisyonuna, bu görüşler Kürdistan'ın büyük bir parçasını doğrudan etkilemişse de, sunmadı; The Kurds and Kurdistan, Kımane Derk OUP, London 1964, sf. 24.

(5) Sluglett, age sf. 183.

(6) Kesin konuşmak gerekirse bu Şeyh Mahmut'un halefi kendi büyük erkek kardeşiydi fakat 1936'da aktif mücadeleyi bıraktı.

(7) Aradan geçen süre Suryani hıristiyanlarının kaderini tartışmayı, onların eski düzenin dağılmasının ve bölgede ulus devletlerin kurulmasının kurbanları olmaları dışında olanaklı kılmıyor. Özellikle Rusya ve İngiltere gibi hıristiyan ülkelerden yardım beklentisiyle, Türklere karşı geleneksel önemi olan bölgelerde, Hakkari ve Tur Abidin civarında ve Urmiye'de İranlılara karşı ayaklandılar. Kalanlar savaşı sürdürdüler ve ayaklanma Irak'a İngiliz himayesi gelince sona erdi (Irak'ta 1533'de başka önemli bir ayaklanma oldu).

(8) Bu döneme ilişkin önemli bir kaynak için bkz. Edminal Ghareeb "The Kurdish Question in Iraq", Syracuse 1981 sf 2.

(9) Ghareeb, age.

(10) Age. sf 37.

(11) Age. sf 41.

(12) Age. sf 65, bu Kürtlere kendi eğitimleriyle ilgili, iktisadi ve toplumsal gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir öz-yönetim olanağı tanıyordu. Bununla birlikte tüm kilit noktalar veya duyarlı konular üzerinde hükümet kontrolünü gerektiriyordu.

(13) Ghareeb, age, sf. 87. Metnin tamamı için bkz. önceki MRG raporu. sf.21.

(14) Barzani, bkz. Ghareeb, age sf. 89.

(15) Ghareeb age. sf. 115.

(16) Age. p. 153.

(17) Ghareeb age. sf. 155.

(18) Metnin tamamı için bkz. önceki MRG raporu sf.22 İlk başta KDP 1971'de kullanımı konusunda mutabakata varmışsa da, bu durum nüfus sayımının güvenilirliğine gölge düşürüyordu. Bu yüzden bölgede demografik verileri değiştirmeye çalışmakla ilgili karşılıklı suçlamalar oldu. Kürt görüşüne göre Kürt bölgesinin yalnızca % 60'ı özerk bölgede içeriliyordu. Erbil idari merkez olacaktı.

(19) Aron Lathom, "What Kissinger was afraid of in the Pike Papers", New York, Ekim 1974, sf. 68, Ghareeb age. sf. 159.

(20) Amerikalılar tarafından da belirtildi, age.

(21)Metnin tamamı için bkz. önceki MRG raporu. sf. 24

(22) Ghareeb age. sf. 183

Basın-Yayın, İletişim ve Uluslararası Düzeyde Sınıf Mücadeleleri

Jacques Fath*

Cahier du Communisme

Romanya'da düzmece bir insan mezbahası, Çekoslovakya'da düzmece bir ölüm, Arnavutluk ile ilgili asılsız söylentiler, ABD'nin Panama'yı istilası üzerine Fransa'da gerçek bir basın-yayın yasağı; Küba'yı karıştırmayı hedefleyen bir Amerikan televizyonu... Güncel olaylar, basın-yayın araçlarının özellikle uluslararası düzeyde sınıf çatışması ve ideolojik mücadelede önemli bir rol oynadığını açıkça göstermiştir.(1)

Temaşver Olayı

Romanya'daki Temaşver olayı buna iyi bir örnektir. Daha sonraları bir mizansen(2) olduğu anlaşılan toplu mezarın ortaya çıkış tarihi olan 15 Aralık'tan başlamak üzere, özellikle de 22 Aralık'ta Romanya olayları esnasında televizyon ve tüm basın-yayın araçları Fransa ve uluslararası düzeyde vahşet haberleri ve görüntüleriyle çalkalandı; 4630 cesedin bulunduğu iddia edilen bu toplu mezardan çıkarılacak sakat bırakılmış kadavralar ve ülke genelinde ölüme mahkum edilmiş 7.000 kişi, 1500 tutuklu, 60.000 ile 70.000 arası ölü haberleri gibi.

Bugün tüm bunların düzmece olduğunu biliyoruz. En ciddi görülen tahminlere göre ölü sayısının Temaşver'de 150, Romanya'da ise 650'nin altında olduğu tahmin ediliyor. Bu sayı Panama'da aynı dönemde Amerikan bombaları altında yok olan insan sayısından üç, dört misli daha azdır.

O günden bu yana elde edilen bilgiler, bunu daha net görmemizi sağlıyor. Romanya üzerine açıklamaları yakından takip eden diğer gazeteler gibi Liberation ve Le Nouvel Observateur gazeteleri, basın-yayın araçlarının "bu aldatmacalara kendini nasıl kaptırdığını"

---

*FKP Merkez Komitesi Dış Politika bölümü üyesi.

veya "bu yalanları kimin uydurduğunu" öğrenebilmek için olayları detaylı olarak inceledi. Geçen 6 Nisan'da Nouvel Observateur, Medeccins du Mondeve Reporters Sans Frontiers'in insiyatifinde bir meslekdaşımıza bu sorunu aydınlatma görevi verildi. Bu, aydınlığa kavuşturulması gereken karışık bir durum bulunduğunu gösterir.

Bu bir manipülasyon bile olsa, son derece ciddi ekonomik, politik ve sosyal olayların yaşandığı Romanya'da, herkesin nefretini kazanmış Çavuşesku rejiminin ağır sorumluluğu olmasaydı, kepazelik bu düzeye varmazdı. Bu ciddi ekonomik, politik ve sosyal durum, karmaşık gelişme ve altüst oluşlarla yaralanmış bir ülkede meydana gelen değişikliklerin temel nedenidir.

Tarih belki bir gün Temaşver mizansenini kimin, hangi amaçla çıkardığını, Bükreş'te ve Romanya'nın sayısız diğer kentlerindeki durumu alabildiğine dramatize eden ve olayların gelişimini hızlandıran yalan haberleri kimin yaydığını somut olarak ortaya çıkaracaktır.

Gerilere gidip bu olayların gelişimine baktığımızda, bu "haberleri" yansıtanların Doğu basın-yayın ajansları olduğunu görürüz. Radio Free Europe (Amerikan) da aynı kaynakla çalışır. Ajans France Press ise aynı haberleri yayımlarken kaynak belirtir; örneğin "Macar televizyonundan bir görgü tanığı..." şeklinde.

Le Nouvel Observateur'e göre, 20 Aralık'ta Romanya'da 3.000-4.000 ölü duyurusunu Doğu Almanya'da yaşayan Romenlerin açıklamasına dayanarak ilk kez yayımlayan ajans Doğu Alman ADN Ajansı'dır. Yine Nouvel Observateur aynı şekilde Yugoslavya'nın Tanyug Ajansı'ndan, bir Macar tanığından vb de söz etmektedir.

Bütün parçaları uydurulmuş, gerçekle ilgisi olmayan rakamlar içeren haberlerle birlikte şok yaratan bu olay tüm dünyaya yayılmış ve yorumlara açılmıştır.

Bir Nouvel Observateur muhabiri Temaşver olayı ile ilgili şöyle yazar: "Muğlak bir söylenti, belirsiz görüntülerle süslenmiş, bir gün içinde düzülen, gerçek gibi görünen, güzel ve iyi uydurulmuş bir haber."

Bu haber doğruluğu araştırılmaksızın veya kaynak belirtilmesizin daha sonraki günlerde ısrarla tekrar tekrar verilecektir.

Bir "yayın hatası"ndan sözedilmekte. "Hepimiz yanıldık" diyor birçok gazeteci veya daha doğrusu "hepimiz yanıltıldık". Dram havası, heyecan, tahrik ve atlatma yarışı içerisinde bu olağandır...

Bununla birlikte bazı soruları sormak gerekir. Hiç kimse açıkça böyle birşeyi görmemişken, nasıl olur da 4630 kadavralı bu "toplu mezar"ın varlığından şüpheye düşülmez? Bakan Barnard Kouchner 22 Aralık'ta bizzat, bu rakamın gerçekle hiçbir ilgisi olmadığını, üstelik Bükreş hastahanelerinde bir sürü boş yatak bulunduğunu açıklamışken,(3) nasıl oldu da günlerce ve günlerce altmış ila yetmişbin ölüden bahsedilebildi?

Bu, basın-yayın araçlarını, özellikle de Fransız basın-yayınını bildi-

ğini okumaktan, alıkoymuyor, devlet de bu yarışa katılıp, Dışişleri Bakanı Roland Dumas'nın yaptığı gibi müdahaleye, askeri müdahaleye davetiye çıkartıyordu.

Bu bize bu olaydan yalnızca medyatik bir hata olmadığını, ancak bilinçli bir manipülasyonun da sözkonusu olduğunu gösteriyor.

İdeolojik Mücadele Doruk Noktasında

Temaşver olayının manipülasyonu ve Romanya olayları esnasında yayılan yalan haberler, dış dünyada, özelikle de Fransa'da güçlü bir anti-komünist katalizör rolü oynamayı hedefliyordu. Tüm dünyada bu olaylar, komünizmin çöküşü üzerine açılan geniş çaplı kampanyayı da besleyerek komünist partilere karşı kullanıldı.

Temaşver'deki sahte toplu mezardan bıktırasıya verilen görüntülerle yaratılan korku ve açıklanan asılsız rakamlar, komünizm eşittir nazizm benzetmesine yolaçarak insanları bir soykırım düşüncesine inandırmayı hedefliyordu. Buna rezilce bir benzetme olan Marchais-Çavuşesku paralelliği eklendi. Ancak yoğunluğu ve şiddetine rağmen bu kampanya ülkemizde başarılı olamadı. Bu konuya yeniden döneceğiz.

"Le Monde Diplomatique" dergisi redaksiyon sorumlularından biri olan Ignacio Ramonet, bu aylık derginin geçtiğimiz Mart sayısında şöyle yazıyor: "Bükreş olayları, tüm diğer Doğu ülkeleri (Arnavutluk dışında) 'demokratik devrim'lerine kavuştuktan sonra cereyan etti. Bazı gazeteciler, nazizm ile birlikte 20.yüzyılın diğer barbarlığı olarak gördükleri komünizmi de bir tehlike sayarak, bunun da tarihsel gelişimini tamamladığını ancak 'acımasız karakteri'ni sembolize eden vahşi görüntülerle birleştirilmezse kat'i sonunun ilan edilemeyeceğini sezdiler. O halde trajik görüntüler gerekiyordu. 1989'un son çeyreği boyunca komünizmin çöküşü sevinçle kutlandı.(Berlin'den bayram görüntüleri, Venceslas Meydanı'nda bayram eden Çeklerin görüntüleri...). Milyonlarca insan için bir 'trajedi' sayılacak bu olay bayram görüntüleri ile sonuçlandırılamazdı. Örneğin bir derginin başyazarı şöyle yazıyordu:" Kendi aktörlerinin gürültülü patırtılı reddiyesi olmaksızın komünizmin çözülmesi çok saçma olurdu. Komünizm; insanlığın bu büyük hülyası muhteşem gücüne yaraşır bir patırtı koparmadan çökebilir miydi?".

İşte Temaşver'deki "toplu mezar" görüntülerini peşinen kabul ettiren de bu mantıktır. Bu toplu mezar, birçok insanın önceden düşündüğü yukardaki benzetmeyi doğrulamış oldu.

Toplu mezardan görüntüleri izleyen bir gazeteci, "Demek bunu da görecektim, önce nazizmin sonu ve şimdi de komünizmin sonu", diye haykırmıştı. Bütün bunlar adeta zorunluydu. Hiçbir şüpheci veya eleştirel anlayış bunları reddedemezdi. Tam yerinde ve zamanında imdada yetişti. 1945 yılında imha kamplarının görüntülerinin nazizmi kesin olarak mahkum etmesi gibi bu görüntüler de soğuk savaşı bitirecek ve komünizmi insanların belleklerinde ebediyen mahkum

edecekti. Yalan olsa bile bu görüntüler gerçekten akla uygundu ve gerçeğin yerine mizansenin konulmaya çalışıldığı bir dünyada televizyonun da önemli bir işlevi olduğunu doğrulayacaktı. Basın-yayın araçları kamu bilinci ve anlayışının ideolojik ve politik olarak bulandırılması yolunda korkunç birer manipülasyon araçlarına dönüştü. Meslek ahlakı tarih çöplüğüne atıldı. Bugün muhteşem bir teknolojik gelişmenin ifadesi olan bir bilgi ve iletişim toplumunun değerlerine sahip olmakla övünüyoruz. Bu teknik araçlar sınırsız bir biçimde yalan yanlış bilgilendirme harekatında özellikle de komünistlerekarşı kesin öldürücü darbeyi vurmak ve aynı zamanda ülkemizde ilerici düşünce ve değerlerin gelişmesini engellemek üzere kamuoyuna karşı kullanıldı.

Kurgu ve manipülasyon bugüne değin hiçbir ideolojik operasyonda bu boyutlarda kullanılmamıştır. Partimizin böylesi şiddetli bir saldırıyla karşı karşıya kaldığı tarihsel dönemler çok azdır.

Martin Smid'in Asılsız Ölümü

17 Kasım. Prag kaynıyor. O gün şehirde değişik muhalif gruplar tarafından bir gösteri düzenlenmiş. Çek Komünist Partisi bu gösteriye, Prag'ın en büyük merkezi olan Venceslas Meydanı'na girilmemesi koşuluyla izin veriyor. Buna rağmen göstericiler alana giriyorlar ve burada beklenmedik bir şiddetle karşılaşıyorlar. Martin Smid isminde birinin coplanarak öldürüldüğünü öğreniyoruz.

Bu haber ÇKP ve hükümete karşı gelişmelerin hızlanmasına ve muhalif hareketin radikalizasyonuna sebep olacaktır. Bununla birlikte Vaclav Havel'in kendisi, bir süre önce yaptığı açıklamada Çekoslovakya'daki olayların bir Polonya, bir Macaristan veya bir Doğu Almanya örneğinde olduğu gibi çalkantı ve altüst oluşlara sebebiyet vermeyeceğini ileri sürmüştü. Bu açıklama Fransız basınında da yayımlanmıştı.

Martin Smid'in ölümü, Çekoslovakya ve uluslararası düzeydeki tüm basın-yayın araçları aracılığıyla anında duyuruldu. Bununla büyük bir şok yaratıldı. 27 Kasım tarihli Liberation şöyle açıklıyor: "Martin Smid'in ölüm haberi şehirde yayılan bir söylentiyi doğruluyor. Baskı üç can aldı, ordu cesetleri askeri bir hastanenin morgunda saklıyor...". France-Inter'den Philippe Alfonsi 20 Kasım'da şöyle haykırıyor: "Sosyalizmi tüm insanlığın gözü önünde öldürdükten sonra Prag'da komünistler şimdi de özgürlük çiçeğini eziyorlar".

İşin ilginç yanı, Martin Smid ölmemiş; böyle biri asla yaşamamış ki.(4) Bu bir manipülasyondur. Bu haberi yayımlattığından dolayı Peter Uhl'un ('77 Anayasasının sorumlularından tanınmış Trotskist, daha sonra Çek basın ajansı CTK'nın yöneticisi oldu) hakkında kovuşturma açıldı.

O sıralar Çekoslovakya'nın çok ciddi ekonomik, sosyal ve politik sorunları olduğu biliniyor. Özünde bu sorunlar Çekoslovakya'daki altüst oluşlarda önemli bir rol oynadı. Çekoslovakya Komünist Partisi reformlardan sözediyor, ancak durumun gerektirdiği ve Çek hal-

kının özlemini çektiği değişiklikleri gerçekleştirmek üzere adım atmıyordu. Bu konuda da bazı sorular sorulmalıdır.

Romanya'daki ölüm mizanseni gibi, Çekoslovakya ve dışında da haberlerin azami düzeyde tersyüz edildiğini gözlemliyoruz. Heyecan ve dramatizasyon bu hokkabazlığın üstünü örtüyor.

Prassos Kardeşlerin Dirilişi

Arnavutluk'taki durum da basın-yayının açtığı bir kampanyanın ve bilinçli bir manipülasyonun aracı ve hedefi haline geldi. Aralık 1989'da bir yalan haber yayıldı: Grek asıllı dört Arnavut olan Prassos Kardeşler Yunanistan'a kaçmaya çalışırken Arnavutluk sınırında vuruldu. Burada da ilginç bir durum sözkonusu: Arnavutluk yetkilileri 5 Ocak'ta bir video filmi göstererek, 31 Aralık'ta evlerinde yeniyılı kutlayan Prassos Kardeşleri gösterdi. Özellikle Romanya ve Doğu'daki altüst oluş örneklerine ve de Arnavutluk'un zaten bir dizi reform uygulaması(5) başlattığı sorunlarına ve güçlüklerine dayanılarak yaratılmaya çalışılan bu destabilizasyon operasyonu başarısızlığa uğrayacaktı.

Hiçbir kanıtı olmayan tanıklıklara, doğrulaması yapılmayan haberlere dayanarak Fransız TV ve basını, ayaklanma gösteri ve baskı düşüncesini beslemeye girişecekti. Tiran'da silah seslerinden, başkanlık sarayındaki korumaların üç misli arttırıldığından, 6.000 kadar göstericinin Lenin'den Shkider'e kadar bütün heykelleri yıkmaya giriştiklerinden bahsediliyor. Arnavutluk- Yugoslavya sınırında bozguncu röportajcılık artıyor. Şubat ayında bu kampanya kendiliğinden sona eriyor. Bu, geçen Temmuz'daki olayları (bu olaylar da basında büyük bir patırtı koparmıştır) engellemeyecektir; bu olaylar esnasında sayıları yüzü aşmayan Arnavut, Tiran'daki Batı konsolosluklarına sığınarak ülkeyi terketmek ve Amerikan 'cenneti'ne kavuşmak isteyeceklerdir.

Noriega'nın İstismarı

Romanya olaylarıyla eş zamanda, ABD Panama'yı işgal etti. Amerikan saldırısı onlarca gazeteci tarafından filme alındı, fotoğrafları çekildi ve yorumları yapıldı. Ancak Fransız televizyonu özellikle sessiz kaldı. Yalnızca, savaşan Amerikan askerlerini gösterdi. Bazılarının da bunları özgürlük savaşçıları olarak alkışladığına tanık oldu. Ancak bugün, ABD bombardımanlarında ölenlerin sayısının 2.000'i aştığını biliyoruz. Bazı mahallelerin tamamı bu bombalar altında yokoldu. Artık muhaliflere, demokratlara ve sendikacılara karşı Amerikan baskısı kalmamıştı. Emperyalist müdahale ahlaki açıdan haklı çıkarılmaya çalışılarak, Noriega Çavuşesku ile aynı kefeye konacak, Hitler hayranı ve büyük esrar kaçakçısı olarak gösterilecekti.

Bu portre gerçekle bağdaşıyor mu? CIA'nin eski işbirlikçisi Noriega, belki de bir saf çocuktan başka birşey değildir. Ancak basın-yayın araçları açısından kişiler pek az önem taşıyor: Fransa'da, Panama'yla ilgili yalnızca kendi politik eğilimleri doğrultusunda önyargılı birkaç görüntü ve haber yayımlandı. Bu da bir başka tarz manipülasyondur.

Bunun aksine Latin Amerika ülkeleri ABD'nin Panama'yı işgaliyle ilgili görüntülere boğuldu.(6) Haklı olarak tabii. Romanya ile ilgili manipülasyon ve olaylar başlatıldıktan sonra Fransa'da Fransız Komünist Partisi'ne karşı şiddetli bir saldırı uygulamak amacıyla bu görüntüler olabildiğince az gösterildi.

Küba'ya Karşı Bir Destabilizasyon Programı

Bu çok geniş çaplı ideolojik savaşta kitle iletişim araçları gerçek birer destabilizasyon silahı, emperyalist politikanın hizmetinde doğrudan müdahale aracı olarak kullanıldı. Küba'ya karşı Tele-Marti operasyonu bunu göstermektedir.

Bu operasyon aylarca önce Washington tarafından başlatılmıştı. ABD, Havana rejimini doğrudan destabilize etmek amacıyla Küba televizyonunun bir kanalını kuşatmayı hedef aldı. Burada daha açgözlü ve daha geniş kapsamlı bir amaç sözkonusu. Bu, Latin Amerika halklarının gözünde Küba'nın yaratığı özgür gelişme ve bağımsızlık örneğini başarısızlığa uğratma çabasıdır.

Washington bütün kaybettiği alanları yeniden ele geçirme çabasında. Panama istilası, Nikaragua'ya uygulanan ambargo ve müdahale ve geçtiğimiz 25 Şubat'ta Sandinistlerin seçimlerde başarısızlığa uğramasından sonra ABD şimdi de gözünü Küba'ya dikti. Doğrudan askeri müdühale zor olacağından, Küba'ya gösterilen ilgiyi göz önünde bulundurarak, uyguladığı ambargoyu güçlendirmenin yanısıra ideolojik ve politik destabilizasyon silahını kullandı.

Şimdilik bu operasyon başarısızlığa uğramış durumda, ancak komünistler insiyatifi elden bırakmamalı. Küba'nın bugün her zamankinden daha fazla dayanışmamıza ihtiyacı var.

Son örnek olarak geçtiğimiz Temmuz'da Pretoria rejimi, Güney Afrika Komünist Partisi'ne karşı ırkçı polis rejiminin uydurduğu bir komplo suçlamasıyla (bu haberin uydurma olduğunu daha sonraları kendileri de kabul ettiler) geniş çaplı bir basın ve propaganda kampanyası başlattığını gördük.

Haber Propagandaya Dönüşürse

Uluslararası arena saldırgan emperyalist ideolojinin imtiyaz sahibi olduğu alandır. Manipülasyon marjı ne kadar yüksekse, gerçeklerin denetlenmesi o kadar zor olur.

Doğu olaylarının büyük bir bölümü gerçek bir dramaturji gibi ele

alındı. Bir olay yaratmak, bir söylentiyi inandırıcı kılmak için her seferinde insanların duyguları istismar edildi. Bir yalanlama ile karşılaştıklarında bile bu görüntü alınıp buna uygun haber yaratıldı.

Burada Fransa'da sosyalist parti ve güçlü kişilerin denetimindeki Fransız basın-yayın araçlarının şüphe götürmez anti-komünist politik yapısını ve bu operasyonlarda oynadığı rolü kaydet-mek gerek.

Olgular ve genel eğilimler manipüle edildiğinde, kurgu gerçeğin yerini aldığında, basın-yayın araçları birer destabilasyon aracı olarak kullanıldığında artık haber namına birşey yoktur. Propaganda vardır, psikolojik bir savaş vardır. O halde amaç sosyalizmin başarısızlığı, komünizmin sonu, direniş ve mücadelenin faydasızlığı gibi düşünceleri beslemektir. Bu düşünce tarzına göre kapitalizm ve özellikle de onun varyasyonu sosyal demokrasi tek özgürlük ve refah yolu olacaktır.

1979 yılında 23. kongremizde 'ideolojik savaş' fikrini geliştirmiştik. Emperyalizmin karşı saldırısı diye adlandırdığımız çerçeve içerisinde o zaman şöyle diyorduk: "Silahlı savaşın olmadığı koşullarda kapitalist yöneticiler fikir mücadelesine gerçek birer ideolojik savaş karakteri verdiler. Çeşitli merkezlere dayalı, olağanüstü malzeme olanakları, önemli sayıda personel ve büyük haber aracı olan televizyon kanalları aracılığıyla dünya çapında yoğun kampanyalar düzenlendi. Bütün ilerici düşünceler ve hepsinden önemlisi de sosyalizmin muazzam bir biçimde çarpıtılması hedef alınıyor. Belleklerden ulus fikrini yok etmeyi deniyorlar. Mücadeleyi reddetmeyi, kendini irrasyonalizme ve aydınlığın düşmanlığına kaptırmayı öğütlüyorlar. Toplumların gelişimlerine hakim olmak her türlü bilimsel olanağı ellerinde tutmaya çalışıyorlar. İnsanların umutlarına, halkların kurtuluşuna müdahale etmeyi ve tereddütlerini istismar etmeyi, bu kuşkuların kaymağını kapitalizme yedirmeyi deniyorlar."(7)

On yılı aşkın bir süreden bu yana 'ideolojik savaş' deyiminin hala geçerliliğini yitirmediği görülüyor.

İdeolojik Savaşın Yeni Boyutu

Basın-yayın araçlarının kullanılmasında, bu araçların büyük ölçüde emperyalizmin kendi saldırgan ideolojisinin hizmetinde olduğunu unutmamak gerek.

Kapitalist dünyada, basın-yayın araçlarının çok büyük bir kısmı çeşitli koşullarla ve belirli çelişkilerde emperyalizmin politik ve ideolojik tercihlerinin taşıyıcısı ve vektörleridir. Ama emperyalizmin basın-yayın araçları kullanmada bir tek stratejisi ve bir tek 'yapılanması' vardır.

ABD uluslararası düzeyde haberlerin, ideolojik temaların üretimi ve yayımını, kendi seçtiği global stratejiler çerçevesinde yapar ve kendi güvenlik ve politik çıkarlarına uygun kampanyalar yürütülmesin-

de, biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesinde belirleyici bir rol oynar. Bu amaçla önemli sayıda silahlara sahiptir: Devlet bünyesinde eğitim merkezleri (kongreler, bakanlıklar, Beyaz Saray...), CIA'nin kendisi de yetkililerce belirlenen politikalar ve kampanyalar düzenlerken kullanılacak yararlı haberler üretir.

Doğu ülkelerine karşı ABD basın ajansı servislerini, televizyonu, radyoları, CIA servislerini ve özellikle de önemli bir rolü olan USI-A'yı (ABD'nin yurtdışındaki resmi haber alma ajansı) kullanır. Radyo ve televizyonlarda anti-komünist program ve yayınların üretimi ve de devlete bağlı olmayan örgütlerin faaliyetlerini finanse eder. Radio Free Europe gibi radyo ve televizyonları doğrudan finanse eder. Radyo ve Tele-marti olayında da durum budur.

ABD'de veya Avrupa'daki araştırma enstitü vekuruluşlarının ideolojik savaş çerçevesinde basın-yayının yönünü tayin etmek üzere ideolojik tema ve düşüncelerin üretiminde üçlü rolünü de incelemek gerekiyor.

Şu geçtiğimiz dönem, emperyalist ülkelerin ve bu ülkelerin basın-yayın araçlarının kapasite ve iradesinin fırsatları nasıl ele geçirdiğine ve farklı uluslararası koşullarda dünyadaki komünist partilere karşı şiddetli bir saldırı geliştirdiğine tanık olmuştur. Japonya, Latin Amerika ve Afrika'da Romanya olayları Fransa'da da olduğu gibi komünistlere karşı kullanılmıştır.

Doğu'da iktidardaki komünist partilerin fikir mücadelesini ve politik mücadeleyi yürütememesi (iç sorunlar ve de dış baskılar karşısında) veya yürütmek istememesi, yeterli ideolojik savaş verememesi gerçeği güçten düşmelerine katkıda bulunmamış mıdır?

Son dönemde farklı bir aşama yaşanıyor gibi görünüyor. Emperyalizm basın-yayın silahını bir de stabilizasyon aracı veya doğrudan müdahale aracı olarak kullanmakta tereddüt etmeyerek avantajlı duruma geçmeye çalışıyor.

Şüphesiz bu, uluslararası düzeyde sınıf çatışmalarının yatıştığı anlamına gelmez. Zorun mantığıdır; emperyalizm puan topladığı her yeni duruma uygun metotlar adapte etmeye çalışır. Öte yandan bu, Doğu ülkelerindeki basın-yayın ve iletişim araçlarını elinde tutan grupların doymak bilmez çıkarlarının da bir kanıtıdır.

Doğuya Hücum

Bu özellikle Avrupa ve Fransız tekellerini ilgilendirmiştir. Dört adet günlük yöresel gazete Springer'in eline geçmiştir. Maxwell Bulgaristan'da bir iş merkezi ve bir yönetici okulu açmak üzere yirmi milyon dolarlık yatırım yapmıştır. Berlusconi her ülkede tesislerini kurmuştur. Hersant çoğunluğu elinde tutarak SSCB'de Franco-Sovyet ortak sermayeli iki şirketin işbirliğiyle şirket yöneticileri, finansiyerler, üst düzeyde devlet memurları için bir ekonomi dergisi çıkarmaya başlamıştır. Hachette, Sovyet şirketi Les Editions du

Progres ile bir anlaşma imzalamıştır. Bouygues Paris'te basılan Societe Nouvelle de Moscou'nun % 50 sini almıştır. Europe I Çekoslovakya'da bir istasyondan sonra şimdi de Moskova'da bir istasyon kurmak üzere görüşmelere başlamıştır.Bunlar örneklerden yalnızca birkaçı...

Tüm bu büyük tekeller daha şimdiden Doğu'nun yeni pazarlarında aslan payını kendilerine ayırmış durumdalar. Böyle birdenbire ortaya çıkışlarının asıl nedeni kar hırsıdır. Ancak bu ülkelerde ideolojik ve politik yatırım yapma niyetleri de su götürmez. Bu ülkelerde ideolojik hegemonya arayan sadece bu büyük tekeller değil.

Fransız basın-yayını daha önce üçüncü dünya ülkelerinde yaptığı gibi şimdi de Doğu'ya yapılan bu hücumda önemli bir rol oynuyor.

Roland Dumas ve Thierry de Meauce Fransa'nın Doğu'ya kültürel ve audio-visuel olarak tanıtımı için 1990-1992 yılları için 3 yıllık bir plan hazırladıklarını açıkladılar.

Kamu ve özel araçlar da bu manevralara katılmış durumdalar.

Teknik alanda ve yayın alanında radyo ve televizyon programlarının gazetelerin hazırlanmasında v.b. giderek artan işbirliği anlaşmaları gözlemleniyor. Bu aynı zamanda Fransız özel ve kamu kuruluşlarının Doğu şirketlerinde, mesleki gelişim kursları organize etmelerine, gazetecilik okulları açmalarına, anket şirketlerinin kurulmasına katılmaları demektir.

Fransız radyo ve televizyonları yurtdışında, Doğu'da ve hatta dikkat edecek olursak. Batı Afrika'da da yapılarını sağlamlaştırıyor.

TF I, RF I televizyon kanallarını, personel sayısını ve yayın kapasitelerini artırıyorlar.Doğu'da kamu veya özel FM radyoları kurulmakta.Moskova'da Sky Rock, Cracovie'de FUN, Prag'da Europe 2, Bükreş'te Radio Nova v.b. TDF ile Macar televizyonu arasında bir anlaşma imzalandı. Liberation Doğu basınına yatırım yapmak amacıylabiraraştırma şirketi kurdu. Havas'inbiryan şirketi Macaristan ve SSCB de benzeri işleri üstüne aldıktan sonra şimdi de Doğu Almanya devletine ait 2. kanalda reklam yayıncılığını üstlendi.

Ancak Fransız tekellerinin oryantasyonu yalnızca Doğu'ya yönelik değil.

Fransa güçlü bir biçimde Afrika ve üçüncü dünya ülkelerine doğru yayılma gösteriyor. A 2 Tunus'ta tesis kuruyor. R.F.O. bugün Madagaskar'da,Hint Okyanusu'nda, Haiti'de, Avustralya'da, Pasifik'te yayın yapıyor. La Sofirad (Fransız basın-yayınında devlet iştiraklerini yönetir) Afrika'nın 24 ülkesine hergün uzun saatler yayın yapmak üzere "Canal France Internationale"i kuruyor. Canal Plus tarafından "Canal Horizon" kuruldu. Şimdi de Sofirad Canal Plus'ü model olarak alıp Afrika'da paralı birkanal kurmak istiyor. A 2 TV 5-Afrika'yı kurdu. FR 3 ve TF I Afrika'ya uydu aracılığıyla yayın yapıyor. RF I aynı kıtada kendi yapısını ve araçlarını güçlendiriyor.

Bu birkaç örnek bize, mevcut hareketliliği ve Fransa'nın rolü üzerine bir fikir vermeye yetecektir. Özellikle Afrika'da, daha da açık be-

lirtmek gerekirse, artık halkların ayaklanmasını ve hoşnutsuzluğunu bastıramayan, Fransa'nın kucağında sıfırı tüketmiş, yozlaşmış otoriter rejimlerin bulunduğu yerlerde Fransız medyası en güçlü araçlarla bir yayılma politikası izliyor.

Bu strateji yurt dışında, Fransa gerçeğinin, işçi sınıfı hareketi ve sendika mücadelesi ve FKP'nin aktivitesini özenle hesaplanmış bir görüntü altında sunma olanağı tanımaktadır.

Dayanışma gücü, olası yakınlaşma potansiyelleri veya ortak mücadele potansiyelleri kırılmaya çalışılıyor. O halde, emperyalizme karşı mücadele eden, çetin politik baskı ve hakimiyete karşı çıkarları bizimkiyle çakışan bu güçler Doğu'da olduğu gibi üçüncü dünya ülkelerinde de mevcuttur.

Nasıl Karşı Saldırıya Geçmeli?

Yoğunluğuna ve kullanılan araçların etkinliğine rağmen yine de bu basın-yayın kampanyalarının etkisini büyütmemek gerek. Yarattığı etki abartılmamalı, insanların direnci de küçümsenmemeli. İdeolojik baskı karşısında bu insanlar öncelikle kendi belleklerinde yer etmiş özdeneyimlerine başvuruyorlar.

Romanya olayları sırasında basın-yayın araçlarının hergün vurduğu Romen rejimi ile Fransız komünistlerinin özdeşleştirilmesi umulan etkiyi yapamazdı. Zira Fransız komünistleri kendine tamamen çelişkili gelen bir deneyle karşı karşıyaydı. Komünistlerin gerek L'Humanite aracılığıyla gerekse kendilerinin dile getirdiği direkt yanıt, insanların yaşadığı gerçeğe çarpıp dönen bu kampanyayı başarısız kılmada başarılı oldu. Bu da, saldırıyı savuşturmak için ismini değiştirmeyen ancak kendi silahlarıyla mücadele eden bir komünist partisinin yararlılığı düşüncesini pekiştirmiştir.

En önemli silahımız, insanların ve işçilerin ihtiyaçları ve özlemleri için bütün çabamızı seferber etme politikamız değil mi? Gerçeğin kavranmasında muğlak davranan, medyaların ürettiği büyük yalanlar ve asılsız haberler ve karışıklık karşısında başka şeyler söyleyip öneren bir parti olarak halkın karşısına çıkmak her zamankinden daha fazla bugün gerekli değil midir?

Zaten FKP'nin programında da dürüst, çoğulcu bir enformasyon hakkı için mücadeleye katkıdabulunacak bir dizi öneriler mevcut.Radyoda, televizyonda ve yayımladığı bültenlerinde bu gerçeği dile getirerek çoğulculuk için mücadele etmek yine komitemizin görevidir.

Enformasyon ve iletişim araçları üzerinde egemenlik kurma sorunu bu yüzden uluslararası planda özel boyutlara varıyor.

Dünyada enformasyon tekelini % 80 oranında dört ajans elindebulunduruyor. Genelde enformasyon ve iletişim araçlarının büyük bir kısmı -buna kültürel alan da dahil olmak üzere- birkaç emperyalist devletin elindedir.

Dünyada, enformasyon üzerinde büyük grupların veya tekellerin hakimiyeti sürdüğü sürece hiçbir ülkenin hükümranlık, bağımsızlık, kültürel kimlik ve kendi çıkarları da sözkonusu olamaz.Enformasyon ve komünikasyonda ortaya çıkan yeni teknolojiler işbirliği yolunda müthiş bir potansiyel sunuyor. Önemli değişiklikler yapılmadığı takdirde, bu teknolojilere ve modern iletişim araçlarına sahip olmayan ülkeler bugünkü dezavantajlı konumunda kalıp gelişmelerden uzak kalacak vve bağımlılıklarının arttığını görecekler. Doğu ülkelerine gelince, diğerleri gibi onlar da bağımlılıklarındaki ani artışı kendi bünyelerinde hissedeceklerdir. Tüm bunlar enformasyon ve komünikasyonda dünya çapında yeni bir düzeni şart koşuyor.

Bağlantısız ülkeler(9) ve dünya çapındaki demokratik güçler böylesi büyük peyler sürülen kumarlar karşısında bunun acil gerekliliğini uzun süredir savunuyorlar.

Çeviri:**Aslı Heybetli**

Notlar

(1) Elinizdeki bu metin, büyük ölçüde Jean George (L'Humanite Gazetesi), Jacques Dimet (Revolution Dergisi), Guy Pelachaud (FKP Merkez Komite Üyesi Arşiv Servisi sorumlusu), Pascal Santoni (Merkez Komite propaganda komünikasyon bölümü), Jean Pierre Franey (Sinemacı), Jean Solbes (Messidor Yayınları, Media Business adlı kitabın yazarı,dış politika seksiyonu çalışanlarından) den oluşan bir ekip çalışmasında ortaya çıkan görüşlerden esinlenerek hazırlanmıştır. Bu grup çalışması Jacques Fath tarafından koordine edilmiştir.

(2) Gerçekte birbirine yakın toplu mezarlardan çıkarılmış oniki kadar ceset sözkonusu.

(3) Nouvel Observateur'un düzenlediği bir tartışmalı toplantıda Bernard Kouchner bu noktayı doğruladı.

(4) İki "gerçek" Martin Smid, Çek televizyonunda görünerek kendi ölüm haberlerini yalanladılar.

(5). Bkz: "Cahier du Communisme", Temmuz-Ağustos 1990 "Arnavutluk'ta Neler Değişmekte?"

(6) Washington Eyaletindeki Mac Chord Amerikan hava üssünün 50. yıldönümü törenleri esnasında Amerikan yetkilileri 100.000. den fazla seyircinin önünde Panama işgalini yeniden canlandıran bir 'show' yaptılar.

(7) Bkz: 23. Kongre Kararları "Cahier du Communisme" Haziran-Temmuz 1979, p.p. 359-360

(8) Bu konuyla ilgili olarak bkz. "Penser les revolutions", Jean-Poul Jouary, Arnaud Spire, Messidor Yayınları

(9) Daha önce tespit edildiği üzere gelecek 24-29 Eylül tarihleri arasında Havana'da bağlantısız ülkelerin enformasyon bakanları 3. konferanslarını yapacaklar.

Yeni Atlantizm

Georges Girard*

Cahier du Communisme

Geçtiğimiz 12 Aralık'ta Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker, Batı Berlin "Basın Kulübü"nde Nato'nun yeni misyonuna ilişkin olarak, "yeni bir çağın inşasında yeni bir Atlantizm, yeni bir Avrupa" başlıklı bir konuşma yaptı.

Baker'a göre Atlantik Örgütü'ndeki bu stratejik adaptasyon Avrupa'daki değişikliklerin etkisiyle zorunlu hale geldi. "Bu değişiklikler barışçıl bir devrimi simgelemektedir", şeklindeki açıklama yaparak, "bizim görevimiz bu barışçıl devrimin kazanımlarını sağlamlaştırmak ve devamını sağlamak için bu inşanın gereksinimlerini karşılamaktır", diye ekledi.

NATO'ya Avrupa'da Özgül Bir Rol

Şu halde Nato'nun kaygılarının hemen merkezinde Avrupa yer alıyor. Baker bu konuda, Bush'un Mayıs 1989'da yaptığı "Amerika bir Avrupa gücüdür ve öyle kalacaktır", yolundaki açıklamasını hatırlatıyor. Avrupa Topluluğu ve Nato arasında bir ortaklık, hatta bir anlaşma öngören bu stratejik adaptasyonun ekonomik amaçları açıkça görülüyor. Bunlar Baker tarafından da arsız bir biçimde dile getirilmiştir: "Bütün Avrupalıların uzun süreden beri birleşik bir Avrupa pazarına girişten faydalandığı gibi Amerikalıların da bu pazara girişten faydalanacağını düşünüyoruz".

Buradaki politik hedefler de diğerleri kadar açıktır. Baker, 23'ler Grubunu, Polonya ve Macaristan'daki reform uygulamalarından ötürü kutluyor. Bu konuda ABD'nin bu iki ülkeye bir milyar dolar tutarında mali yardım yaptığını hatırlatıyor ve, "Bu, ortak çabalarımızın yalnızca bir başlangıcı olmalıdır", dileğinde bulunuyor. "24'ler Grubu, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Doğu Almanya ile 'Bu ülkeler daha önce Polonya ve Macaristan'da gerçekleşenlere benzer politik ve ekonomik reformlara giriştiklerinde' ilgilenmelidir. Biz, Doğu ülkelerine umut sunmalıyız", diyor.

"Askeri bileşenlerinin azaltılacağı ve politik bileşenlerinin artırıla-

(*) Fransız Komünist Partisi Merkez Komitesi Dış Politika Seksiyonu üyesi

cağı yeni bir yapılanma için" NATO'nun Viyana'da çalışmalar yaptığını belirten Baker," NATO'nun Avrupa'da kalıcı bir barış düzeninin kurulması, savunma ve silahların kontrolu yolundaki ortak çabaları yönlendirmek üzere Batı Avrupa Hükümetlerine gerekli araçları optimum düzeyde temin etmeye devam edeceğini", teyit etti.

Söylenmek istenen, NATO'nun askeri bir blok olarak var oldukça ABD tarafından yönetileceğidir. Bu konuda geçen yıl NATO'nun 40. yıldönümü dolayısıyla Bush'un, "Atlantik Paktı Başkan Truman döneminden beri ABD'nin dış politikasında temel bir öğe olmuştur." yolundaki açıklaması hatırlanmalıdır.

Baker tarafından önerilen yeni yapıda Avrupa Topluluğu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (CSCE) gibi güncel kurumlar, "NATO gibi oturmuş ve son derece geçerli eski temeller" üzerine oturtulmak isteniyor. Geliştirilmek istenen düşünce NATO'nun, ortak güvenliğin belirleyici öğesi olduğudur.

"NATO, Doğu ile Batı arasındaki anlaşmaları tartışıp görüşmek, uygulamak, denetlemek ve geliştirmek için Batı ülkelerinin işbirliği yaptığı bir forum haline gelecektir" şeklinde bir belirleme yaparken Baker, NATO'ya Helsinki süreçleri içerisinde özgül bir rol mu yüklemek istemektedir? Bu, Varşova Paktı'nın zayıflığını fırsat bilerek CSCE bünyesindeki bloklara müdahale mantığıdır.

NATO'nun bugüne kadar meşruiyetini dayandırdığı argüman olan Doğu tehdidi artık bütün inandırıcılığını yitirmiştir. O halde bu tehdit kavramının güncelleştirilmesi gerekiyor. "Doğu-Batı çatışması güncelliğini yitirdikçe ve Doğu-Batı işbirliği perspektifleri ilerledikçe Avrupa Atlantik güvenliği için yeni tehlikeler belirecektir. İşte bu, NATO'nun ikinci görevinin nerede yattığını gösteriyor. Bölgesel çelişkiler (füzelerin, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların hızla artmasıyla) bizi her gün daha büyük tehlikelerle karşı karşıya bırakıyor."

Kuşkusuz, güneye doğru üçüncü dünya halklarının kurtuluş hareketleri yönünde stratejik bir yeniden-yönlendirme *(re-orientation)* sözkonusudur.

Baker'in projesi incelendiğinde sonuç olarak, Atlantik bloğunun sağlamlaştırılması ve sürekliliğinin sağlanması, bu sürekliliği canlı tutma zorunluluğu, mevcut yapıların uyumlu bir hale getirilmesi, Avrupa'nın önceliği, Birleşik Almanya'nın önemli kolu, Helsinki süreçlerinin denetimi ve güneye doğru stratejik bir yeniden-yönlendirme gibi emeller ortaya çıkıyor.

Bu sonuçların hala geçerli olup olmadığını fazla beklemeden Washington görüşmesi sonrası göreceğiz.

Genel Durum

NATO uzun süredir çelişkiler yaşıyor. NATO içerisinde ABD çok ağır bir yükün altındadır. ABD silahlanma harcamalarına katılımı yükseltmek için müttefiklerine sürekli biçimde baskı yapmaktadır. Baker'in geçen yıl boyunca NATO üyesi ülkeler nezdindeki girişim-

leri hala hatırlardadır. ABD aşırı silahlanma sıkıntısı yaşamaktadır: Bütçe, ticaret ve teknolojide muhtelif açıklarını kapatmak için askeri bütçesinden indirim yapmak zorundadır.

Dünyadaki hakimiyeti elden gitmektedir. Bu son dönemde Japonya ile zoraki bir uzlaşma yolunu seçtiğine tanık olduk. Ama aynı zamanda egemenliğini korumak için askeri gücüne dayanmak zorunda. İşte çelişkiler tam da bu noktada düğümleniyor.

Baker'ın ileri sürdüğü 'yeni yapı' NATO, Batı Avrupa Birliği (UEO) ve Program Dışı Avrupa Grubu (GEIP)-İrlanda hariç 12' ler topluluğu, Türkiye ve Norveç)- gibi faaliyet alanları birbiriyle çakışan mevcut yapıları ve aynı zamanda savunma alanına giren organları da yeniden düzenlemeyi ve birbirleriyle daha uyumlu hale getirmeyi amaçlıyor.

ABD Varşova Paktı'nın tamamıyla dağıldığı bir zamanda NATO'nun yeniden güncelleştirilmesini gündeme getirmektedir. İşte iki pakt arasındaki anlayış birliğini hiçe saymak budur. Bu, ABD'nin blokları dağıtma yönünde istek duymak şöyle dursun, her zaman kendi gücünü, politik ve ekonomik alanda kendisine sıkı sıkıya bağladığı askeri örgütlenmesinin üstünlüğüne dayandırmak istediğini gösterir.

Washington zirvesi dolayısıyla yapılan yeni bir sondaja göre, Sovyet askeri tehdidi Amerikalıların yalnızca % 15 ile % 20 sini endişelendirmektedir.

Artık bir Doğu tehdidi gerekçesi de kalmadığından ABD ağır askeri harcamalarında bir indirimi düşünmeye zorunludur. Bu, Amerikan ekonomisinin yeni koşullara uydurulmasında ciddi sorunları ortaya çıkaracaktır.

Dünyadaki mevcut durum üzerine ABD ve Avrupa aynı saptamayı yaptığında Fransa haricindeki tüm Avrupa ülkelerinin askeri bütçelerinde bir indirim yaptıklarına dikkati çekelim.

Emperyalizmin yeni bir strateji hazırlamasında sosyalizmin krizi kesinlikle belirleyicidir. Bu kriz, güçler ilişkisini derinden etkiledi. Bununla beraber güçler ilişkisi parametrelerinden birinin değiştiğini düşünmek yerinde olur. Dünyadaki halk hareketleri askeri güçler ilişkisinin aleyhine oldukça önemli bir yer tutuyor.

Avrupa'nın Yeri

Avrupa "Yeni Atlantizmin" merkezindedir. "Yeni Atlantizmin" anahtarını elinde tutmaktadır. ABD kendi egemenliğini güvence altına almak için Avrupa'nın birleşmesine muhtaçtır. Ve eğer ABD ileride açacağım sebeplerden dolayı Avrupa'da göreceli olarak askeri sorumluluklarından bir ölçüde bağımsız hareket etmek istiyorsa, topluluk üzerinde ekonomik ve politik kontrolü sağlama almak zorundadır. Aynı zamanda bütün bunlardan başlayarak kendi çıkarları için bugün krizdeki Doğu ülkelerini kendi sistemlerine kazanmayı tasarlamaktadır. Doğu ülkelerinin ekonomik güçsüzlüğü üzerine hesaplar yapmakta ve sosyalist sisteme bağlı diğer ülkeleri her zaman düşman görmektedir.

NATO bugüne değin bünyesinde tartışmasız bir hiyerarşi taşıyan bir yapı teşkil etti. Tabii ki her zaman egemen olan Amerikalılardır. Yine bugün de güçlü kapitalistler arasında ekonomik, ticari ve mali ilişkilerde her zaman egemen olan onlardır. Bazen çok önemli ayrılıklar başgösterdiğinde (Örn. Yediler Grubu içerisinde) bu egemenliği açıkça gözlemlemek mümkündür.

Amerikan emperyalizminin krizinin, Reagan döneminden ve aşırı silahlanma politikasından bu yana bu hiyerarşide göreceli bir düşüşe yolaçıp açmadığı ve birleşik Avrupa pazarı perspektifinin ciddiyetinin yeni korkularyaratıp yaratmadığı sorusu sorulabilir.

NATO'nun politik, ekonomik ve diğer alanlarda otoritesinin yerini değiştirmekle ABD Avrupalı müttefikleri üzerinde liderliğini elinde tutup pekiştirmeyi ümit edebilir. Bu, Baker'ın NATO'yu Avrupa Topluluğu'yla birleştirme konusunda ısrarlı çabalara niye gereksinim duyulduğunu da açıkça ortaya çıkarcaktır.

Varşova Paktı çökerken ve aynı zamanda Avrupa Birliği savunma sorunlarıyla meşgul olduğubir anda ABD NATO'yu yeniden öne sürüyor. Üzerinde düşünülmeye değer bir soru!!!

11 Nisan 1990 tarihli *Le Monde* Gazetesinde Fransız savunmasının yüksek rütbeli sorumlularından birinin Gerard Dominique takma ismiyle yayımladığı "Savunma için bir AET" başlıklı makalesinde, "Coğrafi olarak Uralların batısında yeralan ve 12 'lerTopluluğuna üye olmayan diğer ülkelere gelince, topluluğun, savunma kavramının temeli olabilecek politik düşünce biçimine gerçek anlamda sahip değiller", diye yazıyor ve devam ediyor. "O halde neden, AET'nin aynı zamanda gelecek aylar ve yıllarda savunma sorunu ile de uğraşması düşünülmesin?".

Bu, iki bölüm halinde yayımlanan Roma Antlaşması'nın 233 no.lu maddesinin yürürlükten kaldırılması demektir:

1. Hiçbir üye devlet, kendi özgüvenliğine aykırı olduğuna hükmettiği bilgileri ifşa edemez.

2. Bütün üye devletler kendi güvenliğini koruyacağına inandığı tedbirleri almakta serbesttir..

NATO'nun Avrupa'nın ekonomik sorunlarıyla bu ilişkisi, NATO'ya kendi askeri özgüllüğü içerisinde vereceğimiz Avrupai boyutla daha iyi güvence altına alınacaktır. İşte, Avrupa'nın temel şirket olmasındaki ısrar burada yatmaktadır. Geçtiğimiz savunma konseyi toplantısı sonunda ekonomik birlik ve ortak para birimi gibi aynı biçimde Batı Avrupa politik birliğinin de 1 ocak 1993 'te yürürlüğe gireceğini ilan eden François Mitterand ve Helmut Kohl tarafından yapılan ortak çağrıyı bu anlaşma çerçevesinde yorumlamak gerekir. Bu arada bir yabancılar vebirlik güvenliği politikası ortaya konulacak ve seferber olunacak. Böylesi bir girişim özgün milli savunmayla ilgili tüm tartışmalara kulak asmamak demektir. Bu bağlamda, 1 Mart'ta Berlin'de yaptığı konuşmada Roland Dumas, Doğu Almanya ile Fransa'yı bağlayan özel bir güvenlik ve savunma bağlantısının 'günü geldiğinde' Fransa'nın bütün Almanya'nın hizmetinde olacağın-

dan sözederek bu anlayışın ilk adımlarını atmış oldu. Fransız-Alman müfrezesinin kurulmasında bu stratejinin embriyonu zaten mevcut değil miydi?

NATO'da ABD'nin liderliğini tartışmak sözkonusu olmadığı için bunun uzantısı olarak bu "Yeni Atlantizm"i de" ABD"nin Avrupalı ortakları, Avrupa'da kimin (ilk) ikinci Başkan rolü oynayacağı sorusuna indirgediler. Almanya, İngiltere ve Fransa bununla yetiniyor.

ABD çelişkilerle oynama fırsatını kaçırmayacak ve bu üç adaya karşı özel kozlarından faydalanacaktır. Ancak Birleşik Almanya'nın ortaya çıkışı sağlam demografik, ekonomik, mali ve askeri gücü ve de stratejik konumu ile Amerikalıların Doğu'ya yönelik amaçlarına daha iyi hizmet edeceği şimdiden görülüyor. Bu, Batı Almanya'nın birleşmeyi mümkün olduğunca çabuk gerçekleştirmek ve diğer ortaklar üzerinde ağırlığını koyma isteğini açıklıyor. Bu aynı şekilde Batı'nın bugün Doğu Almanya'yı NATO'ya bağlama isteğine de açıklık getiriyor.

Fransa'nın Yeri

Bağımsız bir politika sürdürmeye can atan ve NATO'nun asal üyelerinden biri olduğu düşüncesini gizlemeye çalışan Fransa NATO'yla ilişkisinde belirsiz bir konumda.

Sürekli olarak, ülkemizi bağlı olduğu NATO'nun askeri komutasından ayıran Charles de Gaulle'un 1966'da aldığı karar ileri sürülüyor. Öyle ki, hala birçok insana göre Fransa, Atlantik Paktı'nın bir üyesi -NATO'nun bazı oturumlarının Paris'te yapılmış olmasına rağmen-. Öte yandan Fransız ordusu bazı kurnazca ayak oyunlarıyla kendini NATO'nun değişik askeri kurumlarının içinde görüyor.

Bu durum bugüne değin Amerikan yöneticilerini tatmin etmekle birlikte bu örgüte (NATO'ya) yeni misyonlar yüklendiği anda artık onlara yeterince tatminkar gelmiyor. Fransa'nın daha açık ve netbir katılımı olmaksızın Amerikalıların projelerine Avrupai bir boyut kazandırmaları gerçekten de zor.

Bununla birlikte Fransız hükümetini General de Gaulle'un vaktiyle almış olduğu karardan döndürmek zor görünüyor. Bu da hükümetin kendisinden ziyade Fransız halkından gelecek tepkilerden çekinmesinden ileri gelmektedir. Bu projeden Amerikalılarca vazgeçilmemesine karşın biz, topraklarımızda bazı hava üslerinin varlığı, liman kolaylıkları, acil stoklar gibi, bir anlamda ABD'nin nihai olarak Batı Almanya'dan çekilişini veya Güney Avrupa'nın veya Büyük Britanya'nın silah barınağı olmamasını telafi edecek entegrasyon formülleri ile yetiniyoruz.

Claire Trean 2 Haziran tarihli gazetesinde yayımlanan bir makalesinde yetkili bir haber kaynağına göre, Amerikalıların Fransa'dan, İspanya'yı terketmek zorunda kalan F-16 bombardıman uçaklarını kabul etmelerini talep edeceğini doğruluyor. Pazar, Fransa'nın katılmadığı askeri organlarının öncülüğünde yürütülen stratejik revizyon çalışmalarına canı gönülden katıldığını da ekliyor.

19 Nisan Key Largo toplantısı Fransa'nın NATO nezdinde bağımlı-

lığı konusunda biraz daha açıklık kazandırdı.

George Bush da "NATO'nun gelecekte alacağı biçim konusunda Başkan Mitterand ve ben çok yakın görüşlere sahibiz", derken sevincini belirtme fırsatını kaçırmamıştır.

Bu da ABD başkanının Fransa'nın NATO'daki yeri konusundaki niyetini açıkça ifade eder. Kendi açısından Mitterand, "Paktın uyum içinde olduğunu ve Amerikan güçlerinin Avrupa'da zorunlu olduğunu göstermesi gerek" sözlerinin altını çizerken kendi onayını vermiş oldu. Amerikan güçlerinin Avrupa'da mevcudiyetini arzu ederken kendini bu süreçlerin dışında tutmanın zor göründüğünü belirtelim. François Mitterand, "Avrupalıları kendilerini savunmaları için giderek artan bir sorumluluk taşıyıcı role hazırlamak gerektiğini" beyan ederken ABD'nin Avrupa ile ilgili stratejisine bağlılığını (tam da ya artık bir tehdidin gelmediğinin bilincine vardıkları anda ya da tatmin edilmesi gereken emperyalist ihtiyaçları ortaya çıktığı bir anda) teyit ediyordu.

Girişilen projeyi hızlandırmak için yıl sonundan önce bir NATO zirve toplantısı öneren yine François Mitterand'dır.

Cumhurbaşkanı Avrupa savunması üzerine spekülasyon yaparken, bu kavramın NATO'nun rolünü sınırlama eğiliminde olduğu düşüncesine itibar etmek istiyor. Oysa gördüğümüz gibi "Yeni Atlantizm" bunun aksine, Amerikan önderliği ve onun stratejik hedeflerini daha iyi düzenlemek için Avrupa'daki politik, ekonomik ve askeri yapılarına dayanmak istiyor. Cumhurbaşkanı, Fransa'nın özgül bir savunma politikası olduğunu hatırlatıyor. Oysa ki, kendi kontrolünde olmayan bir düzene kendini entegre etmeye çabalıyor.

Key Largo'da François Mitterand ve George Bush, Birleşik Almanya'nın NATO üyesi olması gerektiğini ileri sürdüler. NATO içerisinde Almanya'nın yerine göre Fransa'nın yerini relativize eden işte budur.

Bu arada Key Largo arifesinde Valery Giscard D'Estaing'in, bir Avrupa Birliği örgütüne aktif olarak katılan bir Fransa'nın stratejik komutalarda söz sahibi olması gerektiği düşüncesini getirmiş olduğuna dikkat çekilmelidir. Bu öneri Londra'da *Times* gazetesinde bildirdiğine göre George Bush'tan açık bir hayır cevabı almıştır. Diğer yandan bu sorun Key Largo'da ele alındığında François Mitterand çok fazla bir başarı kaydedememiştir.

Atlantik Paktı'nın yeniden örgütlenmesi sorunu üzerine Elysee çevrelerinde uzun süren çalışmalar sonucu hazırlanan görüşler, sosyalist milletvekili ve ulusal savunma komisyonu başkanı Jean-Michel Boucheron tarafından 18 nisan 1990 tarihli *Le Monde* gazetesinde çıkan bir makaleyle sunuldu. İki prensip korunmalıdır: "Caydırıcılık ve Atlantik Birliğinin varlığı"? Bu anlayış "Ekonomik işbirliği ve güvenlik artık birbirinden ayrılamaz. AET'nin (şüphesiz çok daha temel bir görev olan) Doğu ile işbirliğini geliştirmek gibi tamamlaması gereken bir misyonu vardır" görüşünü ileri süren Baker'in "NATO'nun şu andaki mevcut örgütlenmesi gelecekteki hesaplarına uygun düşmemektedir. Avrupa komutası altında birliğe bağlı bütün

asal devletlerin işbirliği yapması gerekmemektedir. Bu yeni örgüt şu anki biçimiyle NATO'nun yerini alabilir" şeklinde belirleme yaparken dikkate değer bir ifade zayıflığı ortaya çıkmaktadır.

Ve şöyle noktalıyor:

"Avrupa'daki bu yeni güvenlik sistemi, Avrupa-Akdeniz bölgesini hesaba katması, Almanya'nın güvenliğine getirilen ek garantiler, Atlantik Birliği'nin yeniden düzenlenmesi kuşkusuz Fransa'ya ve Cumhurbaşkanımıza bir çeyrek asırdan beri üstlendiği role kıyasla yeni bir rol getirmektedir".

Üst düzeyde bir devlet yetkilisinin takma bir isimle 23 Mayıs 1990 tarihli *Liberation* dergisinde yayımlanan makalesinde bir amaç ileri sürülmektedir: "Atlantik önderliğini ABD ile paylaşabilecek tek ülke Fransa'dır çünkü bundan böyle tartışmasız bağımsız askeri ve teknolojik konumu, dünya sahnelerine ve dünya çapında müdahale yeteneği Fransa'ya bu ortaklığın koşullarının dengeli birbiçimde müzakere etmeye elverişli bir hareket serbestisi sağlamaktadır".

11 Mayıs 1990'da Atlantik paktı üyesi onaltı ülkenin parlementerlerini kabul eden François Mitterrand, "Atlantik Paktı'nın içeriğinin geliştirilmesi yerinde bir perspektiftir", şeklinde beyanat vermiş ve, "Birleşik Almanya'nın NATO'ya katılımı doğaldır",diye eklemiştir. Öte yandan 23 Mayıs'ta Moskova'ya yaptığı yolculukta bu sorunla ilgili Bush'un sözcüsü gibi hareket etmiştir.

Bu yeni Atlantik düzenine entegrasyon, geçen yılın sonunda Cumhurbaşkanı tarafından ileri sürülen "Avrupa Federasyonu" düşüncesini tamamlıyor. Çok uzun zaman sürüncemede kaldığından Sovyetler François Mitterrand'ın görüşünün, Mihail Gorbaçov'a ait olan "Avrupa Evi" düşüncesine ykalaştığını zannederken, Mitterrand bu arada kendi görüşünü giderek netleştirip kesinleştirdi.

10 Mayıs 1990'da François Mitterand, "bunaltıcıbir vesayetten yakasını sıyırmış" bu ülkelerin kendilerini SSCB ile entegre olmuş Batı Avrupa arasında 'izole' bir konumda bulmalarını bu yapının engelleyeceğini belirtiyordu. O halde 'konfederasyon' Doğu ülkelerine yönelikti. Ancak bu konfederasyonun çekirdeğinin zaten entegre olmuş ve bunun koşullarına uygun içiçe halkalar temel alınarak tasarlandığını görmek gerek.

İstisnai durumlar dışında, sağ uzun süredir milli bir savunma prensibinden vazgeçmiş durumda. İktidarla olan çekişmesinde, Fransa'nın çıkarlarını güvence altına almak iddiasıyla, özellikle daha da Avrupalı (burada kazanılması gereken bir kumar söz konusu) olmaya çalışıyor. Jacques Chirac'ın yakın danışmanı Pierre Dellouche'un 3 Mayıs 1990'da "Le Monde" gazetesinde yayımlanan bir makalesinden çıkan özet şu: 'Yeni Avrupa Kartları'. Yazar, François Mitterrand'ı doğal olarak topluluğun Doğu'yu da kapsayan daha geniş bir pota içerisine yayılmasına yolaçan 'konfederasyon' kavramından ötürü eleştiriyor, ona göre ABD ile kurulacak ilişkiler ve güvenliğin Avrupa kanadını oluşturma konusunda dizginler ele alınmalı. 11 Mayıs 1990 da birliğe üye bütün ülkelerin parlementerlerini Belediye Sarayı'nda kabul eden Jacques Chirac bir seçenek ileri sürdü:

"Atlantik Birliği kendini dönüştürmesini beceremediği sürece Amerika'nın hakim olduğu bu sistem düzeyini aşarak, kıta üzerinde etkinliği azaltılmış ancak mevcudiyetini koruyan bir ABD müttefiki ile temelde kendi savunmalarını kendileri güvence altına alacak Avrupa'nın önde gelen büyüklerinin eşit haklara sahip olacağı bir düzeye getirilmedikçe varlığını koruyamaz."

Gerek sağın gerekse solun takındığı tutum bize, yedek koltuk olmaktan çıkıp, alınan kararlarda belli ölçülerde sorumluluk alınmadığı takdirde NATO içerisinde Amerikan hakimeyitine razı gelmenin giderek daha zor olacağını gösteriyor.

Aradıkları çözümün, Robert Pontillon'u başkanlığına getirdikleri Batı Avrupa Birliği'nin (UEO) yeniden canlandırılması olup olmadığı sorulabilir. NATO'nun oniki ülkesinden dokuzunu biraraya getirenbu organizasyonun parlemento kuruluna sunulan raporlardan birinin 'Atlantik Birliği'nde UEO'nun Yeri' başlığını taşıdığına ve "UEO'nun başlıca rolünün birliğin yeni gerçeklerine adaptasyonu kolaylaştırmak" olduğunun altının çizildiğine dikkati çekelim. James Baker bile bunu daha iyi ifade edemezdi.

Bu arada Charles Pasqua ve Philippe Seguin tarafından Haziran'da formüle edilen ve General de Gaulle'un mirasına sahip çıkığını ileri süren anlayışı da kaydetmek gerek. "Birleşik Almanya'nın NATO'ya kayıtsız şartsız entegrasyonu (eski Doğu Almanya'ya özel bir statü tanınarak veya tanınmaksızın) Fransa'nın daima mücadele ettiği bloklar mantığına uygun düşmektedir. Almanya'nın Batı'ya demir atması zorunlu olmaktan çok uzak olduğundan ancak Batı Avrupa üzerinde bir Alman-Amerikan önderliğini sağlama almakla kendini gösterebilir". Burada bu iki politikacının müdahalesinin ötesinde Fransızların birbölümünün düşüncesinin de dile getirilmiş olması sözkonusudur.

François Mittirand ve Jacques Chirac' ın belirsiz tutumlarına karşılık Pasqua ve Seguin'in açıklamaları, hükümranlık ve milli savunma ile ilgili bütün sorunlar üzerinde harekete geçirmesi gereken açık alanları göstermektedir.

Sovyetler'in Tepkisi

Askeri ittifakların içeriğinde değişiklik yapmak Sovyetler Birliği'nin en eski isteklerinden birisidir. Bu yüzden 'Yeni Atlantizm' projesinin Baker tarafından sunuluşundan hemen sonra Edvard Şevardnadze'nin NATO'nun Brüksel'deki merkezine yaptığı ziyaret şaşırtıcı sayılmamalıdır. Bu, iki ayrı askeri ittifakın tarihlerinde ilk kez rastlanan bir olaydır. O andan itibaren Sovyetler Birliği, Japonya ve diğer emperyalist güçler de dahil, bir dünya stratejisine bağlı olarak Avrupada SSCB'nin sınırlarına dayanan güçlü bir kutup oluşturmayı amaçlayan bu adaptasyonun gerçek nedenini tahmin edemediler; edemezlerdi. İşte Birleşik Almanya'nın NATO'ya katılmasına itiraz etmeleri bu yüzdendir. Baker'in "yeni Avrupa yapısının" SSCB'nin şu an yaşamakta olduğu derin krizden çekip çıkartacak ekonomik avantajlarla allanıp pullanıp cazip hale getirilmiş bir plan olduğunu gözönünde bulundurmak gerekli. Burada, Washington

zirvesi sırasında bir biçimde ifade edilen ve onu takiben sık sık çelişkili bir görünüm alan bir pazarlık sahnelenmektedir.

Washington Zirvesi

Washington Zirvesi hem ABD hem de SSCB'nin stratejilerini gözler önüne sermiştir.

Amerika, dünyanın ve özellikle de Amerikan halkının gözündebiçimsel olarak bazı tavizler veriyor gibi gözükse de askeri güçler ilişkisinde ipleri elinde tutmak istiyor. Silahsızlanma yönündehiçbir adım atmıyor. Malta'daki konferans sırasında SALT anlaşmalarına uyacağını ilan ettiği halde, bunu bilinmez bir tarihe ertelemiş durumda. Daha önce stratejik nükleer silahlarda % 50 indirimden sözedilirken şimdi bu % 30'a düşmüş durumda.

Sovyetlere gelince, nükleer silahsızlanma konusunda getirdiği yeni önerilerle ABDyi bu alanda güç durumlara sokuyor. "Yeterli ölçüde Savunma" kavramıyla yetiniyor. Sovyet ordusunda reform yapma kararları bu anlayış doğrultusunda gelişiyor. Ticari ilişkiler süreci hızlandırılyor çünkü SSCB için bu bir zorunluluk haline gelmiş, çünkü bu, sayısız Amerikan iş çevrelerinin taleplerine uygun düşmekte.

En ayrıcalıklı ulusun (ABD'nin) şartlarına uymasa da, bu konudabir gelişme kaydedilmiş durumda.

Bu arada NATO ülkelerini de kapsayan (İrlanda hariç, Japonya ve Avusturalya dahil) COCOM Doğu ülkelerine karşı bazı engellemeler getiriyor.

Şu halde Amerikalılara göre, Washington Zirvesi'nin tam anlamıyla Baker Planı'nın içerisinde yeraldığı söylenebilir.

Almanya Sorunu

Birleşik Almanya'nın NATO'ya girmesi şu anda "Yeni Atlantizm"i uygulama süreçleri içerisinden temel sorundur. Amaçları, gerçekte, diğer Doğu ülkeleri yönünde bir köprü oluşturacak bugünkü Doğu Almanya'nın NATO'ya katılımına bağlıdır. Bu hipotez Bush, Mitterrand, Kohl ve diğer kapitalist Avrupa yöneticileri tarafından hareketle desteklenmektedir.

Doğu kanadında Sovyet askerinin bulunduğu bir Birleşik Almanya'nın, aynı anda NATO'ya bağlı olduğu bir geçiş döneminin nasıl gerçekleşebileceği henüz pek açık değil. Moskova'da Doğu Almanya Başbakanı Lothar de Maisiere'i kabul ederken Gorbaçov'u bu çözümü bir kez daha ileri sürmeye iten de budur. Sovyet Cumhurbaşkanının kendisi açıkça, "bir başka çözüm yolu bulunmalı" şeklinde beyanat verdi. Bunu aynı şekilde François Mitterrand'a da onaylatmak zorunda kaldı. Geriye blokların dağıtılması yolunu tercih etmiş Almanya'nın tarafsızlığı sorunu kalıyor. NATO üyesi ülkeler, Alman halkına yansıyış biçimini gözardı etmeden, açıkça ve kesinlikle tüm yabancı askeri güçlerin Batı ve Doğu Almanya'dan çekilmesi ve tüm yabancı askeri üslerin Alman toprağından sökülüp atılmasının kabul edilmesi konusunda büyük bir kararlılık göstererek şimdi-

lik Almanya'nın NATO'ya katılımını reddediyorlar.

Aynı şekilde bu son dönemde Batı yöneticilerinin birleşme süreçlerini hızlandırma yönündeki isteği, birleşmenin getireceği toplumsal sonuçlar karşısında olayları aceleye getirmemek gerektiğini ileri süren bilinçli Doğulu ve Batılı Almanları karşısında buluyor. Almanya'nın yeniden birleşmesi Avrupa'daki ortak güvenlik örgütünden ayrılamaz.

Ortak Güvenlik

Avrupa'nın ve dünyanın geleceğini elinde tutan bu oldukça karmaşık ve oturmamış durum dikkatimizi iki temel soruya çevirmeli:

1 - Blokların eşzamanlı olarak dağıtılması. Zira bu, insanlığın sorunlarına çözüm bulma yönünde politik bir yeniden-yönlendirme için gereklidir. Zira bu halkların çıkarlarına uygun düşmektedir. Zira bu düşünce artık olasılık dahilindedir, yeter ki bunu bilince çıkartabilelim.

Varşova Paktı pratik anlamda dağılmışken ve üstelik de Doğu' dan gelen tehdit artık mevcut değilken bugün NATO'nun güçlendirilmesine ne haklı gerekçe bulunabilir? Burada, açıklığa kavuşturulması gereken bir çelişki yatmaktadır. Blokların dağıtılmasıyla ve askeri harcamaların indirilmesinin mantıksal sonucu olarak toplumun acil ihtiyaçlarına yanıt verme olanağı doğacaktır.

2 - Atlantik'ten Urallara Avrupa'da ortak bir güvenlik anlaşmasına doğru gitmek. Tüm bu ülkeler CSCE üyesi olduğundan (buna tarihsel koşullar içerisinde ABD ve Kanada da dahil edilebilir) bu hazırlığın Avrupa'da konumlandırılması uygun düşmektedir. Bu konuda, CSCE'ye üye olmayan tek ülke Arnavutluk'un burada yeri olduğunun düşünmek olasılık dışı olmamalı.

Bu yapıda her devletin bir oyu olmalı. Orta Avrupa'da yaşananlardan sonra ittifaklarda değişikler olacağı olasılık dahilindedir. Ancak her halükarda CSCE temsilcilerikendi halklarına karşı sorumludurlar ve özellikle de onların çıkarlarına uygun çözümleri gözetmek zorundalar. İşte bu yüzden CSCE'yi Baker'ın projesinde arzu edildiği gibi NATO'nun boyunduruğu altına sokmak tehlikelidir.

Amerikalılar kendilerine empoze edildiği gibi CSCE' ye her zaman karşı oldular. Baker projesi CSCE içerisinde bloklar mantığını elişiriyordu. Ortak güvenlik, NATO-veya CSCE arasında bir tercih sorunu haline geldi. Amerikan emperyalizminin diktası mı yoksa halklarına karşı sorumlu hükümran devletlerin bağımsız kararı mı? İkinc i Helsinki hazırlığını kısaca bu anlayışın ışığında değerlendirmek gerek. CSCE'nin bütün Avrupa'yı içerdiğini ve güvenliğin blokların ötesinde kurulması gerektiği kavranmalı. Bu kumar şu anda büyük bir mücadelenin hedefi olmuş durumda. Bunu Kopenhag'da yapılan CSCE konferansının insan hakları boyutu dolayısıyla da gördük. Bu konferansta Baker CSCE'nin 'kıtanın vicdanı' haline geleceğini ileri sürerken, 'barışın ayrılmaz yöneticisi rolünü oynamaya devam edecek olan NATO'nun yerini almaması gerektiğinin altını çizdi.

Yeni Eylem Olanakları

ABD'nin öngördüğü 'Avrupa'nın Yeni Yapısı' Fransa ve Fransızlar için olduğu gibi tüm dünyanın geleceği açısından da büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

Fransız hükümeti kendi işine gelen bazı küçük farklılıklarla da olsa bu pro-Amerikan yönlendirmeye onayını veriyor. Bu yönlendirmenin şart koştuğu süreçleri uygulamada önde geliyor.

Özellikle de 'Yeni Atlantizmin' dayanmak zorunda olduğu Avrupa'ya entegrasyonunun gerçekleşmesinde. Niçin diye bir soru sorulabilir. Fransa'da milli duygular tarihsel olarak sınıf karakterine derinden bağlı değil midir? Milli duyguyu Avrupai boyuta uzatmak sınıf anlayışına saldırı anlamına gelir.

Parti olarak yalnızca Fransız Komünist Partisi bu anlayışa itiraz etmektedir. Geleneklerine de bu uygun düşer. Meydanlarda öylesine büyük bir halk kitlesi topluyor ki iktidarın politikası giderek yaşadığımız tarihsel harekete ters düşüyor.

Silahlanma politikası ve olağanüstü askeri bütçenin hiçbir haklı nedeni olamaz. Yeni Atlantizmi desteklemeyi taahhüt etmek barışın korunmasına, silahsızlanma süreçlerine ve güvenliğe aykırıdır. 'yeni bir Atlantizm'; Kime karşı? NATO'da Almanya'ya neden ihtiyaç duyuyor? Bu sorunun ısrarla sorulması gerekir.

Komünistler bunun mücadelesini başlatmış durumda.; askeri kredilerin indirimi, yasa programının revizyonu, nükleer denemelere son verilmesini talep ederek harekete geçtiler.

Bunu yapabilirler, çok daha fazlasını yapmak zorundalar. Önlerinde son kongrelerinde ortaya çıkan bir program var. Bu program özellikle, blokların eşzamanlı olarak dağıtılmasını, bütün nükleer silahların yokedilmesini öngörüyor. Yıldız savaşlarına karşı olunması gerektiğini ileri sürüyor ve 'hangi biçimde olursa olsun Doğu Almanya'nın nükleer silahlanmaya girişmesine, '...' açık veya üstü kapalı Atlantik'e entegre askeri bir örgütlenmeye (NATO'ya) her türden dönüşe, milli savunma için gerekli silahların ortak üretimine, muhalefet ediyor. Bu, 'Atlantik'ten Urallara kadar, çatışmanın yerini bir yumuşama ve işbirliğine bırakması gerektiği' tespitini yapan bir programdır. Ve 'Fransa'nın Helsinki Anlaşmasına katkıda bulunmak ve onu zenginleştirmek için seferber olması' koşulunu ileri sürer.

Dün yalnızca prensipte varolan sloganlar bugünün gerçeğinde mücadelenin temeli haline dönüşerek, bir araya gelinme konusunda büyük olanaklar yaratmıştır.

Çeviri:Aslı Heybetli

Düşüş Mü Yükseliş Mi?

Brzezinski - Krasin

World Marxist Review, No:4, Nisan 1990

Moskova'daki Politizdat yayınevi, Amerikalı siyaset bilimci Zbigniew BRZEZINSKI'nin bir yazısını ve onunla polemiğe giren Sovyet felsefeci Yuri KRASIN'in bir makalesini kapsayan "Quintessence" adlı derlemenin yayın hazırlığı içerisinde. Yayıncının bize vermiş olduğu izinle bu tartışmanın kısaltılmış biçimini sizlere sunuyoruz. (WMR'nin notu)

BÜYÜK BAŞARISIZLIK...

Zbigniew Brzezinski (ABD)

...Yirminci yüzyılın sonuna yaklaştığımız şu sıralarda, Sovyet modelinin bir zamanlar çekici ve taklide değer bulunduğuna inanmak güçtür... O halde neyin yanlış gittiğini ya da neden böyle olduğunu sormak yerinde olur.

Sovyet başarısızlığını incelerken, Rusya'daki marksist deneyimin izlediği tarihsel gelişime kısaca göz atmamız yararlı olacaktır. British Museum'un halka açık okuma odasında, entellektüel bir Yahudi-Alman göçmeni tarafından kavranmış, temeli Batı Avrupa'ya ait bir öğretiyi, Lenin'in Rus devrim hareketini tarihin bir cerrahı gibi kağıda dökerek, yalıtılmış bir Euro-Asya imparatorluğunun yarı-oryantal despot geleneğine taşıması garip bir gelişmedir...

Bolşevik Devrimi'nden sonra Rusya'da olup bitenler Vladimir İlyiç Lenin'in dikkatli okurlarına şaşırtıcı gelmemeliydi. Bu eserlerinde, Rusya'daki marksistlerin daha radikal kanadında yeralan Bolşevik lider, demokratik yöntemi destekleyen diğer marksistler üzerinde eleştirilerini yoğunlaştırdı. Onun düşüncesine göre Rusya sosyalist bir demokrasiye hazır değildi ve bu sosyalizm Rusya'da "yukardan aşağı",yani proletarya diktatörlüğü ile kurulabilirdi.

Buna karşılık bu diktatörlük proletaryanın kendisine değil, yalnızca adına bağlı olarak gerçekleşebilirdi. Lenin'in görüşüne göre Rusya'nın kendisi tarihsel olarak sosyalizme nasıl hazır değilse, yeni yönetici sınıf da siyasal olarak fiilen yöneticiliğe hazır değildi...

Tarihin akışı, böylece tarihin fermanını kesinlikle bilen ve onun içinde bağımsız muhafızları olmaya hazır sadık devrimcilerden oluşmuş "öncü bir parti" tarafından hızlandırılacaktı. Lenin'in öncü parti kavramı, Rusya ve proletaryasının marksist bir devrime hazır olmayışının yarattığı doktriner ikileme yaratıcı bir yanıttı.

Lenin'in disiplinli bir profesyonel devrimciler örgütü oluşturulmasındaki kişisel kararlılığı ve buna katkısı sosyalizmin ilkelerine bağlı bir hareketin etkisi altında kalacak ilk devletin siyasal karakterinin biçimlenmesinde de belirleyici oldu ... Başlangıcından itibaren tüm muhalefetin acımasızca bastırılmasına ve demokrasiden uzaklığına karşın, leninist dönem (Lenin'in ölümünden sonra da birkaç yıl devam eden) çok sayıda sosyal ve kültürel deneye tanık oldu. Güzel sanatlarda, mimaride, edebiyatta ve daha genel olarak entellektüel yaşamda egemen olan, yenileşme, yaratıcı olarak tabular yıkma ve yeni bilimsel alanlara açılma eğilimiydi. Entellektüel dinamizm, Lenin'in sosyo-ekonomik düzlemde hem Rusya'nın geriliği hem de ülkenin daha önceki kapitalist ekonomisinin baskın çıkan gerçekliğiyle uzlaşma isteğine koşut olarak ilerliyordu. Özünde ekonomik gelişmeyi teşvik edeniçin ve özel girişime dayanan ünlü NEP, yeni proletarya diktötürlüğü tarafından sosyalizmin hemen inşasını geleceğe erteleyen tarihsel bir uyum sağlama örneğiydi.

Bu kısa dönemi, idealize etmeksizin, 20. yüzyıl Rusya tarihinin en belirgin ve entellektüel açıdan yaratıcı dönemi olarak tanımlamak belki de doğrudur.... Gerçekten de NEP, deney, esneklik ve uyum dönemini anlatan bir kısaltma olmuştur. Bu yıllar, üzerinden 60 yıldan uzun bir süre geçmesine karşın, birçok Rus vatandaşı için 1917 devrimiyle başlayan çağın en iyi yıllarıydı.

Ancak 1920'lere bu bakışta-büyük ölçüde sonraki Stalinist teoriye tepki olarak- geçmişin çok fazla idealizasyonu vardır. Moskova, Leningrad ve başka birkaç büyük şehirde yaşama egemen olan toplumsal ve kültürel yenilik olgusundan daha önemlisi yeni tek parti sisteminin ülke çapında bütünlenmesi, geniş çaplı toplumsal şiddetin kurumlaşması, ortodoks öğretinin empoze edilmesi ve ideolojik amaçların, her türlü siyasal aracı en despotça olanları dahi meşru kılan pratiğinin yerleşmesiydi.

Lenin'in katastrofik mirasının en önemli iki ayrıştırıcı özelliği; siyasal iktidarı birkaç kişinin elinde toplaması ve teröre dayanmasıydı. Birincisi, toplumun tüm yapısını *nomenklatura* , yani bütün atamalarda sıkı kademeli bir siyasal kontrol sistemiyle denetleyen ve gittikçe bürokratlaşan bir öncü partide merkezileştirilmesi sonucunu verdi.... İkincisi ise örgütlü şiddet, önce hukuki, daha sonra ekonomik, en sonra da toplumsal ya da kültürel sorunların çözülmesinde temel araç haline gelmiştir...

Lenin, iktidara gelmeden önce ve sonra, amaçlarını gerçekleştirmek için kitle terörü ve şiddetin kullanılmasını açıkca savundu. Daha 1901 yılında şöyle demişti: "İlkesel olarak terörü asla reddetmedik ve reddedemeyiz." Bolşevik Devrimi arifesinde yazdığı *Devlet ve Devrim* adlı kitabında demokrasi tanımı yaptığında, bu terimden

"*zorun* bir sınıf tarafından başka bir sınıfa karşı sistematik olarak kullanılmasının bir örgütü" nü kastettiğini yazıyordu.

(Devrimden sonra) kitle terörü... tüm sorunları çözen idari bir araç haline geldi... Lenin'in siyasal sistemi, toplumla karşılaşmasında belirsizlikler taşıyordu. Yeni yöneticileri, toplumu siyasal sistemin imajına göre yeniden yaratma yolundaki girişimlerinde yalnızca fiilen haklı çıkabildiler. Leninist tipte bir siyasal sistem, esas olarak dinamik "kendiliğindenlik" temelinde işleyen bir toplumla sınırsız biçimde birlikte varolamadı. Böylesi bir birliktelik yaşama siyasal sistemi yozlaştıracaktı ya da taraflar arasında bir çatışmaya yol açacaktı.

Lenin'in benzersiz çözümü, devletin değil fakat özerk bir varlık olarak toplumun zorla eritilmesini sağlayacak güçle donanmış üstün bir partinin yüceltilmesiydi... Stalin'i yaratan sistemi yaratan Lenin ve daha sonra Stalin'in cinayetlerini mümkün kılan sistemi yaratan ise Stalin'di. Üstelik Lenin Stalin'i ortaya çıkarmakla kalmadı, aynı zamanda kendi ideolojik dogmatizmi ve siyasal hoşgörüsüzlüğü başka bir alternatifin çıkmasını büyük ölçüde engelledi. Temelde Leninizmin kalıcı mirası Stalinizm oldu ve bu Rusya'da sosyalizmin inşasında Lenin'in rolünün en güçlü tarihsel ithamıdır.

Joseph Stalin'in başarısı Leninist mirasın özünü çok iyi kavramış olmasıydı...

Stalin yönetimi sırasında, devletçe şiddetin toplumun yeniden inşasında bir araç olarak kullanılması doruğa ulaştı. Herşey diktatörün kendisine ve yönettiği devlete bağlıydı. Şiirle övülen, müzikle kutsanan, binlerce anıtla idolleştirilen Stalin, hemen heryerde ve herşeye egemendi. O, tarihte eşine çok az rastlanan bir diktatördü...

İktidar piramidi, Stalin'in en yakın yoldaşlarına bile hiçbir can güvenliği bırakmayan bir terör sistemiyle destekleniyordu...

Stalin'in kurbanlarının toplam sayısı kesinlikle bilinmeyecek olmasına karşın, bu sayının tahminen yirmi milyondan daha az olmadığı ortadadır... Herşey hesaba katılınca Stalin, insanlık tarihinde sayı bakımından belki de Hitler'i dahi gölgede bırakacak en büyük kitle katiliydi.

Bu kitle cinayetleri, Sovyet sisteminin yapılanmasının bir parçasıydılar.... Bu sürecin kayda değer görünümü, bütün bu katliamlara karşın Stalin'in Sovyet eliti içinde ve yeni Sovyet şehir nüfusunun büyük bölümünde tam anlamıyla gerçek bir gurur duygusu yaratma başarısıdır... Bu yüzden, birçok Sovyet vatandaşı için, Stalinist devre gerçekten bazı toplumsal gelişmelerden, büyük tarihsel atılımlardan ve hatta yurtsever başarılardan gurur duyulan dönemlerden biriydi...

Stalin, yöntemlerini yurt dışında da haklı göstermek ve yaptıklarına onay almakta oldukça başarılıydı.... Bu yüzden birçok yerde uzun zaman Stalinist dönem büyük toplumsal değişim, ileriye dönük hızlı devinim, tarımsal ekonomiden kentsel ekonomiye temelli bir geçiş olarak yorumlandı. Bunlardan bazıları bir anlamda doğruydu....

Gene de Stalin döneminin toplumsal bedeli, Sovyet modelinde sosyoekonomik değişim ve yenileştirmenin başka yerlere göre daha yüksek oranda ilerlemişliği savıyla kolayca haklı gösterilemez. Bu tür hesapların ahlaki uygunsuzluğu bir yana, bu iddia olgulara uymaz.

Açıkça bu kadar küçük bir toplumsal yarar uğruna bunca insanın feda edilişine daha önce hiç rastlanılmadığını söylemek abartı değildir...

Destalinizasyon çabaları karşısında birçok ortalama Sovyet yurttaşının çelişkiye düşmesi, Brejnev döneminin neden bu kadar uzun süre dayandığını ve bu biçimi aldığını açıklar. Kruşçev'in fırtınalı reformlarına rasyonelliği sokmaya girişmesine ve yenileşmeci bir rejim olarak başlamasına karşın Brejnev rejimi kısa sürede quasi-Stalinist bir restorasyona dönüştü. Stalinist sistemin temel çerçevesi, özellikle de merkezi ve boğucu kontrolleriyle, ayrıcalıklı *nomenklatura*'sı ve devlet bürokrasisinin üstünlüğüyle -ancak gittikçe artan toplumsal, ekonomik ve hatta siyasal çöküş ortamında- devam ettirildi...

Toplum bir bütün olarak baştan aşağıya politize edilmişti, fakat gerçek politika yalnızca en üsttekilerle sınırlıydı. Böylece sistem değişiklik tehditlerinden korunuyor ancak durgunluk sistemin zorla kendini sürdürmesinin kaçınılmaz bedeli oluyordu..

Değişim, reform ve daha çok yenilik gereğinin farkına varış 1982 yılında Brejnev'in ölümünün ardından siyasal olarak belirgin bir oranda yükseldi. Ancak yirmi yıldan fazla bir süre boşu boşuna harcanmıştı....

Reform için gerekli olan konsensüs, daha çok geçmişe ilişkin önemli bir anlaşmazlığı gözardı ederek, şimdiyle ilgili bir uzlaşmayı ortaya koydu. Bu uzlaşmanın iki etkisi oldu. Birincisi, Stalinist dönemin eleştirilerinin gündeme gelmesine ve bu eleştirilerin propagandasının yapılmasına yol açtı ... Diğeriyse, sadece tarihin yasalarını yalnız kendisinin kavradığını varsayan Leninist tipte totaliter partiyi değil, aynı zamanda toplumu ezici bir baskı altında tutan Stalinist tipte canavar devletin temel kurumlarını elinde bulundurma yoluyla, potansiyel reformların kapsamını keskin bir biçimde sınırlayan sistemin özdeki totaliter yapısını devam ettirmesiydi...

Gorbaçov'un *perestroika*'nın, leninizmi temel aldığını, köklerinin leninizmde olduğunu ve leninizmin gerçek dirilişini taşıdığını öne sürmekten başka seçeneği yoktu. Ancak bu tutumuyla Gorbaçov, yönetici elitin tüm gerçekliği yalnızca komünistlerin kavradığı iddiasının ve komünizmin tümden bir güç tekeli arayışının doğasında varolan dogmatik kaba basitleştirme eğilimlerini de canlandırıyordu....

Gerçek bir *perestroika*'nın önündeki siyasal güçlükler bu yüzden yalnızca korkutucu değil, belki de aşılmaz engellerdir. Leninist ilkelerden kopuş, iktidardaki partinin yapısının temelli bir yeniden tanımlanmasından daha az şeyi gerektirmez.

Aslında Sovyet önderliği engellenemez tarihsel bir çelişkiyle karşı karşı kalmıştır: Komünizmin global prestijinin onarılması için Sovyetler Birliği kendi komünist geçmişinin çoğunu hem pratik hem de doktriner anlamda reddetmek durumundadır...

Ana soru, Sovyet sisteminin geniş çaplı toplumsal ve ekonomik canlılığı sağlayacak ve böylece ülkenin dünya sahnesinde daha etkin bir rekabete girmesine elverecek daha çoğulcu bir yapıyı başarıyla geliştirip geliştiremiyeceğidir. Yalnızca büyük bir güç olarak Sovyetler Birliği'nin kaderi değil, fakat aynı zamanda daha genel olarak komünizmin geleceği de bu soruya verilecek yanıta bağlıdır. Bugünkü çalkantılar böylesi bir değişiklik için işareti olabilirdi, ancak aynı zamanda sistemin kendisinin parçalanışının ilk evresidir.

Bu sistem, salt toplumun politik sisteme zorla bağlanmasından değil, aynı zamanda bu toplumun ideolojik bir plana göre şiddet yoluyla biçimlendirilmesinden dolayı yıllar geçtikçe totaliter bir rejim olarak anılır oldu....

Bu yüzden sistemin totaliter özelliklerinden evrimci bir kopuş, daha çoğulcu bir siyasal tasarımın adım adım kurumlaşmasına gereksinim duyar... Böylesi bir evrim olasılığı sorununun nihai yanıtı bugünkü Sovyet gerçeğinde yatan görünürde uzlaşmaz iki çelişkinin üstesinden gelinmesine bağlıdır: Birincisi, toplumsal yönetimde Komünist partinin rolünün gerçekten temelli bir yeniden tanımlanması olmaksızın ekonomik canlanma oluşturulabilir mi? İkincisi, partinin merkezi yönetim rolünün azalmasıyla ekonomik desantralizasyon, sonunda Rusların dışındaki güçlerin Sovyetler Birliği'ni parçalanmaya götürecek kadar arttırmaksızın gerçekleştirebilir mi?

Komünist olgu tarihsel bir trajedi sergilemektedir. Statükonun adaletsizliğini reddeden sabırsız bir idealizmin desteğiyle, daha iyi ve daha insancıl bir toplum arayışına girmiş- ancak kitle üzerinde baskı yaratmıştır. İyimser bir bakış açısıyla,kusursuz bir topluluk inşasında, aklın gücüne olan inancı yansıtmıştır. İnsanlık için sevginin, baskıya karşı öfkenin en güçlü duygularını ahlaki güdülü toplumsal mühendislik adına harekete geçirdi. Bu yolla bazı çok parlak beyinleri ve bazı çok idealist yürekleri ele geçirdi -buna karşın bu yüzyıl olmak üzere tüm yüzyılların en kötü cinayetlerine neden oldu.

Ayrıca komünizm, toplumsal konular üzerinde tam bir rasyonellik kurmak için amacından saptırılmış bir çaba sergiledi. Sosyoekonomik değişiklikleri belli amaçlara yönelterek sosyal gelişmeyi kontrol altında tutabilecek, eğitilmiş, siyasal anlamda bilinçli bir toplum nosyonunu yerleştirdi. Tarih artık yalnızca kendiliğinden oluşagelen raslantısal bir süreç olmayacak, aynı zamanda insanların ortak düşünce ve ahlaki amaçlarının bir aracı haline gelecekti. Komünizm, siyasal rasyonelliği toplumsal ahlakla, örgütlü eylem yoluyla kaynaştırmayı amaçlıyordu.

Oysa pratikte, insan aklına olan aşırı inanç; çok keskin iktidar çatışmalarının geçici tarihsel yargıları dogmatik iddialara dönüştürme eğilimi; ahlaki aşırılığın kendini haklı gösteren siyasal bir nefrete

dönüşmesi ve özellikle marksizmin Rusya'nın geri otokratik gelenekleri ile kaynaşması, komünizmi kendi ahlaki itkileriyle çelişen, açıkça siyasal bir baskı aracına dönüştürdü.

Günümüzde komünizm gerek ideolojik gerek sistematik olarak genel bir kriz içindedir... Bu genel krizin eksik kökleri onun kusurlu tarihsel sicilinde yatmaktadır.... Sosyoekonomik gelişme açısından yakın düzeylerdeki komünist ve komünist olmayan ülkelerin karşılaştırılmaları sonucunda-örneğin Doğu Almanya ve Çekoslavakya'nın Batı Almanya , Polonya'nın İspanya , Macaristan ve Yugoslavya'nın Avusturya ve İtalya , Çin'in Hindistan ile- GSMH, rakip dünya pazarlarındaki rekabet ya da yurtiçi yaşam standardı açısından hemen hiçbir komünist rejimin kendi kıyaslanabilir rakibi karşısında durumunu düzeltemediğini gösterir.... Yalnız Çin, kendisi aşırı bürokratik ve quasi-sosyalist bir ekonomik sistemin kurbanı olduğu halde Pekin marksist-leninist ortodoksiden kaçışını başlattıktan sonra Hindistan'ın önüne geçmiştir. Sovyetler Birliği yalnızca ABD'nin değil fakat Japonya'nın da daha gerisine düşmüştür....

Gene de bu başarısızlığın felsefi kökleri daha önemliydi. Son çözümlemede, marksist-leninist politikalar tarihin temeldeki bir yanlış değerlendirmesinden ve insan doğasına aykırıbir yanlış kavranışından türetildi. Nihai olarak, komünizmin başarısızlığı bunun için entellektüeldir. Komünizm insanın temel bireysel özgürlük arzusu, sanatsal ya da ruhsal olarak kendini ifade etme ve gittikçe artan siyasal seçme hakkı arzusunu -öğrenim ve kitle iletişim çağında- hesaba katmakta başarısız oldu. Aynı zamanda hem ekonomik üretkenlik ve yenileşme arasındaki organik bağı, hem de bireysel maddi refah arzularını ihmal etti. Dolayısıyla komünizm kendisini en yaratıcı ve yenilikçi sistem olarak sunsa da toplumsal yaratıcılığı engelledi.

Bu entellektüel başarısızlık komünizmi uluslararası düzeyde de etkiledi. Marksizim- leninizm, yirminci yüzyılın uluslararası ilişkilerini biçimlendiren temel güçleri ne önceden gördü ne de kavradı. Etniklik ve milliyetçiliğin rollerini azımsaması bunun sonucunda komünistler arası ulusal çatışmaların şok etkisi yaratmasıyla sonuçlandı. Bu çatışmalar komünist tarafların birbirini doktriner sapmalar olarak görme eğilimini güçlendirdi. İdeolojik olarak yıkıcı olan Sovyet-Yugoslav ve Çin-Sovyet tartışmalarında durum buydu.

Komünizm dinin çekiciliğini de yanlış yorumladı, bu yüzden Polonya'da Roma Katolik dinine dayalı direniş karşısında ve Sovyetler Birliği'nin içinde islamın yeniden canlanışı karşısında hazırlıksız kaldı. Sonradan gelmesine karşın önemli bilimsel teknolojik devrim ileri kapitalist toplumlardaki güç dağılımının ve toplumsal yapının doğasını o denli değiştirdi ki marksist-leninistlerin hâlâ sanayi devriminin ilk dönemlerinden türetilmiş eskimiş kavramlara tutunduğunu ortaya çıkardı....

Sovyetler Birliği'nde komünizmin geleceğinin herhangi bir çözümlemesi, şu soruya verilecek yanıta bağlıdır: Gorbaçov'un politikası, komünizmin yenilenmesinin mi yoksa aşınmasının mı işaretidir?...

Gorbaçov'un *perestroyka* sının gözle görülür değişimler ölçü alınırsa, bu değişimler, hem teorik hem de pratik olarak marksizm-leninizmin ilkelerinden uzaktır.

Çağdaş komünizmin içindeki genel eğilim, bir zamanlar mutlak sayılanları terketmektir. Ekonomik düzlemde, tarım, hizmet sektörleri ve hatta sanayideki devlet mülkiyeti ya da toplumsal mülkiyet bırakılıyor ya da çeşitli derecelerde uzlaştırılıyor. Merkezi planlama ve fiat belirlemesaldırı altındadır ve bunun ardından pazar mekanizmasının bir biçimine doğru bir hareket gelmektedir. Siyasal düzlemde, iletişim araçları üzerindeki topyekün komünist kontrolü kırılmaktadır. İdeolojik endoktrinasyon yerini "yabancı" etkilere karşı ideolojik tasarrufa bırakıyor.. Toplumun siyasal diyaloğundaki yer alan tek parti egemenliği, bazı komünist devletlerde gittikçe saldırıya uğramaktadır....

Komünizm tarihsel bir gerileme dönemi yaşamaktadır. Bu gerileme, ekonomik olarak daha üretken ve siyasal olarak daha çoğulcu sistemler doğuracak mı? Anti-demokratik Leninist miras, devletin çokuluslu karakteri ve köklü merkezci gelenekler hepsi birden siyasal ve idari sorumlulukların etkin devrine karşı toplumsal ilgiyi azaltmaya uğraşıyorlar ve bu şekilde olumlu bir gelişmeyi önlüyorlar....

Perestroika 'nın öne sürülen amaçlarıyla-yani ekonomik desantralizasyon ve siyasal çoğulculuk- uyumlu olarak, ulusal ölçekte artan Sovyet *çözülme*sinin tek yapıcı çözümü, emperyal Sovyetler "Birliği" ne zorla bir dönüş değil fakat gerçek bir Sovyetler Konfederasyonu'na doğru bir harekettir....

Milliyetçi tutkular Pandora'nın kutusundan dışarı çıkmıştır. Milliyetçilik çağında, bu kapak artık sıkıca kapatılamaz....

....Sovyetler Birliği'nin tüm gelecek varyantları komünizmden bir kaçış haberini vermektedir. *Perestroika* 'nın başarısı, komünist pratiğin önemli biçimde sulandırılmasını getirecektir. Karışıklıkların devam etmesi, otoritenin daha dinamik ve kendi kendini yöneten bir topluma istikrarlı bir transferini sağlama konusunda siyasal sistemin yetersiz olduğunun habercisidir. Süregiden durgunluk, komünizmin yaratıcı biçimde büyüyemeyeceği anlamını taşır....Bu yüzden, ülkenin belirsiz geleceğine, komünizmin prestijine ve global perspektifine zıt toplumsal ve siyasal dinamikler ortaya çıkaracaktır....

Mevcut komünist rejimlerin dışında, ister devrim ister seçim yoluyla olsun, komünizmin yayılma olanakları çok sınırlı görünüyor. Marksist-Leninist ideolojinin parçalanmasıyla birlikte, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerindeki devrim hareketlerinin esas olarak yerel sorunlardan hareket etmesi ve marksizmin bazı öğelerini daha lokalleşmiş duygusal ve entellektüel çekim kaynaklarıyla birleştiren melez öğretilerle beslenmesi olasılığı gittikçe artmaktadır....

Marksist tarih görüşü dünyanın entellektüel mirasının bir parçasıdır ve her radikal lider bazı Marksist nosyonları, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendi devrim manifestosuna ekleyecektir. Ancak böylesi

öğeler artık tümden kabul edilmesi gereken entegre bir bütün olarak sunulamayacaktır. Marksizm-Leninizm kapsamlı bir dogma olarak tarihsel meşruiyetini yitirmiştir. Üstelik, komünist saflarda bile, felsefi bir evrenselliğe doğru büyüyen bir eğilim vardır....

Böylesi "relativist" bir düşünceye iyi bir örnek olarak Sovyetler Birliği'nde komünizmin inşasında Sovyet deneyimini evrensel doğruluktan yoksun bırakan dogmatik sapmaların bulunduğunu itiraf etme yolunda Sovyet yorumcularının gittikçe artan eğilimini verebiliriz. Entellektüel pragmatizm ve birleştiricilik artan hoşgörünün göstergesi olabilir ancak bunlar aynı zamanda artmakta olan öğretisel-ya da dinsel- umursamazlığın da birer belirtecidir. Bu umursamazlık, temel inançların giderek yokolmasındaki ilk evredir. Aynı zamanda da totaliterlikten relativizme, dogmadan yalın fikre doğal bir geçişi içerir.

Yeni olgu - post-komünizm artık belirginleşmektedir. Yirminci yüzyıl komünizmin zafer çağı olmak yerine, komünizm çelişkisinin egemen olduğu bir yüzyıl olmuştur. Bu çelişki komünizmin gittikçe solmasıyla birlikte azalmaktadır. Geleceğin paradoksu, komünizmin "başarısı" nın onun daha çok serbest girişim yönünde hareket etmesi ve toplumun siyasal yaşamı üzerindeki doğrudan parti kontrolünü çözme yeteneği ile gittikçe daha çok ölçülüyor olmasıdır.

Bu nedenle, post-komünist bir sistemde komünizmin gerilemesi, ne marksist teori ne de geçmiş komünist pratiğin mevcut kitle politikası üzerinde-eğer varsa- etkisinin çok olmayacağı noktaya ilerlemesi anlamına gelecektir. Post-komünizm çok yalın olarak, kendi deklarasyonlarını yapmış "Komünistlerin", toplumsal politikada komünist öğretiyi bir önder olarak ilan etmedikleri bir sistem olacaktır.... Farklı derecelerde Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa'nın böylesi post-komünist bir döneme yaklaşmakta olduğu söylenebilir.

Geniş anlamda, Komünist rejimlerin sistemin büyük başarısızlığına karşı iki temel uzun dizi alternatif vardır. İlki, çoğulcu toplumların gittikçe gelişmesidir. Bu, başlangıç olarak farklı konumlarda karma devlet ve özel ekonomi sektörlerinin gittikçe artan sosyal demokrat bir anlatım yoluyla meşruluk kazanmayı içermesi ve bu suretle halk tarafından belirlenmiş egemen serbest girişim sistemine doğru gerçek bir hareketin yaratılması anlamına gelmektedir. İkincisi ise, siyasal meşruluğun temel kaynağı olarak-ritüelleşmiş doktrin olmaktan çok- gittikçe daha çok milliyetçiliğe dayanan bir asker-polis koalisyonu yoluyla dikta gücünü koruyarak geniş ölçüde varolan kurumsal düzenlemeler altında atıl kalmaktır. Her iki durumda da ikincil fakat buna bağlı sorun bu iki yönden birine doğru bir hareketin gelişmeye ya da şiddetli bir kargaşaya yol açma olasılığıdır.

Şu ana değin birinci alternatif için tarihsel kayıtlar pek cesaret verici değildir....Göreceli anlamda totaliter olmayan Yugoslavya'da bile tekelci komünist gelenek-özellikle Leninizm kökenli- siyasal liderlik için alternatif kaynakların ortaya çıkmamasına çalışmış ve ülkenin kısmi bir sosyal demokratlığa doğru dönüşmesini zora koşmuştur.

Üstelik, daha önce de belirtildiği gibi, ideolojinin solmaya yüz tutmasıyla, komünist elitler, gittikçe artan bir biçimde milliyetçi çağrılar yoluyla güçlerini her yerde yasallaştırmak ve daha da pekiştirmekle demokratik bir evrimi engellemekteler.

Bununla birlikte komünizm sonrası daha demokratik yöne kayış olasılığını tamamen dışlamak yanlış olacaktır.Bazı Komünist devletlerde, toplumsal özerklik ve politik sistemle birlikte varolan ancak artık onun egemenliği altında olmayan bir sivil toplumun ortaya çıkması gerçekten daha çoğulcul yapılara dönüşme olasılığını ortaya koyar....

İnsan haklarına olan ilginin güçlü etkisinin, özellikle komünizmin solma süreçlerini hızlandırmada özel bir önemi vardır. İnsan hakları günümüzün en çekici siyasal düşüncesini oluşturuyor. Batı tarafından yapılan bu çağrı, savunmadaki bütün Komünist rejimleri savunmaya itmiştir. Bu hakların çağrısı gittikçe artan, artık kolaylıkla dışlanamayacak ya da öğretisiz bırakılamayacak eğitimli ve siyasal bilinçli kitlelerin ortaya çıkmasıyla ilintilidir. Post-komünist otoriter rejimlerin insan haklarının çağrısına karşı kapsamlı,inanılır ve güçlü bir ideolojiden yoksun oldukları için özellikle savunmasız kalma olasılıkları vardır. Bunlar karşısında politik anlamda parçalanacak ve öğretisel olarak delineceklerdir.

... Komünizm yönetimi altında seçme özgürlüğünün olmayışı, bireysel hakların ihlali, hukuk üstünlüğünün yoksunluğu ve gerek kitle iletişiminde gerekse ekonomik yaşamdaki siyasal tekelcilik üstünde global ilginin yoğunlaşmasıyla, çok partili sistem, pazar ekonomisi ve gerçek anlamda bir demokrasi arasındaki bağlantının daha net biçimde kurulmuştur. Artık çoğulculuk, totaliterizme bir çare olarak yaygın bir biçimde düşünülmektedir....

Bazı Doğu Avrupa Komünist rejimlerinin, Post-komünist döneme - belki de biraz şiddetli olarak- geçtikten sonra nihai olarak dünya topluluğuyla tam olarak bütünleşmeleri olasıdır. Komünist devletlerle bilimsel alış veriş, kültürel işbirliği ve hatta ekonomik bağlantılar, özellikle varolan Komünist rejimlerin yönetimi altındaki gerçek anlamda özerk sivil toplumların ortaya çıkmasında yoğunlaşacak çabalarla aynı döneme rastlarsa demokratikleşme sürecine katkıda bulunacaktır. Bazı komünist rejimlerde nihai olarak sanayi öncesi toplumdan, toplumsal anlamda gelişmiş çoğulcu demokrasiye geçiş devresinin istemdışı ve masraflı bir aşama olarak görülmeye başlanması belki de tarihin acı, acı olduğu kadar umut verici bir ironisidir.

Bir takım komünist devletlerin sonuç olarak bu tarz daha geniş global bir topluluğa dahil olmaları, yaşadığımız yüzyıl içersindeki çoğulcu demokrasilerin, kendi sistemleri dahiline, Marksizmin kusursuz bir toplum arayışındaki iyicil hatta yapıcı görüşlerini de katmalarıyla pekişecektir. Batı'da sosyal demokrasi toplumsal refahı arttırmak için tasarlanmış programlarla büyük bir itki sağlarken, son yıllar serbest girişime en büyük değeri veren demokratik sistemlerin bile refah, fırsat eşitliği, toplumsal eşitsizliği azaltmak için

artan oranlı vergiler, eğitim sisteminden yararlanmada ayrıcalıkların azalması ve yığınlara asgari sağlık hizmetlerinin götürülmesi alanlarında çeşitli devlet destekli insiyatifleri bünyesine kattığına tanık olduk.

Siyasal demokrasi süreçlerine toplumsal bilincin eklenmesi, komünizmin daha fazla tarihsel bir misyonunun kalmadığı önermesinin daha da güçlü bir biçimde vurgulanmasında etkin olacaktır. Demokrasinin yüksek toplumsal sorumluluk duygusundaki gerçek anlamdaki siyasal seçme özgürlüğü ile olan işbirliği - devletin yüceltilmeyip toplumsal ve kendini ifade etme olanağının arttırılmasında sınırlı bir araç olarak kullanılması formülü- insan haklarının korunması kadar insan gereksinimlerinin karşılanmasında da üstün bir sistem oluşturmuştur. Bireysel insiyatif ve siyasal biçimde bağımsız toplumsal dayanışma üzerinde dünya çapında artan vurgu, insanoğlunun en yüksek düşlerinin tarihin merkez unsuru olarak dogmatik ve çok güçlü bir devlete tapınıldığında bir kabusa dönebileceğinin apaçık gerçeğini yansıtır.

Yirminci yüzyılda insanoğlunun komünizmle tanışma talihsizliği acı dolu ancak üzerinde tartışılması gereken önemli bir ders vermiştir: Ütopik toplumsal mühendislik, insanın içinde bulunduğu durumun karmaşıklığı ile temelde çelişiktir ve siyasal iktidar sınırlanınca sosyal etkinlik canlanmaya başlar. Bu temel ders demokrasinin- komünizmin değil- yirminci yüzyılda egemen olma olasılığını daha çok arttırıyor.

BİR DÖNÜM NOKTASI

Yuri Krasin (Sovyetler Birliği)

Zbigniew Brzezinski, leninizmi otoriter bürokratik sosyalizmin krizini bir bütün olarak sosyalizmin kriziyle özdeşleştirdiği için suçluyor. Bu yüzden 1930'ların Sovyet modelini, tüm Stalinist bozulmalarıyla birlikte, marksist ideolojiye dayanan Lenin'in tasarısının tam bir kopyası olarak görmesi şaşırtıcı değil. Ona göre sosyalizm krizi, belli ki leninizmin hatta genelde marksizmin bir başarısızlığıdır, perestroika da bir gerilemesidir. Herhangi bir kimse leninizmin Stalinist ya da bayağı ve dogmatik yorumunu kabul etmek yoluyla bu tezi benimseyebilir. Bu, Amerikalı profesörün böylesi maksatlı bir yaklaşımı kasıtlı olarak seçmiş olduğu anlamına gelmez. İlkel, basmakalıp leninizm anlayışları, yalnız idari-bürokratik sistemin beslediği resmi ideolojinin yıllardır süren sistemli çalışmalarının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda marksistlerle polemiklerinde bu anlayışları olduğu gibi kabul eden Batı Sovyetolojisini çabalarıyla siyaset biliminde çok yaygınlaşmıştır.

Böylece Lenin'in özerk bir azınlık (proleter parti) diktatörlüğünü ya da totaliter tipte bir hükümeti savunduğu söyleniyor. Lenin'in bu güne getirmeyi ve söylediği herşeyi perestroikanın çerçevesi içine sıkıştırmayı bir yana bırakalım. Lenin'in Sovyet siyasal muhalefet

için keskin sözleri olduğu kadar, Brzezinski'nin aktardığı gibi sert ifadeleri de olmuştur. Ancak o bunları Devrim'in en kritik günlerinde dile getirmişti. Lenin görüşlerini bir tartışma sırasında ya da üniversite kürsüsünden değil, Yirminci yüzyılın değişim anındaki devrim olaylarının ortasında açıkladı. Lenin geniş görüşlü bir kişiliğe sahipti. Öğretisinin temel ilkeleri, insan tutkuları ve son derece ivedi görevlerle dolup taşan olağanüstü bir dinamizm gerçekliğiyle içiçeydi.

Daha sonra bir bölümünü kendi hırsları, bir bölümünü ise temsil ettiği otoriter sistemin yararı için leninizmi kamulaştıran Stalin oldu. Stalin, leninizmin yaşayan dokusunu çökertip parçaladı; onu değiştirerek kendi rejiminin ve bu rejimin işleyiş yöntemlerinin meşrulaştırılması olarak gösterilebilecek resmi bir ideoloji haline dönüştürdü. Lenin'in görüşleri toplumsal pratikte ve bu pratiğin keskin dönüşleriyle geliştiği için bugün onu yeniden okumak ve azizleştirmemek ivedi bir gereksinimdir. Bu gelişmenin genel evrimci eğilimi açıkça ayırdedilebilir: Toplumsal dönüşüm mekanizmalarını Lenin'in keskin ve derin kavrayışı, sosyalizm ve onu başarma yolları hakkındaki ütopik algılayışlarını terk etmesi.

Lenin sosyalizminden hem toplumun gereksinimlerini karşılamak hem de bireysel refah ve mutluluğu arttırmak için üretimde sistematik bir örgütlenmenin gerektiğini anlıyordu. Böylesi bir sisteme giden yolun, mülkeyetin devletleşmesinden geçtiği anlaşılıyordu. Bununla birlikte Lenin, toplumla çatışan ve onu kendine tabi kılmak isteyen totaliter bir devlet yapısı yerine kitleleri sosyalizmin inşasına çekecek demokratik bir devlet tasarlıyordu. Sosyalist bir devrimin başarıyla gerçekleştirilmesi sadece halkın çoğunluğunun bağımsız olarak inşaası sürecine katılmasıyla olabilirdi. Devlet, kitlelerin enerjisini toplayacak ve böyece sosyalist toplumun ortaya çıkmasıyla toplumla gittikçe bütünleşecekti. Bu nedenle Lenin Ekim Devrimi'nin arifesinde sosyalist devleti daha önceki sistemlerle karşılaştırarak "yarı devlet" olarak tanımlamıştır. Onun gördüğü biçimiyle Sovyetler halkı ve devletin ilkelerinin birliğini içeren yüksek dereceli bir demokrasi ile ayırdedilebiliyordu.

İç Savaş bu demokratik evrimi engelledi. Düşmanlarla kuşatılan yeni iktidar, savaş komünizmi politikasına başvurmak zorundaydı. Ancak olağanüstü durumlarda gerekli olsa da, devlet sosyalizminin bu aşırı biçimi toplumun ekonomik gereksinimleriyle gittikçe artan bir uyuşmazlık sergiledi ve meta-para ilişkilerinin yavaşlaması, ülkede bir bunalıma yolaçtı. Devlet ekonominin kumanda merkezlerini elinde tutmaya devam ederken yukarda belirtilen ilişkileri onarmak ve genişletmek için NEP'in gerekliliği ortaya çıktı. Bu politika ilk başta doğrudan takas yoluyla sosyalist ürün değişimine geçişi hazırlama çaresi olarak düşünüldü ancak meta-para ilişkilerini korumanın temel nedenleri anlaşılmaya başladıkça NEP gittikçe daha çok partinin "ciddi bir biçimde ve uzun bir süre izlenmesi gereken" uzun vadeli stratejisi olarak görüldü. Lenin, daha iyi örgütlenme, daha güçlü disiplin ve daha yüksek emek üretkenliğinin, önceleri marksistlerin düşündüğü gibi "bu temele karşı" değil, "pazar ve ti-

caret temelinde" gerçekleştirilmesi gerektiğini öne sürdü. Sosyalist ekonomik etkinliğin güdüleyicileri arasında, ticari çıkarlar ön plana çıkmıştı. Komünizme geçiş "yalnızca coşku yoluyla değil fakat büyük devrimden doğan bir coşkunun yardımıyla, kişisel çıkarlara, kişisel yararlara ve maliyet muhasebesine dayanarak" başarılacaktı. Bu adımlar, sosyalizm için meta-değer ilişkilerinin temel öneminin kavranışına bir köprü oluşturmuştur.

Lenin açıkça pazar ilişkilerinin devlet düzenlemesiyle birleştiği bir sosyalist ekonomi modeline doğru yaklaşıyordu. Böylesi bir gelişme modeli olsaydı aşırı merkezileştirmeye karşı koymanın zemini yaratılabilirdi. Birleşmiş üreticiler, otoritenin tek iradesinin edilgen taşıyıcıları olmayacak, sosyalist üretim ilişkilerinin bağımsız özneleri yada kamu mülkiyetinin etkin ortak sahipleri ve yöneticileri olarak hareket edeceklerdi. İşçilerin özyönetimi bu ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olacaktı. Böylece sivil bir paylaşım sistemi ortaya çıkacaktı.

Lenin, bu projenin üzerinde yoğunlaşarak, toplumun devletin ve partinin kapsamlı demokratikleşmesini ve demokrasiyi garanti edecek, çalışan insanları yeni yaşamın yapısına ve toplumsal yönetime katacak siyasal reformları savunuyordu. Bu fikirler, Lenin'in genellikle siyasal Vasiyeti diye adlandırılan, marksizmin hümanist doğasını ve bu doğada varolan demokratizmi yansıtan son çalışmalarının doğrultusunu belirler.

Stalinizm, Lenin'in çalışmalarında ortaya konan marksist fikirlerinin gelişmesini kabaca engelledi. Bunun yerine bürokratik çarpıklık ve kişi kültü egemenliğindeki keyfi kurallar altında ezilmiş devlet sosyalizminin ilkel bir versiyonuna doğru bir kayma vardı. Bu modelin hiçbir geleceği yoktu. Sosyalizmin insancıl özünden yoksun kaldı ve gelişmenin gereksinimleriyle gittikçe çelişkiye düşmeye başladı.

Otoriter-bürokratik sistem tek seçenek değildi. 1920'lerde alternatifler ve bu alternatiflerin çevresinde yoğun bir mücadele yaşanıyordu. Bu model, sosyalist ilişkilerin demokratik biçiminin gelişimine set çekmesine karşın neden başarılı oldu? Herşeyden önce sosyalizmin yaptığı ilk çıkışın nesnel koşullarının buna katkısı oldu. Bu model ilk olarak yeni bir toplum için gerekli olan toplumsal önkoşullar ve gelişmiş ekonomisi olmayan bir bölgede başarı kazandı. Bu durumda marksizmin kurucularının öngördükleri gibi "tüm eski işler zorunlu olarak onarılacaktı", öyle ya da böyle. Bu model gerçekten de sosyalizmin teori ve pratiğinde her türden çarpıtmayı arttırdı: Bürokratizm, umursamazlık, ücret düzleme, asalak tutumlar, ilkesizlik ve yozlaşma.

Daha tam olarak kurulmamışken, sosyalizm kanlı bir iç savaşın ve yabancı müdahalenin zorlu sınavına sokuldu. Nazizm ve faşizme karşı verilen mücadelenin sayısız kayıpların ve muazzam rehabilitasyon çalışmalarının asıl yükünü taşıdı. Bütün bunlar kapitalist kuşatmanın acımasız baskısının en yoğun olduğu dönemde gerçekleşti. Kuşkusuz Stalin'in marksizimden kopuşu da bunda etkili oldu.

Tüm bunların ilk sosyalist toplumu etkilemediği düşünülemezdi. Ekim Devrimi, milyonlarca işçi ve köylünün siyasal etkinlikle uyanmasıyla Rusya'yı temelinden sarsmıştı. Bu eşi görülmemiş bir ilerlemeydi. Ancak Lenin'in dikkatle ortaya koyduğu gibi bunda aynı zamanda büyük bir tehlike saklıydı. Lenin, siyasal iktidarın ekonomik ve kültürel bir devrimi gerçekleştirmek için bir kaldıraç olarak kullanılmasıyla tarihsel gelişmenin tersine dönecceğine güveniyordu. Son yıllarında bu konunun sınırsız genişliğinin farkına vardı ve parti entelijensiyasını, az sayıdaki sınıf-bilinçli işçileri, partili aydınları ve yönetici elitin sorumluluk duygusunu yardıma çağırdı. Ancak Lenin'in güven aradığı entellektüel kesim sosyalizm ve onun gelişme yolları konusunda ilkel görüşlere yol açan bir kendiliğindenlik içinde kendini kaybederek misyonunu yerine getiremiyeceğini ispatladı; Stalinizm daha sonra bu tutumları kendi çıkarları doğrultusunda kullanacaktı. Sosyalizmin Stalinist anlayışının, leninist, hele marksist fikirlerin kaçınılmaz bir sonucu olduğu konusunda aynı fikirde değilim; aslında bunlar küçük burjuva iradeci kışla sosyalizmi kavramının yeniden canlanışıydı. Stalinizmin bayrağı altında, otoriter-bürokratik sosyalizmin despotik bir varyantı hüküm sürdü, ne var ki bu tarihsel olarak kaçınılmaz değildi. Bir alternatif (yani demokratik sosyalizmin) potansiyeli gerçekten büyüktü ve bu sosyalizm, Lenin'in son çalışmalarında teorik parametrelerini belirlediği daha yüksek tipte bir sosyalizm modeline geçiş için bir basamak oluşturabilirdi.

Stalin'in çizgisi çelişmeyi farklı bir yere çekti: Devlet, tüm ekonomik, sosyopolitik ve kültürel yaşamı kontrol eden bir Leviathan, ekonomik büyümeyi zor kullanarak sağlayan büyük bir pompa haline dönüştü. Kişisel mülkiyet ortadan kaldırıldı herhangi bir öz itici güçten yoksun kaldı. Bu şekilde daha demokratik bir topluma ve ileri sosyalist ilişkilere giden yol kapatılmıştı. İdari kumanda yöntemlerinin mutlaklaştırılması ve ekonomik yönetimin bürokratikleştirilmesi, edilgenliği ve üreticilerin bağımsızlığını, daha sonraki durgunluk yıllarında da yozlaşma ve ahlaki çöküşü teşvik etti. Sosyalizmin karşılaştığı güçlüklerin temelinde yatan buydu.

Leninizmin gerçek içeriğine dönecek olursak ileriye doğru bakmamız gerekir, geriye değil. Lenin'in dünyanın devrimci dönüşümünün başlangıcıyla ilgili son yıllarındaki düşüncesi, yetmiş yıl sonrası günümüze göre daha farklı bir perspektif taşır. Sosyalist gelişmenin uzun, çelişkili ve çok aşamalı bir süreç olduğunu gösteren günümüz gerçekliği, tarihsel deneyimin çok derin bir biçimde yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Perestroika, Brzezinski'nin ileri sürdüğü gibi sosyalist değerler sisteminin reddedilmesinden çok, sosyalizmin kavramını yeniden değerlendirilmeye sevketmiştir. Bu bağlamda, toplumsal düşüncede sosyalist geleneğin ortaya çıkışını ve büyük ütopik sosyalistlerin orjinal fikirlerini anımsamak yerindedir. Onlar sosyalizmden ne anlıyordu? Herkes için mutlu bir yaşamı garantileyecek sosyal adalet ve eşitlik sistemini. Marksizm de bu fikirlerden yola çıktı ancak bunları bilimsel olarak temellendirdi. Marksizmden önce egemen

olan ve hâlâ bazı teorisyenlerce önerilen görüşler, sosyalist projeyi, kitlelere "mutluluk getirmek" için empoze edilen ilerici bir azınlığın entektüel ürünü olarak tanımladı. İradecilik ve kararnameler böyle bir yaklaşımdan türer. Marksistler, sosyalist projeyi, sadece aklın bir ürünü olmaktan çıkarır ve yaşamsallığı, toplumsal ilerlemenin nesnel gereklerinin bir ifadesi olarak ele alır. İleri azınlığın görevi, bu süreci kitlelerin insiyatif ve etkinliklerinin gelişmesinin önüne geçerek değil onu teşvik ederek kitlelerle birlikte etkilemektir. Halk, tarihin nesnesi değil öznesi olarak hareket eder. Sosyalizm kendini sömürü ve baskıdan kurtulmaya çalışan kitlelerin yaratıcılığı olarak gösterir.

Buradan, herhangi bir gerçekliği mekanik olarak empoze edilebilecek her zaman ve her koşulda uygulanabilir sabit bir sosyalist toplum modelinin olmadığı sonucu çıkar. Sosyalist gelişmenin somut biçimlerini ve aşamalarının mutlaklaştırılmasından kaçınmak ve bunun yerine sosyalizmin gerçekten asıl özelliklerini tanımlamak bir gereklilik olmuştur. Bu, bir yandan sosyalist ideallerin teorik algılamalarına, başka bir deyişle, toplumun her üyesinin uyumlu biçimde gelişmesi için en uygun koşulları sağlayacak toplumsal bir sistemin entellektüel projesine, bu kişilerin etkinliklerinin her yönden garanti altına alınmasına ve ifade özgürlüklerine verilen değere; öte yandan idealin pratiğe dönüşmesini sağlayacak gerçek toplumsal eğilimlerin değerlendirilmesine bağlıdır. Aksi takdirde bu yine ütopik sosyalist bir projeden öteye gidemeyecektir.

Belli bir düzeyde gelişmiş üretici güçler kuşkusuz sosyalizmin temel maddi önkoşullarından biridir. Bu olmaksızın toplumsal antagonizmaların ve eşitsizliğin ortadan kaldırılması için koşulların yaratılması ya da minimum düzeyde halkın maddi ve manevi gereksinimlerinin karşılanması sağlanamaz. Sosyalizmin başka bir ön koşulu da üretim araçlarının toplumsallaştırılması yani tekil üretim biçimlerinin bütün parçaları olarak işleyerek üretim sürecinin toplumsal düzenlemesi için hem olanak hem de gereksinim yaratan bir ekonomik ilişkiler sisteminin oluşturulmasıdır. Böylesi bir düzenleme bir bütün olarak birey ve toplumun yararına olursa sosyalizmin temel özelliklerinden biri sağlanacaktır. Kuşkusuz, sosyalizmin gerçekleşmesindeki somut biçimler zamana ve yere göre çok fazla değişiklik gösterebilir. Örneğin toplumsallaştırmanın, devletleştirmeden farklı olduğu ortadadır. Bir ölçüde, ikincisi sınai gelişmenin düşük bir düzeyinde sosyalist toplumsallaştırmanın temel biçimi olarak "işler". Böyle örneklerde, sosyalist devletleştirmenin ölçüsü, özyönetim ve kooperatif unsurlarının gelişmesi için sağlayabildiği alanların çokluğuna bağlı olmasına karşın, sosyalizme doğru olan hareketin bir tür göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak ekonomik bağların gelişmiş olduğu bir sistemde, devlet düzenleme manivelaları -bir özyönetim alt yapısıyla zorunlu olarak birleşmelidir- ayrıca teknolojik devrimin gereksinimleri de bunu gerekli kılar. Yeni teknolojiler esnek ve oynaktır.Çok yönlü bir yaklaşım, çabuk karar verme, riski göze alma ve birincil sanayi grupları için serbestlik gerektirir. Sert düzenlemeler yeni teknolojilerdeki alanları içersindeki gelişmeyi "öldürür" ve toplumsal üretimde değerleri

gittikçe artan yaratıcı çalışma iş ya da bilimsel bilgi için en ufak yer bırakmaz.

Üretimin sosyalist toplumsallaştırılması, çeşitli mülkiyet biçimlerine -devlet, kooperatif, grup, bireysel- engel değildir. Bütün bu biçimler, özgürce birleşen üreticiler (sistemin sürekli biçimde sürtüşmeleri ortadan kaldırıp, ortak,özel ya da grup ve kişisel çıkarları uyumlu hale getirmesine bağlı olarak, üretim ilişkilerinin etkin ve bağımsız özneleri haline gelen üreticiler) arasındaki bütünsel ilişkiler sisteminin unsurları olarak hareket ettikleri zaman sosyalist bir nitelik kazanırlar.

Bu sistemin içsel bir özelliği kamu refahının dağılımı ve yeniden dağılımında pazar ilişkileri ve devlet manivelaları aracılığıyla işleyen toplumsal eşitlik ve adalet mekanizmasıdır. Bu mekanizma aynı zamanda, düşük gelirli sınıflardaki ya da çeşitli nedenlerden dolayı işsiz kalmış bireyleri güvenli koruma altına almayı garantileyen yüksek kapasiteli "şok emicileri" ne sahiptir.

Ekonomik gelişmenin sistematik yapısı, sosyalizmin ayırdedici bir özelliği olarak düşünülebilir mi? Kuşkusuz sosyalizm, sistematik ve bunun sonucu olarak olarak planlanmış biçimdeki ulusal bir ekonomiyi öngörür.. Ancak dünya pratiği, planlama ve sistematizasyonu, yüksek bir gelişme seviyesine ulaşmış toplumsal bir sistemin ayırdedici özellikleri olarak ikna edici bir biçimde ortaya koyar. O halde, bu ayırdedici özelliği sadece planlama olarak değil aynı zamanda sosyalist değerlerle uyum içinde toplumun tüm gelişmesi ve ekonominin bilinçli yönetimi olarak tanımlamak daha doğrudur. Uzun vadede kapitalizm ,kendiliğinden hiçbir perspektif olmaksızın gelişirken, sosyalizm, hümanist amaçlara bilinçli bir biçimde sıkı sıkıya bağlanmıştır.

Tüm yaşananlar, demokrasinin, sosyalizmin temel değerlerinden biri olduğunu göstermektedir. Demokrasi yeni bir nitelik kazanmak zorundadır, çünkü genişleyen sosyalist üretim ilişkileri, özyönetim ilkelirinin gelişimini ve bunların toplumsal alana yayılmasını gerektirir. Sosyal demokrasinin temel özelliği belki de bgeniş fikir ve görüşler çoğulculuğudur. Sosyalist mülkiyet ilişkileri sisteminin heterojenliği, sosyalist toplumun yaşamsallık ve dinamizminin artmasını sağlayacak ve onun gelişmesi için en uygun alternatifler arayışına katkıda bulunacak olan farklı görüş, değerlendirme ve yaklaşımların yapıcı etkileşimi için verimli bir zemin sağlar. Devlet biçimi içindeki sosyalizm burjuva bireyciliğinin karşısına toplumsal örgütlenmenin kollektivist ilkelerinin önceliğini koymuş fakat, aynı zamanda bireysel potansiyeli kısıtlıyarak kendi sınırlarını orta koymuştur. Gelecek, kollektivist çizgiler boyunca organize edilmiş ileri ve kompleks bir toplumunun içinde ve tarihsel bir spiralin daha yüksek bir kıvrımında yer alan bireye yeniden öncelik verecek olan bir sosyalizm biçiminindir.

Sosyalizm, gelişimi belli evrimci değişimlere indirgenemeyen, ancak derin, kapsam, etkinlik ve itici güç bakımından geçmişin toplumsal devrimlerini aşabilen, her seferinde toplumu daha yüksek

bir yere getiren nitel değişimleri gerektiren çok dinamik bir toplum anlamına gelir.

Perestroika, sosyalizmin inkarı değildir. Zamanımızın ve teknolojik devrimin meydan okumasına verilecek yanıtın arayışında, kendi potansiyelinin açığa çıkmasını sağlar. Aynı zamanda sosyalizmin bozukluklarına ve uzun durgunluk dönemine karşı bir tepkidir de. Brzezinski'nin dile getirdikleri, bu dönemle birleşmiş olan perestroikanın karşılaştığı güçlük ve çelişkiler ile ilgilidir. Bunlar çok uzakta değildir ve sosyalizmin geleceğine gerçek bir tehlike taşırlar. Özellikle ekonomide devlet düzenlemesi ile pazar ilişkileri arasında, siyasal alanda Sovyet egemenliğiyle idari kumanda yagıtı arasında ve ideolojik alanda dogmalarla yeni düşünce tarzı arasındaki, perestroikanın açığa vurduğu çelişkileri çözmenin bu denli önemli olmasının nedeni budur.

Perestroikanın, plan ve pazar, merkez çevre ilişkisi, yönetim ve öz yönetim, federalizm ve ulusal egemenlik, birlik ve çoğulculuk gibi birçoğu hemen her karmaşık toplumun karşıtlıkları arasında sayılan çelişkiler yoluyla gelişeceği açıktır. Bu çelişkilerin ortadan kalkması ve toplumsal gelişmenin her yeni evresindeki sürnekli yeniden üretim, modern kompleks toplumların ilerlemesinin ana özellikleridir. Bununla birlikte ekonomi, politika ve düşünce alanında çağdışı yapıların tümüyle ortadan kaldırılmasına gereksinim duyan çelişkiler de mevcuttur. Bunların arasında Brzezinski'nin ortaya koyduğu sorunlar iki grupta toplanır: Ekonomik canlanmanın ve partinin rolünün yeni tanımı arasındaki sorunlar ve desantralizasyon ile merkezkaç güçler arasındakiler. Bunları çözmenin yolu partinin ve Sovyet federasyonunun yenilenmesini gerektirir.

Sosyalizmin, bir fikir ve gerçeklik olarak, dünya kültüründeki başarılarının sürekliliği ve bir bütün olarak uygarlığın tarihsel gelişimi bağlamında şekillendiği inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Ekim devrimine katılanlar bunu, her türlü todplumsal ve ulusal baskıdan arınmış bir insanlığı müjdeleyen yeni bir dünyanın başlangıcı olarak gördüler. Onlara göre komünizmin dünya çapında başarı kazanma saati çok yakındı. Şimdi 20. yüzyılın ilk yarısındaki bu kritik dönemlerin devrimci gerginliği ve tutkularının yoğunluğu yatıştığı için artık açıkça göreldüğü gibi, görece kısa bir süre içinde bu ölçüde sosyal değişimler meydana gelemezdi. Ancak zaman aralığı değil, devrimci değişikliklerinin nasıl anlaşıldığı daha büyük önem taşımaktadır. Sosyalizmin doğuşu devrimcilere, kapitalist toplumun "anti-dünya"sına her bakımdan zıt bir "dünya" nın ortaya çıkması gibi göründü. Bu da, anti-dünya ile ilgili herşeye karşı nihilistik bir yaklaşımın ortaya çıkmasına yol açtı: kapitalizm meta-para ilişkileri üzerine kurulu ise, sosyalizmde bu tür bir ilişki hiç sözkonusu olmamalıydı; burjuva demokrasi biçimsel onun siyasal yaşam standartları ve prosedürleri bizim için kabul edilemezdi ve devrimci çabukluk tek başına yeterlidir. Nihilizm en sonunda bilime ve kültürel değerlere sıçradı: Kapitalist ülkelerde ortaya çıkmış olan sibernetik sözde bilim ilan edildi, "burjuva kökenli" genetik üzerindeki baskının etkileri hala hissedilmektedir ve çürüyen burjuva sanatı-

na karşı belli bir "sosyalist gerçekçilik"yaratma girişimleri, Sovyet toplumunun kültürel yaşamının dünya kültürü ile temas etmesini engellemiştir.

Perestroika, insansal kültürün en iyi başarılarını içine almaya ve dünya uygarlığının ana görüşüne organik olarak katılmaya yetkin insancıl bir sosyalizmi yeniden canlandırmayı hedef almıştır. Tüm dünya toplumunun heterojenliği ve çelişikliğine karşın, insanlığın zengin bir katman oluşturan maddi ve manevi kazançlarının, kapitalist ya da sosyalist her ne şekilde olursa olsun modern uygarlık için bir temel oluşturması söz konusudur : Toplum ile doğa arasındaki ilişkide bu temel, maddi ve entellektüel üretici güçlerin çağdaş düzeyinden oluşmuş, insanın varolma ve gelişme koşullarını yeniden üretebilme yetisiyle tanımlanmıştır; ekonomide, modern toplumun uygarlık temeli, bir meta-para ilişkileri sistemini içerir, bu sayede toplumsal üretimin geri beslemesi ve toplumun gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmesi sağlanır, siyasal yaşamda bu temel, bireylerin özgürlük derecesi ve toplumsal sürece katılımlarıyla ölçülen demokrasi değerleri ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir devletten oluşur. Tüm bunlar insanlık tarihinin bir ürününü, ileri toplumsal sınıflar tarafından verilen zorlu bir mücadelenin sonucunu ifade eder. Manevi alandaki temel, bilim, sanat ve kültür alanlarındaki büyük başarıları ve birçok kuşağın entellektüel ve yaratıcı ürünlerini içerir. Deneyimlerin de gösterdiği gibi, kendi kendini dışarıya kapamak ve insanlığın manevi dünyasının karşısına bir "sınıf bilimi" ve " sınıf sanatı" koyma girişimleri yalnızca bireysel yoksullaşmaya yol açmaktadır. Son olarak, ahlak alanında yüzyıllardan beri işlenmiş olan davranış kuralları vardır. Bu standartların toplumsal ve sınıfsal olarak belirlenmiş doğası evrensel insani içeriklerini ortadan kaldırmaz.

Ekonomi, politika, bilim, kültür ve ahlak alanlarındaki genel değerlerin bağlantı çizgileri, kapitalizmden sosyalizme geçişte ortadan kaldırılan antagonistik ilişkilerden daha yoğundur. Bu geçişin tam etkinliği ve nihai sonucu, tüm insanlığa ait olan mirası koruma ve ona katkıda bulunma yetisine dayanmaktadır. Bunun tersi olarak, bu değerlere karşı nihilistik bir yaklaşım, sosyalizmi bozmuş ve sosyalist idealin güvenirliğini sarsmıştır. Sosyalist ilerleme bu yüzden geniş ve engebeli bir cephede başarılmıştır. Sosyalist toplumların gelişme çizgisine bakılırsa, tükenmiş olmaktan uzaktır ve bunun yanısıra kapitalist dünya yalnız bir gerileme, çürüme ve durgunluk odağı değildir.

1920'lerin başlarında Lenin'in düşünceşinin, dünya devrimi için yakın bir zafer konusundaki hayallerden arınmış olarak, birarada varolan ve birbirini etkileyen sosyal sistemler arasında, eğer halen esas olarak heterojen iseler, dünya çapındaki bağların oluşmasına yönelik uzun vadeli bir eğilimikavraması çok anlamlıdır.Lenin, bu zorunlu koşulun belli sınıfların veya partilerin irade ve dileklerinden daha güçlü olduğunu gösterdi. Ekim devriminden sonra gelişen dünya ilişkilerinin derinlik ve karmaşıklığını daha geniş olarak açıklamaya yöneldi. Daha sonra bunu mekanik olarak iki parçaya

ayırarak dünya gerçeklerini büyük oranda basitleştiren diğer fikirler ortaya çıktı. Sosyal sistemler arasındaki ilişkiler kutupsal, bağımsız ve otonom kampların ve pazarların bir çatışması olarak ele alındı, uygarlığın dünya çapındaki gelişim karakterine zıt giden bir varsayımdı bu. Yeni politik düşünce, bu süregelen görüşlerin dargörüşlülüğünü tanımak konusunda bize yardımcı olmaktadır. Yeni politik düşünce, çelişkili dünyamızın bütünlüğünü göstererek, bizi birbirimizin ve en önemlisi tüm insanlığın çıkarları için birleşik çaba isteyen sosyoekonomik sistemler ve bunların birçok sorunlarının ortak doğası arasındaki etkileşimde genel kurumlaşma anlayışına doğru yöneltmiştir.

Bugün toplumsal ilerleme bize, toplumsal sistemlerin basit bir değişimi gibi değil de, uygarlık değerlerinin sürekli bir birikim ve zenginleşme daimi bir süreci olarak görünüyor. Kuşkusuz bunların ekonomik, sosyal ve politik sosyal örgütlenme biçimlerini seçmekteki tarihsel rekabeti hala süregelmektedir. Bununla birlikte bunlar arasında nitel ayırımların ve meydana gelen çatışmanın dünya yüzeyindeki yaşamı tehdit eden bir karşıtlığa yol açmasına izin verilemez; tam aksine, bunlar, içinde iki taraflı zenginleşmenin meydana geldiği ve toplumsal ilerlemenin en ümit vadedici doğrultularının açığa vurulmuş olduğu, yapıcı işbirliğini ve ortak gelişimi karşılıklı olarak özendirmelidir.

Sosyalizm, yükselmeye ve gelişmeye başlayan yeni sisteme saldırganca tepki vererek kapitalizme bir alternatif olarak doğmuştur. Çatışmacı bir politik kültürün artmasıyla birlikte ele alındığında, bu etkiler hala hissedilmektedir. Modern dünyanın bütünsellik içindeki yapısı, tüm ülkelerin ve insanların temel sorunlarının ortaklığı, kurulmuş endüstriyel uygarlık yapısı içinde sancısız çözüm aramanın gerekliliği,toplumsal sistemler arasında farklı bir ilişkiler kültüre, farklı bir mücadele kültürüne, rekabetçi bir konsensüs kültürüne yol açtı. Bugün toplumsal sistemler arasında "kooperatif rekabet" ilişkileri diye tanımlanabilecek evrensel bir model oluşuyor. Toplumsal sistemlerin iç işleyiş biçimlerindeki farklılıklar ise, hem taban tabana zıt görünümde değil, hem de dünyanın toplumsal açıdan ilerlemesinde yapıcı birer faktör niteliğindedir. Bu yaklaşım açıkça, sosyalizmin yükselme ve gelişmesine yeni bir bakış ileri sürmektedir. Geçmişe baktığımızda, sosyalizmin, kapitalizmin tam anlamıyla karşısında değil, sadece sosyalist ülkelerde kalmayan bir dünya süreci olduğunu görüyoruz.

Modern kapitalizmin gerçeklerine bakılırsa, endüstriyel açıdan gelişmiş ülkelerde kaliteli, yeni bir toplum yapısına girildiğini söylemek olanaksızdır. Lenin, çağdaş burjuva sisteminin temelinde yatan sosyalizan ögelerle ilgili bir saptamasında, devlet tekelci kapitalizmin içinden bize göz kırpan sosyalizmdir, diyor. Bugün Batı toplumu, öncekilerden farklı toplumsal örgütlenme biçimlerine gereksinim duyan, görülmemiş derinlikte temelsiz bir teknoloji devrimi kazanında kaynamaktadır. Bu, sosyalist yapılanmanın-ekonomide, toplumsal güvenlik sisteminde ve siyasal alanda -tüm tespitleriyle birlikte, salt bireysel özelliklerle değil, derinliklerinde

sosyalist bir eğilimle şekillenmektedir. Bazı göstergelere göre, gelişmiş kapitalist ülkeler, olgun sosyalizme, son bin yılda gelişmiş kapitalizmin elde ettiklerine yetişmeye çalışan sosyalist bloktan daha yakınlar. Sosyalizmin bir adımdan fazla yol katettiği söylenemez ancak giderek artan konu ve özellikler de klasik burjuva toplumununkilerle kesişmemektedir. Egemen sınıfların karşı doğrultudaki irade ve arzusuna rağmen toplumlar, sosyalist çizgide ortaya çıkan farklı bir ilişkiler sistemine doğru sürüklenmektedir.

Farklı bir üretim ilişkileri sistemine doğru gelişen, daha sonra teknolojik bir devrimin yapısı içinde ya da onun tarafından yaratılmış koşullara bağlı kapitalizmi, ani bir çıkışla değil de, devamlı ve derece derece üstesinden gelerek sosyalizme dönüşecek yeni bir modelin doğuşuna mı tanık oluyoruz? Böylesi bir geçiş, ileri düzeydeki tüm üretim ve tüketim sistemini değiştirecek demokratik reformlarla mümkün olacaktır. Hegel terminolojisinde, burada kullanımının çok uygun olacağı "kaldırmak" üç anlama tekabül eder- Feshetmek, olduğu gibi korumak ve yükseltmek. Bu Marx'ın 1857 ve 1858 Ekonomi Yazıları'nda belirttiği bir görüşe de uymaktadır: " Tıpkı burjuva ekonomi sisteminin bize ancak tedricen açılması gibi onun kendini yadsıması da, kendi nihai sonucu olarak böyledir."*

Bugünün gerçeği, dünya toplumunu teknokrasi ve ekonomik rasyonalizme karşı olan hareketle birleşmiş güçlü insansızlaştırma eğilimlerini dengeleyecek bir teknolojik hareketin güçlükleriyle karşı karşıya getirmiştir. .Tabii ki, sosyalizm ve kapitalizmde bu uruma farklı yanıtlar önerilmiştir. İnsanoğlu ekonomik düzenin çeşidine göre deneyimlerini arttırmış olsa da, teknolojik ilerlemenin etkinliğini artırması, üretimin uluslararası karaktere bürünmesi ve ekonomik büyüme , sosyal adaleti, daha fazla demokrasiyi, yaşam kalitesini ve çevrenin korunmasını garanti altına almaktadır. 20. yüzyılın sonlarına yaklaşırken insanoğlu, bireyin özgürleşmesini, gelişmesini ve kendini ifade etmesini sağlayacak, en iyi koşullarda en yüksek ekonomik verimi elde edeceği karmaşık bir sosyal sistem geliştirmenin tarihi göreviyle karşı karşıyadır. Geleceğe yönelik böylesi bir umut, sosyalizm idealiyle ve Sovyetler Birliği'nde bugün yapılan reformların amaçlarıyla kesişmektedir. Uygarlığı daha yüksek bir düzeye çekmek için, daha büyük bir dünya düzeninin kurulması ve insanların yaşamlarındaki farklılıkların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu, çağdaş, çeşitli toplumsal güçlerin hareketliliğine gereksinim duyan çok yanlı ve çelişkili bir toplumsal devrimin özünü de ortaya koyar.

Uygarlık alanının bu açıdan görünümü marksizm prensipleriyle bağdaşır mı? Lenin, uygarlık kaynaklarına yakın olmayan bir yerde marksizm'in görülemeyeceğini ancak, dünya tarihi ve sosyal düşüncenin en büyük başarılarının yeniden ele alınıp değerlendirilmesinin

---

*Karl Marx, Frederick Engels, *Collected Works*, Vol. 29, Progress Publishers, Moskova, sf. 498

sonucunda gerçekleşebileceğinin üzerinde durmuştu. Stalinist dogmatizmin, Marksizm'le ilgili uydurma yalanlar söylemesi, onu spekülatif anlamlarla toplumsal pratikten dışlaması, Marksizm'i felce uğrattı. Sosyalizmin yenilenmesi, Marksist teoriyi dogmatik yorumculardan kurtarmakta ve onun, uygarlığın çok çeşitli tarihi deneyimlerini kucaklamadaki yeteneğini onarmaktadır.. İnanıyorum ki Marksizmin 19. ve 20. yüzyıllarda insan bilincini etkileme oranı temeline yeniden inildiğinde 21. yüzyıl için de farklı olmayacaktır.

Brzezinski, sosyalizm ve Marksizm karşıtıdır ve dogmatik Marksizm ile otoriter-bürokratik sosyalizme dayanarak ileri sürdükleri inandırıcıdır. Ancak genel olarak, sosyalizmin teorisi ve pratiği ile bunları bir tutmak doğru mudur? Sosyalizm, dünya tarihi ile karşılaştırıldığında sosyalizm halâ emekleme dönemindedir. İnsanın durumunun en temelinde sosyalist düşünceler ve sosyalist hareket yatmaktadır. Eşitsizlik ve adaletsizlikler varoldukça, insanlar herkes için özgürlük ve adalet sağlayan bir sistemin beklentisi içinde olacaklardır. Sosyalizmin misyonu, Aydınlanma Çağı'nın ve büyük burjuva devrimlerinin demokratik ideallerini yüklenerek bu isteği gerçekleştirmektir. Lenin'in belirttiği gibi, ileri bir demokrasi, kaçınılmaz şekilde sosyalizme dayanacaktır. Böylece, gelecek yüzyılın demokrasi ve sosyalizm çağı olacağına inanmak için her türlü nedenimiz vardır.

Çeviri: **Müge İplikçi**

DÜNYA SOLU - 1 BAHAR '89

İran'da Devrim ve Sol	**Val Moghadam**
Stalin Dönemi:Tarihin Perdesini Aralamak	**Thomas Angotti**
Türkiye'de Kürt Sorunu	**Michael M. Gunter**
Yeni 'Hakiki' Sosyalizm	**Ellen Meiksins Wood**
AIDS ve Kapitalist Tıp	**Charles W. Hunt**
Dağ Dili	**Harold Pinter**

DÜNYA SOLU - 2 YAZ '89

Daha Az Ancak Daha Güzel	**Paul Baran**
Şili Politikasında Yeni Sınıfsal Yapı	**James Petras**
Sosyalizm Kavrayışı Üzerine	**Vadim Medvedev**
Geleneksel 'İşçi Sınıfı Partisi'ne Veda	**Georg Fülberth**
IRA:Seçim ile Silah Arasında	**Class Struggle**
Ernesto Che Guevara	**Luis Suarez Salazar**
Küba ve Güney Afrika	**Victoria Brittain**
Çalışma İhtiyacı	**Sean Sayer**

DÜNYA SOLU - 3 GÜZ '89

Gramsci'nin Buharin Eleştirisi	**Christine Buci-Glucksmann**
Kitle İletişim Araçlarının Siyasal İktisatı	**Robert W. McChesney**
Sovyet Yeni Solu	**Patrick Flaherty**
Amerikan İşçi Sınıfı Niçin Farklıdır?	**Mike Davis**
İkinci Ara'da Dört Kapitalizm	**Georg Fülberth**
Filipinler'de Devrimci İhtimaller	**Jose Mario Sison**
Perestroykanın Diyalektik Çelişkileri	**V. V. Çernikov**

DÜNYA SOLU - 4 KIŞ '90

Ateşle Oynamak:Perestroyka ve Ulusal Sorun	**Arbeiterkampf**
Krizdeki Macaristan'ın Sosyalist Projesi	**Nigel Swain**
Latin Amerika Deneyiminin Işığında Güney Kore	**Bruce Cummings**
Yugoslavya:Ulusal Sorun	**Branka Magas**
Ortak Avrupa Evi	**Mihail Gorbaçov**
Gerry Adams ile Görüşme	**Billy Fletcher Jr.**

DÜNYA SOLU - 5 BAHAR-YAZ '90

Gorbaçov'un Sosyalizmi	**R. W. Davies**
FMLN'nin Diyalog Politikası	**AI. KB**
Polonya Laboratuvarı	**John Keane**
Polonya Nereye Gidiyor?	**Janusz Reykovski**
İrlanda Marksizminin Teorik Sorunları	**Ellen Hazelkorn**
1990'larda ABD Emperyalizmi	**Paul M. Sweezy**
Şimdi Kapitalizm Takviye mi Ediliyor?	**Dieter Elken**
Stalin Mozolesine	**Z**

DÜNYA SOLU - 6 GÜZ '90

Nikaragua ve Seçimler	**Julian Jacobs**
Soğuk Savaşın Sonuçları	**Fred Halliday**
Körfez	**Class Struggle**
Sosyalizm ve Üçüncü Dünya	**Carlos M. Vilas**
İran'da Kürt Sorunu	**Charles McDonald**
Sosyalizm ve Olası Varyantları	**Radayev & Auzan**
Feminizm Üzerine	**Ellen Hauser**
Tarihin Sonu mu?	**Francis Fukuyama**

Castro-Khrushchev Correspondence
Granma, December 1990

Whatever Happened to Imperialism?
Prabhat Patnaik
Monthly Review, November 1990

Marx, Engels and the National Question
Ephraim Nimni
Science and Society, No. 3, Fall 1989

The Marxist Approach to the National Question:
A Critique of Nimni's Interpretation
Enzo Traverso - Michael Löwy
Science and Society, No. 2, Summer 1990

The Kurds in Iraq
David McDowall
The Kurds, Minority Rights Group, 1990

Medias, Communication et Luttes de Classe
au Niveau International
Jacques Fath
Cahiers du Communisme, Juillet-Aout 1990

Le Nouvel Atlantisme
Georges Girard
Cahiers du Communisme, Septembre 1990

Decline or Rise?
Zbigniew Brzezinski - Yuri Krasin
World Marxist Review, No. 4, April 1990

10.000 TL (KDV Dahil)